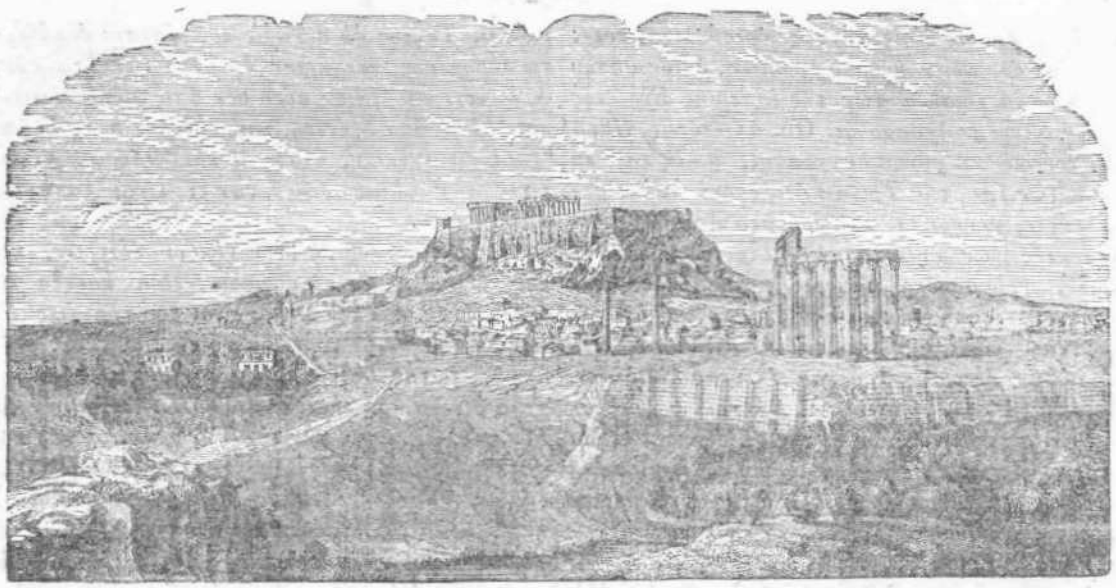

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ, 1860. ΤΟΜΟΣ ΙΑ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 252.

Ο ΚΟΛΩΝΟΣ ΕΝ ΤΡΩΑΔΙ.

—ooo—

Ὅση μὲν χάρις τῷ μετὰ χεῖρας τὸν Ὅμηρον ἔγοντι ἐγγίγνεται, τοσαύτη αὖ, καὶ μείζων ἔτι ἀνία, ἐνθυμουμένῳ, ὅτι τῶν τινες σοφῶν οὐδὲ γεγενῆσθαι αὐτὸν ὑπειλήφασιν, ἕτεροι δὲ οὐδὲ Ἴλιον ὅλως ὑπάρξαι εἰπεῖν τετολμήκασι, καὶ ξυγγραφὰς ἅλας ἐπὶ τούτῳ ξυνθέμενοι τὴν αὐτῶν δόξαν βεβαιῶσαι ἐσπουδάκασιν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἐκ μικρῶν τὸ κατ' ἀρχὰς ὡρμημένοι, τοῦ μὴ δῆλα δὴ γραφῇ τὸν Ὅμηρον τὰ ἔπη διαδοῦναι, ἐπὶ μεῖζον ἔτι ἐχώρησαν, τὴν ὕπαρξιν αὐτὴν ἀρνησάμενοι· οὗτοι δέ, ἀντιφιλοτιμούμενοι πάντως, κακὰ παρεισάγοντες, αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν ἱερὰν Ἴλιον μηδεπώποτε γενέσθαι ἀπεφήναντο, σημείῳ χρώμενοι πρὸς ἑτέροις, ὅτι μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς περιλέλειπταί τι τὴν ταύτης τεκμηριοῦν θέσιν. Κἀντεῦθεν δὲ οἱ ἐπιγενόμενοι τῇ γεραρᾷ ὡς εἰπεῖν ἀντιπαρεξάγοντες ἀρχαιότητι, τὸν Ὅμηρον ἐν τοῖς πρῶτον τιθέμενοι, καινὰ εἰσηγήσαντο, καὶ τοῖς τέως κοινῇ ὡμολογημένοις ἄντικρυ ἀντιφάσκοντα. Ἕτεροι δὲ ὀρθότερον, οἶμαι, τὴν ἐναντίαν τούτοις τε κἀκείνοις τραπόμενοι, καὶ στερρῷ τῷ ποδὶ ἀντιτασσόμενοι, τοῖς δὲ κοινῇ ἐκ παλαιοτάτου δεδογμένοις ἑπόμενοι, καὶ τὸν εὐκλεᾶ ἀνελόμενοι ἀγῶνα, τὰ τῶν ἄλλως φρονούντων σοφιστεύματα ὅση δύναμις καταβαλεῖν σπουδάζουσιν.

Εἶμι δὴ ἐπὶ Ἴλιον, Ἴλιον εὐτείχεον, ἧς περὶ πολλοῖς τισιν οὐκ ὀλίγα γέγραπται, καὶ τούτων τὰ πλείω οὐ πιθανὰ, ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ ἐδόκει εἰρημένα. Τῶν τε γὰρ ἐπισκεψαμένων καὶ μὴ τὴν χώραν πολλοὶ πολλαχῇ γεγράφασιν, ἔστι δὲ παρ' οἷς καὶ λήρους εὑρεῖν οὐκ ὀλίγους· καὶ μέντοι καὶ περ τοιούτων ὄντων καὶ πολλῶν διαπραχθέντων, αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ θέσις τῆς Τροίας ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, τῶν μὲν ὡς τὸ νῦν Bounar-bachi ἢ κατ' αὐτό που ἂν εἴη οὐκ ἀπιθάνως φασκόντων, τῶν δ' ἄλλῃ πῃ, τῶν δ' αὖ θρασέως μάλα οὐδὲ γεγενῆσθαί ποτε Τροίαν καὶ πόλεμον, ἐναντίον δήπου τῷ περὶ τούτων διὰ τοὺς ποιητὰς ἐκνενικηκότι λόγῳ.

Τοσούτων οὖν τῶν περὶ Τροίας γεγραμμένων τοῖς καθ' ἑσπέραν τὰ ἀρχαῖα διφῶσι, δικαίως ἄν τις, οἶμαι, τῶν καθ ἡμᾶς θαυμάσειεν, οἳ περὶ ἑτέρων ἑκάστοτε εὖ καὶ ἐπισταμένως γράφοντες, περὶ Τροίας μέντοι, ὡς ἐγῷδα, οὐδὲ εἷς ἕως ἄρτι, τὴν χώραν τὰ πρῶτα ἐπισκεψάμενος, γράψαι τι ἠξίωσε· δέον οὐδὲν ἔλαττον καὶ τὰ κατὰ ταύτην, ὡς τὰ οἰκεῖα, περιεργάζεσθαί τε καὶ ἐξακριβοῦν κατὰ τὸ ἐνόν. Εἰ δὲ τό γε νῦν ἔχον ἡ Τροίας θέσις ἀκριβῶς ἔτι μὴ ὥρισται, ἀλλά γε περὶ αὐτὴν ἕτερα ἦν λόγου ἄξια, πόλεις τε παλαίταται, καὶ ποταμοὶ καὶ λόφοι καὶ τύμβοι· ὧν ὁριζομένων ἐκ σημείων καὶ ἀνορύξεων τὰ πλείω,

καὶ ἡ τῆς Τροίας θέσις πάντως ὁρισθήσεταί ποτε.

Οὕτως οὖν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐχόντων, ἄξιον δήπου τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα τῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης σοφῶν σπουδὴν ἀγάσασθαι. Οὐκ ἀτεικότως. Παρὰ γὰρ τούτοις οὐ μόνον ξυγγραφαὶ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν ἐπὶ τὴν Τροίαν ἀειδήποτε αὐτοὶ μεταίροντες, χρόνον τε καὶ χρήματα ἀφειδῶς ἀναλίσκοντες (ὧν μάλιστα οἱ Ἕλληνες χρείαν ἔχομεν, χρησμοσύνῃ εἴκοντες), καὶ πόνους ὑποδυόμενοι, ἐξακριβοῦνται καθ' ἕκαστα καὶ ἀναμετροῦνται· οἴκοι δὲ μετὰ ταῦτα ἀνακάμπτοντες τὰς αὐτῶν οὐτωσὶ γενομένας ἐρεύνας ἐκδιδόασι. Γαλάται τε καὶ Γερμανοὶ καὶ Βέλγαι καὶ Ῥῶσσοι, μάλιστα δὲ πάντων οἱ τῆς Ἀλβίωνος. Οὗτοι δὴ οἴστρῳ πως πρὸς τἀρχαῖα συνεχόμενοι, καλῇ τινι, ὡς ἔοικε, μοίρᾳ, ἐμμένουσιν αὐτοὶ καὶ τὰ κεχωσμένα ἀνασκάπτονται, εὑρεῖν τι πάντως δι' ἐλπίδος ἔχοντες.

Τούτοις οὖν, οἷς χάρις οὐχ ἡ τυχοῦσα ὀφείλεται, καὶ ὁ περὶ τὰ ἀρχαῖα, τὰ Τρωϊκὰ μάλιστα, πολὺς Φραγκίσκος Κάλβερτος (Frank Calvert) συγκατείλεκται, ἀνὴρ τά τε ἄλλα ἀγαθὸς καὶ φίλος τοῖς Ἕλλησιν ἐν τοῖς μάλιστα· ὃς τὰ ἀρχαῖα θαυμάζων, ταῖς δ' ἀνορύξεσιν ἀφειδῶς ἑαυτὸν καὶ ζητήσεσιν (εὖ γε ποιῶν) δεδωκὼς, καὶ τινων κατὰ Τροίαν τὴν θέσιν μετ' ἀκριβείας παλαιτάτων πόλεων ὁρισάμενος ἔκ τε ἐπιγραφῶν καὶ νομισμάτων, τέταρτον τουτὶ ἔτος ἐπειδὴ σπουδαίαν πάνυ περὶ Τροίαν ἀνακάλυψιν ἀνασκάπτων ἐποιήσατο. Πέραν γὰρ Bounar-bachi, οὗ οἱ σοφοὶ τὸ Ἴλιον τιθέασι, καὶ Μένδερε (Σιμόεντος;) μεταξὺ καὶ Κεμὲρ (Ἀνδρίου) ποταμῶν, παρὰ τῷ ποτε Ἀχτσέ-κιοϊ, ἐν πεδίῳ τῷ Τρωϊκῷ, κολωνός τις ἐστιν, ὃν πάντες ὡς εἰπεῖν οἱ τὴν Τροίαν ἑκάστοτε ἐπισκεπτόμενοι, τοιοῦτον, οἷος δὴ ἐδείκνυτο, ὑπολαμβάνοντες ἀντιπαρήρχοντο. Μόνος δὲ Φοῳχάμμερος, ὧν ἴσμεν, ἔτει 1842, τὸν Κολωνὸν τουτονὶ ἀπέναντι Ἰλίου ὁρῶν, τεχνητόν τινα εἶναι ὑπετόπασεν· ἀλλὰ δὴ καὶ οὗτος τό γε τότε πλέον τι εἰπεῖν καὶ πρᾶξαι μὴ δυνάμενος, τὰ σπέρματα δὲ ὧν εἰπεῖν μόνον καταβαλὼν, καὶ αὐτὸς ἀντιπαρῆλθεν.

Ἀπέκειτο δὲ τῷ εὐφυῆ καὶ ἀκμῆτι Φ. Καλβέρτῳ τὴν τῆς ἀνορύξεως δόξαν ἐπισπάσασθαι, καὶ τιμηθῆναι ὡς εἰκὸς τούτου ἕνεκα παρὰ τῶν κατὰ Βρεττανίαν τῶν ἀρχαιολογούντων Συλλόγων. Εὐμελετήσας γὰρ τὰ περὶ Τροίας μονονοῦ πάντα, ὅσα ἀρχαίοις τε καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς ξυντέτακται, καὶ τούτων τὰ πολλὰ ἐξαιρὼν σφαλλόμενα, ἐν δ' ἔτεσιν ὅλοις, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συχνότερον ἢ ἄλλως τὴν Τροίαν ἐπισκεπτόμενος, καὶ αὐταῖς ὄψεσι καθ' ἕκαστα διερευνῶν καὶ ἐξακριβούμενος, ἀποπειρώμενος δὲ μή τι ὁ κολωνὸς κεχωρισμένον τι ἔχῃ, τῶν ἐλπίδων οὐκ ἐψεύσατο. Ἀνορύσσων γὰρ ἐξεῦρε τύμβον ὅλον τῶν Τρώων, πυρὰν δῆλα δή, ᾗ τοὺς νεκροὺς οἱ Τρῶες ἔκαυσαν, ἐκχειρίας γενομένης αὐτοῖς καὶ Ἕλλησιν ὡς Ὅμηρος τοῦτο δεδήλωκεν, εἴ τῳ ἱκανὸς τεκμηριῶσαι. Ταύτης δὲ συνῳδὰ τοῖς ἔπεσιν Καλβέρτῳ εὑρημένης, τεκμήριον δὴ μέγα τῶν Τρωϊκῶν, δῆλον ὅτι καὶ Ἴλιον αὐτὸ οὐκ ἄπο ταύτης ἔκειτο· καὶ Ἴλιον ἄρα ἐγένετο, καὶ πόλεμος πρὸς Τρῶας Ἕλλησιν ἐγένετο, τέλος δὲ καὶ Ὅμηρος, εἰ καί τινες τῶν ἄλλως δοκούντων τι εἶναι τἀναντία ἀπεφήναντο.

Φ. Κάλβερτος δὲ τὸν τύμβον ἐξευρὼν, καὶ τὴν κόνιν, εἰς ἣν τὰ σώματα ἐκεῖνα καίντα μετεβέβλητο, καὶ τὴν πυρὰν, καὶ τὸν τραχέος λίθοις περίβολον, ᾧ τορνώσαντο τὸ σῆμα, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐς τὴν πάτραν Βρεττανίαν τοῖς τὰ ἀρχαῖα διφῶσι τὸ εὑρεθὲν ἀνεκοινώσατο, παρ' ὧν πολιῶν, ὡς εἰκὸς, τῶν ἐπαίνων ἠξίωται, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς μετὰ σφίσιν συγκαταριθμηθῆναι αὐτὸν ἔδοξεν. Ὕστερον δ' οὐ πολλῷ καὶ ἑτέρας οὐδὲν ἧττον πολὺ τὸ διάφορον τῇ ἐπιστήμῃ ἐχούσης ἐρεύνας εὐτυχῶς ἐποιήσατο, ἀλλὰ καὶ ταύτας ὡσαύτως ἐκεῖσε ἀπέσταλκεν.

Ὧν τῷ περὶ τοῦ κολωνοῦ α Χανὲ τεπὲ ν μόνον πονηματίῳ περιτυχὼν ἔναγχος, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς Ἀγγλίδος φωνὴν μετενεγκεῖν ἔγνων, ἐναύσματα ταῦτα τοῖς καθ' ἡμᾶς περὶ τ' ἀρχαῖα ἐγκύπτουσι παρεχόμενος. Τὸ δ' ἐμὸν μετὰ τὴν μεθερμήνευσιν αὐτῷ τῷ ξυγγράψαντι ἀνακοινωσάμενος, ἀπ' ἀρχὴν δή τινα τῷ ὁμοφύλῳ βάρβαρῳ παρέχομαι, τῆς ξυγγνώμης καθ' ὅ,τι ἐμὲ ἔλαθεν ἐξαιτούμενος, παρὰ δ' ἑτέρων περὶ τὰ τοιαῦτα δεινῶν καὶ ἐπὶ πολὺ ἐλληλακότων τὰ κρείττω προσδοκῶν.

Ἐν Δαρδανελλίοις καθ' Ἑλλήσποντον

τῇ 8 Ἰουνίου 1860.

ΜΑΤΘΑΙΟΣ Κ. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ.

Ὁ κολωνὸς οὗτος (Χανὲ τεπὲ) κεῖται εἰς τὴν τελευταίαν γωνίαν ταπεινῆς καὶ ἐκτενοῦς σειρᾶς λόφων τριτογενοῦς μορφώσεως, καθήκων μέχρι τῶν Τρωϊκῶν πεδίων ἀπέναντι τοῦ Μπουνάρμπαση καὶ περὶ τὸ 1 1/2 ἀγγλ. μίλιον ἀπέχων αὐτοῦ. Ἐπικάθηται δὲ ἐπὶ βράχου, ὅττις εἰς τὴν ὑψηλοτέραν πλευρὰν δὲν εἶναι πολὺ ὑποκάτω τῆς ἐπιφανείας τοῦ κολωνοῦ. Εἰς τὴν χαμηλοτέραν αὐτοῦ βάσιν μάλιστα ἀποβάλλει βαθμηδὸν τὸ χῶμα ἐκ τοῦ παραῤῥέοντος Κεμὲρ (Ἀνδρίου;) ποταμοῦ μικρὸν πρὸ τῆς συμβολῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Μένδερε (Σιμόεντος;). Ὅλοι σχεδὸν, ὅσοι ἔγραψαν περὶ Τροίας, καὶ τοὺς ὁποίους ἀνέγνων, λέγουσιν ὅτι ὁ κολωνὸς οὗτος εἶναι φυσικὸς γήλοφος. Μόνος δὲ ὁ δόκτωρ Φοῳχάμμερος ἐν ταῖς περὶ τοπογραφίας τῆς Τροίας παρατηρήσεσιν αὐτοῦ, δημοσιευθείσαις ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Γεωγραφικῆς Ἑταιρίας τῷ 1742 (Τόμ. ΙΒ) σημειοῖ, ὅτι οἱ τρεῖς λόφοι (τεπὲ) πλησίον τοῦ Ἀχτσέ - κιοϊ εἰσὶ φυσικοί. Περὶ τοῦ πρὸς τὸ Μπουρνάρπασι ὅμως Χανὲ τεπὲ ἀμφιβολίαι δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν. Ἕνεκα ὅμως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὄγκου καθίσταται ἀπίθανον, ὅτι ὁ τεπὲς οὗτος εἶναι τεχνητός. Τὰς δὲ ἀμφιβολίας ταύτας ἀνασκαφαὶ μόνον θέλουσιν ἴσως διαλύσει.

Ἐπιθυμῶν νὰ ὁρίσω τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τοῦ κολωνοῦ τούτου, ἀπεφάσισα ἵνα τὸν ἐκκοιλάνω, καὶ ἠρξάμην τοῦ ἔργου μακρὸν ἄκοντα καθεὶς ἐπὶ τοῦ κέντρου αὐτοῦ (Σχ. 1). Εὐθὺς δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν εὑρέθησαν τάφοι τινὲς, Τουρκικοὶ ἀναντιῤῥήτως, περιέχοντες σκελετοὺς εἰς καλὴν κατάστασιν. (Βεβαίως τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Ἀχτσέ - κιοϊ ἐγγὺς κειμένου τεσσαράκοντα ἔτη πρότερον). Ὀλίγον κάτωθεν τῶν τάφων τούτων ὑπῆρχον ἕτεροι τάφοι,

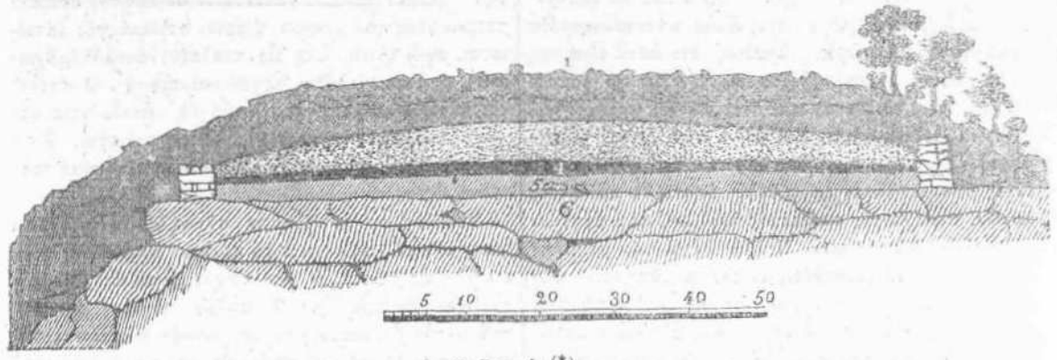

Σχῆμα 1 (*).

διάφοροι τῶν πρώτων, καὶ πολλῷ ἀρχαιότεροι, συνιστάμενοι ἐκ πλατέων πίθων, καὶ οἷον μακράν τινα νεκρόπολιν σχηματίζοντες ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐκτεινομένων. Ὁμοίους τάφους ἀνεκάλυψα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Τρῳάδος καὶ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου· ὅμοιοι δὲ ἀνεκαλύφθησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι, Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ, Ἰονίοις νήσοις καὶ ἀλλαχοῦ, ἐσχάτως δὲ καὶ ἐν Κριμαίᾳ πλησίον τοῦ Βαλουκλαβᾶ ὑπὸ τοῦ συνταγμα-

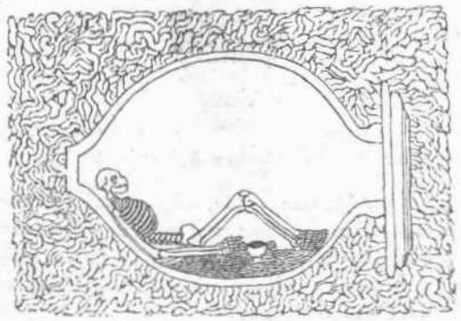

Σχῆμα 2.

τάρχου Μούρκου. Ἡ ἑπομένη περιγραφὴ τῶν ἐν τῷ κολωνῷ, Χανὲ τεπὲ, τάφων ἐφαρμόζεται ἐπίσης εἰς τοὺς καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου ὑπ' ἐμοῦ ἀνευρεθέντας. (Σχ. 2). Οἱ πίθοι οὗτοι εἰσὶ παντοίου μεγέθους· καὶ τῶν μὲν μικροτέρων τὸ μῆκός ἐστι 3 ποδῶν καὶ 2 δακτύλων περίπου, ἡ δὲ διάμετρος εἰς τὸ μεγαλήτερον αὐτῆς πλάτος ἐστὶν 4 ποδὸς καὶ 8 δακτύλων· τῶν δὲ μεγαλητέρων τὸ μῆκος 6 ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος 4 ποδῶν καὶ 7 δακτύλων, κατεσκευασμένοι ἐκ παχέος κοκκίνου πηλοῦ μεμιγμένου μετ' ἄμμου· (ὁ μεγαλήτερος τῶν ἐνταῦθα εὑρεθέντων πίθων ἦτο 5 ποδῶν τὸ μῆκος). Τινὲς τῶν πίθων τούτων φαίνεται ὅτι διεῤῥάγησαν ἐν καιρῷ τῆς κατασκευῆς των ἐντὸς τοῦ κλιβάνου, διὸ καὶ ἔχουσι συνδεδεμένα τὰ μέρη διὰ μολυβδίνων δεσμῶν. Οὗτοι οὗτοι εἰσι τεθειμένοι ὁριζοντείως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐντὸς κοιλώματος ἐν τῷ φυσικῷ βράχῳ. Πλατὺς λί-

Σχῆμα 3.

θος καλύπτει τὸ στόμιον αὐτοῦ, ἐστραμμένον πάντ-

(*) Διαίρεσις τοῦ Κολωνοῦ Χανὲ τεπὲ ἐν Τρῳάδι.
1. Τουρκικοὶ τάφοι.
2. Τεχνητὸν ἔδαφος, ἐφ' οὗ εὑρέθησαν οἱ πίθοι.
3. Στρῶμα τῶν ἀπηνθρακωμένων ὀστῶν.
4. Κόνις τῶν ξύλων καὶ τεμάχια πηλίνων σκευῶν.
5. Στρῶμα ἐδάφους περιέχον ἕνα σκελετόν.
6. Ὁ φυσικὸς βράχος.

(1) Μικρὸν ἐλλινον κεχρωματισμένον σκεῦος.

τοτε πρὸς μεσημβρίαν ἢ μεσημβρινοανατολικά. Ἐντὸς αὐτοῦ περιέχονται ὀστᾶ καὶ σκελετοὶ ἄκαυστοι, οἱ ὁποῖοι, ἐν γένει, ἐκτιθέμενοι εἰς τὸν ἀέρα, μεταβάλλονται εἰς κόνιν. Εὑρίσκονται δὲ τὰ ὀστᾶ καὶ οἱ σκελετοὶ οὗτοι ἐπὶ κλίνης χαλίκων, ἔχοντες τὰ νῶτα κεκλιμένα, τὰ γόνατα ὑψωμένα, κλίνοντες αὐτὰ πρὸς τὰ κάτω, ἔχοντες προσέτι περὶ αὐτοὺς σκεύη πήλινα, ἀγάλματά τινα ἐφεστίων θεῶν καί τινα ἐζωγραφημένα σκεύη (ληκύθους καὶ φιάλας), ὧν τινά εἰσι τῆς ἀρίστης περιόδου τῆς τέχνης τῆς δ΄ π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, κατὰ μέγα μέρος ὅμως κατεσκευασμένα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὕφος. (Σημειῶ, ὅτι αὐτὰ εἶναι τὰ κατὰ πρῶτον ἀνακαλυφθέντα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν). Πρὸς τούτοις εὑρέθησαν καί τινα κυανᾶ, πράσινα καὶ κρίτρινα ὑέλινα σκεύη καὶ ἄλλα τινὰ μικρὰ πράγματα (Σχ. 3). Ἀμφορεῖς εὑρίσκονται ἐνίοτε μὲν ἐντὸς τῶν μεγαλητέρων πίθων, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκτὸς αὐτῶν, περιέχοντες σκελετοὺς παιδίων, μετ' ἀγγείων μικροτέρων διαστάσεων. Πολλὰ ὀλίγοι τῶν μεγαλητέρων πίθων εὑρέθησαν εἰς ἐντελῆ κατάστασιν· τῶν δὲ περισσοτέρων μικρὸν μόνον μέρος, καὶ αὐτὸ πρὸς τοὺς λίθους, σώζεται, διότι τὰ ἀνώτερα μέρη καταστρέφονται ὑπὸ τῶν γεωργῶν, ἐκ τῆς μετατοπίσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, ἢ ἐξ ἄλλων αἰτιῶν (1). Ἑτεροῖοί τινες τάφοι εὑρέθησαν ἐπίσης μεταξὺ τῶν προειρημένων ἐν τῷ κολωνῷ, Χανὲ τεπέ, (καὶ μάλιστα εἰς τὴν βάσιν του, ἀνήκοντες προφανῶς εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον, κατεσκευασμένοι ἐκ πλατέων καὶ μακρῶν κεράμων τεθειμένων κατ' ὀρθὰς γωνίας, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὑρέθησαν σκελετοὶ ἐκτάδην κείμενοι, καὶ ὀστᾶ τινα μόνα (Σχ. 4).

Σχῆμα 4.

Προβὰς εἰς βάθος 5 1/2 ποδῶν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ κολωνοῦ εὗρον ἐκτεινόμενον στρῶμα ἐλαφρᾶς καὶ λευκῆς οὐσίας, παχὺ δὲ 5 4/3 ποδῶν· ἡ δὲ οὐσία αὕτη ἐξετασθεῖσα, ἐδείχθη, ὅτι εἶναι ἀπηνθρακωμένα ὀστᾶ, πιθανώτατον ἀνθρώπινα. Ἐκ τῆς ζηρᾶς αὐτῆς καταστάσεως φαίνεται, ὅτι βροχὴ ἢ ὑγρασία δὲν διεπέρασεν αὐτήν, ἥτις ἄλλως πολὺ χαλαρὰ οὖσα, ὡς κόνις, καὶ ἐνίοτε ὑψουμένη ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ κολωνοῦ ἐργαζομένων γεωργῶν, ἐμποδίζει αὐτοὺς τῶν ἔργων των. Εἶναι δὲ καὶ κίνδυνος μή ποτε ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χαλαρᾶς οὐσίας ἐπικαθημένη γῆ τοῦ κολωνοῦ καταπέσῃ καὶ πληρώσῃ τὸν λάκκον. Στρογγύλοι χάλικες γρανίτου ὡς εἰς τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν, φέροντες τὰ σημεῖα βιαίας θερμάνσεως, ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν χαμηλοτέρων μερῶν τοῦ στρώματος τούτου. Ὑπὸ δὲ τοῦτο ἐκτείνεται ἕτερον στρῶμα 1 1/2 ποδῶν τὸ ὕψος, ἐκ τέφρας ξύλων μετὰ τινων τεμαχίων ἀνθράκων καὶ τμημάτων πηλίνων σκευῶν. Τελευταῖον δὲ ἐπὶ τοῦ στερεοῦ πετρώματος τοῦ βράχου ἕτερον στρῶμα γῆς ἐκτείνεται, ἐν ᾧ εὑρέθη καὶ εἰς σκελετὸς ἐκτάδην, ἔχων πρὸς τῇ κεφαλῇ λίθον μέγαν καὶ τραχύν. Ὁ σκελετὸς οὗτος διετηρεῖτο καλῶς ὡς μὴ διεισδύοντος μέχρις ἐκεῖ ἀέρος ἢ ὑγρασίας. Οὕτω φαίνεται, ὅτι ὁ κολωνὸς Χανὲ τεπὲ ὑπῆρξε ταφεῖον τριῶν, εἰμὴ τεσσάρων διαφόρων περιόδων.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἠρξάμην τῆς πρὸς νότον ἀνορύξεως τοῦ κολωνοῦ περὶ τὸ κέντρον αὐτοῦ. Εὐθὺς δὲ ἐξετέθη εἰς τὴν ὄψιν μου τεῖχος ἐντελῶς περὶ τὸν κολωνὸν ἐκτεινόμενον 5 ποδῶν τὸ ὕψος καὶ 95 ποδῶν τὴν διάμετρον, συγκείμενον ἐκ πλατέων ἀκατεργάστων λίθων ἄνευ τιτάνου, καὶ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου ἐπικαθήμενον. Ἀναντιῤῥήτως σκοπὸς τοῦ τείχους τούτου ἦν τὸ περικλεῖσαι τὰ ἀπηνθρακωμένα ἐντὸς αὐτοῦ ὀστᾶ, ἅτινα εὕρηνται σεσωρευμένα ἐν αὐτῷ, ὑψούμενα βαθμηδὸν ἐκ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον. Εὑρέθησαν δὲ καὶ τρία ἢ τέσσαρα πήλινα ἀγγεῖα ἐντὸς τοῦ περιβόλου παρ' αὐτῷ ἄκρου, ἐννέα περίπου δακτύλων τὸ ὕψος (Σχ. 5).

Σχῆμα 5.

Εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ κολωνοῦ τούτου παρατηρεῖται ἐντελὴς ἀναλογία πρὸς τοὺς ἐν χρήσει κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς Τροίας, ὃν τρόπον μάλιστα περιγράφεται ἰδίως ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου ἡ ἐπικήδειος πυρὰ τοῦ Πατρόκλου·

« Τορνώσαντο δὲ σῆμα, θεμείλιά τε προβάλοντο
Ἀμφὶ πυρήν· εἶθαρ δὲ χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαν.
Χεύαντες δὲ τὸ σῆμα, πάλιν κίον. »

Ἰλ. Ψ. 255.

Τὸ δὲ τεῖχος πρότερον ἦν πάντως ὑψηλότερον ἢ νῦν, καθὰ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπ' αὐτοῦ διακρινομένων εἰσέτι κοιλωμάτων, καὶ ἐκ τῆς φανερᾶς ὄψεως τοῦ ἄνω μέρους αὐτοῦ. Τεκμαίρομαι ὅτι οἱ τοῦ παρακειμένου χωριδίου Ἀχτσέ-κιοϊ κάτοικοι μετέφεραν τὴν ὕλην τοῦ τείχους εἰς οἰκοδομὴν τῶν κτιρίων των.

Περιγραφείσης τῆς θέσεως, κατασκευῆς καὶ τῶν περιεχομένων τοῦ κολωνοῦ Χανὲ τεπὲ, ὑπολείπεται ἤδη τὸ ὁρίσαι τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Τροίαν σχέσιν του.

Προλαμβάνω δὲ νὰ εἴπω, ὅτι ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγράφονται ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι τόσον μεμακρυσμένα τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν συνετέθησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ· ὁμοφώνως δὲ ἅπασα ἡ ἀρχαιότης παραδέχεται αὐτὰ ὡς περιγράφονται καὶ ἀναφέρονται ὑπ' αὐτοῦ.

Μετοχή τις εἰς τὴν πίστιν ταύτην, μολονότι τροποποιηθεῖσα, φαίνεται ἀναγκαία εἰς ὠφέλειαν ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῶν προϊστορικῶν ἐκείνων περιόδων· καθότι ἐὰν ἀποῤῥίψωμεν ἁπλῶς τὰς ἐν τοῖς ποιήμασι μακρὰς καὶ συντελεστικὰς μαρτυρίας, ἀνατρέποντες οὕτω καὶ μὴ παραδεχόμενοι τὰ γεγονότα, ποίαν ἱκανὴν βαρύτητα εἰς ἀπόδειξιν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν εἰς τὴν μεμακρυσμένην ἐκείνην ἐποχήν; καὶ ἐν ᾧ ἄλλως ἀδύνατά τινα μαρτύρια ἔμειναν μέχρις ἡμῶν, τί ἐλπίζομεν νὰ εὕρωμεν εἰς πίστιν τῶν γεγονότων τῶν ἡρωϊκῶν ἐκείνων χρόνων; Ἡ ἐσωτερικὴ ἐνάργεια τῆς Ὁμηρικῆς ἀληθείας, τόσον γενικῶς παρὰ πᾶσι παραδεδεγμένη, ἂν καὶ μετὰ πεφυλαγμένης κρίσεως, καὶ μολονότι ἐξωραϊσθεῖσα καὶ ἐναρμονίως ἐκτεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, βεβαίως ὅμως εὑρίσκεται μετὰ θαυμασίας ἀκριβείας σαφηνίζουσα πάν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τοπογραφίαν.

Συγγραφεῖς τινες περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀναφέρουσι μόνον τὸν « *κοινὸν τάφον τῶν Ἑλλήνων* », οὐδὲν δὲ περὶ τοῦ τῶν Τρώων (1) ὅτε συνωμολογήθη ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων στρατῶν. Ὅτι οἱ Τρῶες δὲν ἔκαυσαν τοὺς νεκρούς των εἰς τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς Ἕλληνας πυράν, φαίνεται ἐκ τῆς τοῦ Νέστορος πρὸς τοὺς συμπατριώτας του Ἕλληνας ὁμιλίας ἐν Ἰλ. Η΄. στίχ. 331, ἔνθα ὁ Νέστωρ διακελεύεται « ἀφοῦ φέρωσι τὰ σώματα τῶν Ἀχαιῶν μὲ βόας καὶ ἡμιόνους, νὰ τὰ καύσωσιν ὀλίγον μακρὰν τῶν πλοίων, ἵνα μεταφέρῃ ἕκαστος οἴκαδε ἐπιστρέφων τὰ ὀστᾶ εἰς τὰ τέκνα, καὶ ἀνεγείρωσιν ἕνα κοινὸν τύμβον».

« Τῷ σε χρὴ πόλεμον μὲν ἅμ' ἠῒ πᾶσαι Ἀχαιῶν,
Αὐτεὶ δ' ἀῤῥόμενοι κυκλήσομεν ἐνθάδε νεκρούς
Βουσὶ καὶ ἡμιόνοισιν· ἀτὰρ κατακήομεν αὐτοὺς
Τυτθὸν ἄπο πρὸ νεῶν, ὥς κ' ὀστέα παισὶν ἕκαστος
Οἴκαδ' ἄγῃ, ὅταν αὖτε νεώμεθα πατρίδα γαῖαν·
Τύμβον δ' ἀμφὶ πυρὴν ἕνα χεύομεν ἐξαγαγόντες,
Ἄκριτον ἐκ πεδίου. »

Κατωτέρω ἐν τῇ αὐτῇ Ῥαψῳδίᾳ στίχ. 416 ἀναφέρεται, ὅτι ἐστάλησαν ἑκατέρωθεν, ἵνα συνάξωσιν *ἰδιαιτέρως* τοὺς νεκρούς, καὶ ὅτι, δυσκολίας οὔσης εἰς διάκρισιν τῶν νεκρῶν ἑκάστου τῶν διαμαχομένων, ἔπλυνον αὐτοὺς ὕδατι (πρὸς διευκόλυνσιν τῆς διακρίσεως). Ὁ χωρισμὸς οὗτος ἐμποδίζει βεβαίως νὰ ἐννοήσωμεν κοινὴν πυρὰν εἰς τοὺς Τρῶας ἅμα καὶ Ἕλληνας.

Ἐὰν δὲ ἀφ' ἑτέρου ζητῶμεν τὸν ἀντίθετον τύμβον τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ ὁ κολωνὸς «Τεπὲ χανὲ» εἶναι μᾶλλον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Τρώων πλησιέστερος παρὰ εἰς τὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἐσπρατοπέδευον ἱκανῶς μακρὰν αὐτοῦ, ἀναντιῤῥήτως φαίνεται ἁρμοδιωτάτη θέσις, διότι εἶναι προσέτι ὁρατὴ ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Τρῳάδος, ἵνα ἐκλεχθῇ παρὰ Τρώων ὡς *πυρά*. Ἡ τεραστία ποσότης τῶν ἀπηνθρακωμένων ὀστῶν, τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων, πείθει ἡμᾶς ὅτι ὑπῆρξαν πολλὰ κάεντα σώματα, καὶ πιθανολογεῖ τὴν ἀνέγερσιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Τρώων μετὰ τὴν πρώτην ἀνακωχὴν τὴν μνημονευομένην ἐν τῇ Ἰλιάδι (*).

---

(1) Ὁ μέγιστος καὶ τελειότερος πίθος εὑρέθη ὑπ' ἐμοῦ πλησίον τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Δαρδάνου κατὰ τρόπον ὅλως παράδοξον. Ζητοῦντές τινες μελίσσας, παρηκολούθησαν μίαν εἰς ὀπήν τινα τῆς γῆς. Ἐξεπλάγησαν δὲ ὅτε μετὰ ἀνασκαφὴν εὗρον πίθον πλήρη κηρίου. Καὶ μετεκίνησαν μὲν τὸν πίθον, ἀλλὰ παρέλειψάν τινα σκεύη, τὰ ὁποῖα ἐγὼ εὗρον εὐτυχῶς τεθαμμένα εἰς μικρὸν τι μέρος γῆς εἰς τὸν τάφον τοῦτον. Πόσον δὲ μέγας ἦν ὁ πίθος οὗτος δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ, ἀφοῦ ἐξ ἀνθρώπων συγγρόνως καὶ ἑνέτως ἐκάθησαν ἐντὸς αὐτοῦ κενωθέντων τῶν ἐστῶν, ἃ περιεῖχεν. Ἴδε περὶ τούτων Illustrated London News τῆς 26 Ἀπριλ. 1836.

(1) Ἐξαιρουμένου τοῦ Chevalier, ὅστις ὑποτίθησιν ὅτι ὁ τάφος οὗτος ὑπῆρχεν ἐν Περγάμῳ τῆς Τροίας.

(*) Μετεφράσθη πρῶτον εἰς τὴν ἀρχαίαν· Ἔπειτα δὲ κατὰ προτροπὴν φίλων μετεστ πη ὡς νῦν ἔχει. Ὁ Μ.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΑ.

—ooo—

Α΄.

Ὁ τόπος εἰς ὃν εἰσερχόμεθα, φίλε ἀναγνῶστα· οὐ μὲν διὰ τοῦ νοὸς ἐγὼ δὲ διὰ τῆς μνήμης, εἶναι ἐκ τῶν περιεργοτάτων καὶ τῶν μᾶλλον ἀγνώστων τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης.

Ἡ Ἀλβανία παρὰ τοῖς νεωτέροις εἶν' ὅ,τι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ Θρᾴκη, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἡ Ἰλλυρία· εἶναι τόπος ἰδιάζων, πλήρης κοιλάδων καὶ ὀρέων δυσβάτων, πλήρης δασῶν κατῳκημένων ὑπὸ ἀγρίων ζώων.

Ὁ Ἀλβανὸς παραδόξως πως συνενῶν ἐν ἑαυτῷ τὴν βαρβαρότητα μετά τινων προτερημάτων τοῦ πολιτισμοῦ, εἶν' ἐπίσης ἀρχαῖος ὡς ὁ Ἕλλην, καθόσον ἡ καταγωγὴ ἀμφοτέρων κρύπτεται εἰς τὰ βαθύτερα σκότη τῆς ἱστορίας. Ἡ Ἀλβανικὴ γλῶσσα εἶναι κρᾶμα τῆς Σλαυϊκῆς, τῆς Φραγκικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλ' οὐδεμιᾷ τούτων ὁμοιάζει· ὁτὲ μὲν εἶναι ἁρμονική, ὁτὲ δὲ τραχεῖα καὶ βραχύλογος, ὁτὲ δὲ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἔντονος, ἀνάλογος δηλαδὴ πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ λαλοῦντος.

Ὁ Ἀλβανὸς εἶναι μὲν πτωχὸς ἀλλὰ γενναῖος, φιλέκδικος μέχρι θηριωδίας, καὶ τόσῳ φιλόξενος ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς του ἅμα ξενίσῃ θεωρεῖ πλέον ὡς ἱερούς. Ἐν ᾧ ὁ Ὀθωμανὸς ἀρέσκεται διερχόμενος τὰς ἡμέρας αὐτοῦ ἐν βεμβασμοῖς καὶ μεταξὺ μύρων καὶ ἀρωμάτων, ἐν ᾧ ὁ Ἕλλην θηρεύει τῆς δάφνης τὴν σκιάν, ὁ Ἀλβανὸς ταχὺς ῥίπτεται εἰς τὰ ὄρη ἐπ' ὤμων φέρων πυροβόλον, μάχεται ἡμίγυμνος, ἀρκεῖται εἰς λιτότατον δεῖπνον, κοιμᾶται χαμαὶ καὶ πίπτει ἀνδρείως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ οὗ τινος εἶναι ὑπουισθιος. Ὁ Ἀλβανὸς εἶναι λαστὰς εὐγενής, ἂν συγχωρήσῃ ἡ ἔκφρασις, πωλεῖ μὲν τὸ αἷμά του, ἀλλὰ καὶ δὲν φείδεται αὐτοῦ· ἀγνοεῖ μὲν ἐπακριβῶς τί ἐστιν εὐθύτης, ἀλλ' ὁ πατριωτισμὸς εὑρίσκει ἠχὼ εἰς τὴς καρδίας του τὰ βάθη.

Κατὰ τὸ φαινόμενον ὑποτελὴς τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐλῇ ἡ Ἀλβανία, ἑτοιμοπόλεμος ἵσταται πάντοτε κατὰ τοῦ κυριάρχου, καὶ σύνθημα μόνον ζητεῖ ἵνα σείσῃ τὸν τράχηλον· ἀπολαύει δὲ, καί τοι ὑποτελὴς, ἰδιαιτέρων τινῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἰδιαιτέρων τινων διατάξεων, ἀπορρέουσῶν ἐκ προνομίων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς παραχωρηθέντων ὑπὸ τῶν Σουλτάνων. Μωαμεθανὸς τὸ δόγμα ὁ Ἀλβανὸς μισεῖ τὸν Τοῦρκον καὶ περιφρονεῖ αὐτοῦ. Ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἀπεδύθη εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, ὁ Ἀλβανὸς ἀφῆκε βρυχηθμὸν ἐπὶ τὰ ὄρη του καὶ ἐξέσπασε τῆς θήκης τὸ *γαντζάρι* ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἑλλάδος, αὐτὸς ὁ ὁπαδὸς τοῦ Μωάμεθ.

Τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα, τὸ ἔδαφος, τὰ ὄρη, οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτὸς ὁ ἱματισμὸς τῆς Ἀλβανίας ὁμοιάζουσι κατὰ πολλὰ τῇ Σκωτίᾳ.

Ὡς ἡ Σκωτία, οὕτω καὶ ἡ Ἀλβανία διαιρεῖται εἰς φυλὰς ἢ clans, αἵτινες ὑπόκεινται εἰς ἰδιαιτέρους ἀρχηγοὺς, φόρου ὑποτελεῖς τῷ Σουλτάνῳ· ὡς οἱ Σκῶτοι, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἔχουσι μυστηριώδεις τινας δοξασίας, παραδόσεις ἀγνώστου καταγωγῆς· καί τοι δὲ πλεῖστοι τούτων δοξάζουσι τὰ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, οὐχ ἧττον ὅμως ἔχουσι καὶ ἰδιαίτερον Ὄλυμπον, θεότητας ὅλως τοπικὰς, μοίρας καὶ γοήτιδας. Καὶ οἱ μὲν μοῖραι εἰσιν ἀγαθοὶ δαίμονες κατοικοῦντες δάση καὶ πηγὰς, καὶ ὀρχούμενοι ἐν καιρῷ νυκτὸς μεταξὺ διεσταυρωμένων δρόμων· αἱ δὲ γοήτιδες ἢ *στρίγλαι*, ὡς ὀνομάζουσιν αὐτὰς, γύναια παγκάκιστα καὶ παντοδύναμα, φαρμακεύοντα τὰς πηγὰς, διερευνῶντα τὴν τύχην τῶν νεανίδων καὶ διαταράττοντα τὴν πίστιν τοῦ γάμου. Τὰ ἄγρια ζῶα, κατὰ τοὺς κυνηγούς, εἰσὶ ψυχαὶ ἐξωσθεῖσαι τοῦ παραδείσου τοῦ προφήτου, αἵτινες ὑπὸ δέρμα λύκου ἢ ἄρκτου ἱλάσκονται τὰς ἁμαρτίας ὅσας ἔπραξαν σάρκα φοροῦσαι.

Πρὸς ταῦτα πάντα προσθετέον καί τι ἔθιμον, λειψανον τῆς ἀρχαίας τῶν Ἑλλήνων θρησκείας· εἴτε χριστιανοὶ εἴτε μωαμεθανοὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐκφέρουσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, ἑπομένων μυρολόγων αἵτινες πλήττουσι τὰ στήθη, καὶ ἀνασπῶσι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς.

Πιστοὶ εἰς τὸ Κοράνιον ὅπερ ἀπαγορεύει τοῖς πιστοῖς τὴν ἀνάγνωσιν, εἰσὶ γενικῶς ἀμαθέστατοι· ἔχουσι πλὴν τοὺς ῥαψῳδοὺς ἢ βάρδους των, περιφερομένους τὰς ὁδοὺς καὶ ψάλλοντας τὰ κατορθώματα τῶν πατέρων καὶ τὴν θείαν αὐτῶν καταγωγήν. Οὐδὲν δὲ περιεργότερον καὶ ἁπλούστερον ἐν ταύτῳ ἢ τὰ ῥαψῳδήματα αὐτῶν, ἅτινα, ἐκ παλαιοτάτου χρονολογούμενα, ἀπὸ στόματος μεταδίδονται εἰς στόμα, καὶ τελευταῖον καθιερούμενα ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ἀπαρτίζουσι μίαν σελίδα τῆς θαυμασίας ἱστορίας τοῦ τόπου.

Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἀπερχόμενος εἰς Σκόδραν καθ' ἓν τῶν ῥαψῳδημάτων τούτων, θέλεις ἀκούσει φερόμενον περὶ τῆς θεμελιώσεως τῆς πόλεως ταύτης, ὅτι ἐγένετο κατὰ θείαν βούλησιν καὶ καθ' ὑπερφυσικόν τινα τρόπον. Μοῖρά τις διέταξεν εἰς τρεῖς ἀδελφοὺς Σκάνδ, Ἀλῆν καὶ Ἀμσκᾶν ὀνόματι, κατοικοῦντας τὰ ὕψη τοῦ Μαυροβουνίου, ν' ἀπέλθωσιν εἰς *Σεθηνιὰν* (Ἀθήνας); νὰ λάβωσιν ἐκεῖθεν γυναῖκας, νὰ σπουδάσωσι τὰ ἔθιμα καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, καὶ ἐπανελθόντες, νὰ κτίσωσι τὴν Σκόδραν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης λίμνης τινὸς διεχθείσης ὑπὸ τῆς μοίρας, καὶ νὰ καλέσωσιν ἐντὸς αὐτῆς πάντας τοὺς περιοίκους· οὕτω καὶ ἐγένετο. Ἀλλὰ, κτιζομένου τοῦ τείχους, φωνή τις ἠκούσθη διατάττουσα νὰ ταφῇ ζῶσα καὶ ὑπὸ τὰ θεμέλιά του ἡ σύζυγος ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν, ἡ οὖσα δηλαδὴ μήτηρ, ἂν ἐπεθύμουν νὰ ζήσῃ διὰ παντὸς ἡ Σκόδρα, καὶ τὰ τείχη της νὰ μὴ πατηθῶσι, καὶ νὰ μὴ περιφρονηθῶσιν ὑπὸ ξένων. Ὁ κλῆρος ἔπεσεν εἰς τὴν σύζυγον τοῦ Σκάνδ, Εὔχαριν καλουμένην· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ βρέφος ταφῇ ὑπὸ ξένου γάλακτος, κατεσκευάσθη μακρὸς σωλὴν ἐκ δέρματος τράγου καὶ ἡρμόσθη ἐπὶ τοὺς μαστοὺς τῆς γυναικὸς, καὶ οὕτως ἐγαλακτουχήθη ἐπὶ δύο ἔτη τὸ παιδίον καὶ τὸ τεῖχος ἐτελείωσεν· ὅτε δὲ τὸ παιδίον ἀπεγαλακτίσθη, ὡς ἐκ θαύματος ὁ σωλὴν ἀντὶ θερμοῦ καὶ θρεπτικοῦ γάλακτος ἔδωκε καθαρὸν καὶ γλυκύτατον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ῥέει μεχρι τοῦδε! οἱ ἀγαθοὶ δαίμονες μετέβαλλον τὴν ἀνδρείαν μητέρα εἰς πηγὴν, τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα ἔχουσι θαυμασίας ἰδιότητας, κατὰ τοὺς ῥαψῳδοὺς τῆς Ἀλβανίας.

Β'.

Ἀναχωρήσαντες ἐκ Ῥαγούσης, λιμένος τῆς Δαλματίας, διευθύνθημεν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν, τῆς ὁποίας τὰ μεθόρια δὲν ἀπέχουσιν ἐκεῖθεν πλέον τῶν δεκαπέντε λευγῶν

Ἐννοεῖται δ' ὅτι δὲν ἠλπίζομεν νὰ εὕρωμεν ἁμαξητοὺς δρόμους, καὶ ταχυδρομικοὺς σταθμοὺς, καὶ μυρία ὅσα οἱ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ γεννηθέντες ἀξιοῦσι πανταχοῦ.

Κατελύσαμεν δὲ εἰς πενιχρώτατον ξενοδοχεῖον ἢ μᾶλλον καλύβην, καὶ πρώτη φροντὶς ἡμῶν ὑπῆρξε τὸ νὰ μάθωμεν ποῖος δρόμος φέρει συντομώτερον εἰς τὸ Μαυροβούνιον, καὶ ποῖα τὰ μέσα τοῦ ὁδοιπορεῖν.

— Ἡ Γιαρδίνα, μᾶς εἶπον, ὁ κόλπος τοῦ Κατάρου καὶ ὁ Κάταρος, ἐπὶ ῥάχεως ἡμιόνου ἢ ἵππου καὶ μὲ ὁδηγὸν Μαυροβουνιώτην.

Γ'.

Ἓν μόνον ὄρος δὲν ἀπαρτίζει τὸ Μαυροβούνιον, ὡς δύναταί τις νὰ ὑποθέσῃ κατ' ἀρχὰς· ἀπ' ἐναντίας ἄθροισμα βουνῶν ὑψηλῶν καὶ βαθέων καὶ στενῶν κοιλάδων, αἵτινες ἀποτελοῦσι γιγαντώδη μαστὸν κομῶντα στροβιλέαις, τοιοῦτον εἶνε τὸ *Μαυροβούνιον*, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε βεβαίως ἐκ τῆς μελαίνης χροιᾶς, τὴν ὁποίαν παρέχουσιν αὐτῷ τὰ τρεφόμενα δάση μακρόθεν βλεπόμενα. Κεῖται δὲ παρὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου χωρίζεται διὰ παραλίας στενωτάτης, ἐνιαχοῦ μὴ ὑπερβαινούσης τὸ ἥμισυ μιλίου, καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἀνατολικομεσημβρινωτέραν ἄκραν τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας· πρὸς τὰ βορειονατολικὰ αὐτῆς συνορεύει τῇ Ἐρζεγοβίνῃ καὶ τῇ Βοσνίᾳ· πρὸς δὲ τὰ νοτειοανατολικὰ τῇ βορειοτέρᾳ Ἀλβανίᾳ.

Ἀγνοεῖται ἐπακριβῶς ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας ταύτης· ἂν ἀκούσωμεν τοὺς Μαυροβουνιώτας, οὗτοι λέγουσιν ὅτι ὑπερβαίνουσι τοὺς ἑκατονταχιλίους· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶνε ὑπερβολικὸς, καὶ ἕκαστος συμπεραίνει ὅτι αὐξάνουσιν αὐτὸν εἴτε λόγῳ ἐθνικῆς φιλοτιμίας, εἴτε λόγῳ πολιτικοῦ συμφέροντος.

Τὸ Μαυροβούνιον διαιρεῖται εἰς *ναΐας*, ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον ἐπαρχίας, ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι, *Κατούνσκα*, *Ῥιέσκα*, *Λιεσχάνσκα*, *Σερνίσκα*, *Βιελοπαυλίτσι*, *Πιπέρι*, *Μοράτσα* καὶ *Κούσκα*, ὧν αἱ τέσσαρες τελευταῖαι καθὸ ὀρεινότεραι τῶν λοιπῶν καλοῦνται Βίρδα, ἤτοι ὄρη. Πᾶσα ἐπαρχία περιλαμβάνει *πλεμένα* ἢ φυλάς τινας, διεσπαρμένας εἰς μεμονωμένας κατοικίας, ἑκάστη τῶν ὁποίων ἔχει περιωρισμένην περιφέρειαν. Ἡ πασῶν μεγαλητέρα, ἡ *Κατούνσκα* — *ναΐα* ἡ καὶ ἧττον ὀρεινὴ, ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ περιλαμβάνει ἐννέα φυλάς· αἱ δὲ λοιπαὶ ἑπτὰ ἐν συνόλῳ ἐννέα καὶ εἴκοσιν· ὅ ἐστι πᾶσαι αἱ τούτου φυλαὶ εἰσὶ τριάκοντα καὶ ὀκτώ.

Ἀνώτατος ἄρχων τοῦ τόπου θεωρεῖται ὁ *Βλαδίκας* (ἐπίσκοπος), ὅστις διέπει τὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς· συμβούλιον δὲ *Σερδάρων* (ὁπλαρχηγῶν) ἐπέχει τόπον νομοθετικοῦ σώματος. Μέχρι τοῦ 1852 ὁ Βλαδίκας εἶχεν ἀνὰ χεῖρας καὶ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἔκτοτε ἀπεγυμνώθη αὐτῆς καὶ περιωρίσθη εἰς μόνας τὰς ἐπιγείους αὐτοῦ δυνάμεις.

Οἱ Σερδάραι δὲν ἰσχύουσι πολὺ εἰς τὰς ναΐας καὶ τὰ πλεμένα, διότι οἱ Μαυροβουνιῶται γενικῶς ἀγνοοῦσι μὲν τί ἐστι δύναμις ἠθικὴ τῆς Ἀρχῆς, τῆς δὲ ὑλικῆς τὸ βάρος οὐδέποτε ἐδοκίμασαν ἀρκούντως· πλειότερον ἰσχύουσι παρ' αὐτοῖς οἱ *Γλαύαροι*, ἤτοι οἱ δημογέροντες καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν χωρίων, ὧν ἑκάστη οἰκογένεια ἔχει τὸν ἴδιον αὐτῆς ἀρχηγὸν (Κουτσὶῖ Σταργεσίνα), τὰ πάντα διευθύνοντα καὶ κρίνοντα τοὺς διαφερομένους.

Τὸ Μαυροβούνιον εἶναι τόπος πτωχὸς, ὁ πτωχότερος ἴσως τῆς Ἀλβανίας· ἥ τε ἐλαία καὶ ἡ ἄμπελος σπανίζουσιν, ἀρχικὴν δὲ πηγὴν καὶ παραγωγικώτερον κλάδον ἐμπορίου ἔχει τὸ μέλι καὶ τὰ δέρματα τῶν ἀγρίων ζώων, οἷον ἄρκτων, ἀλωπέκων καὶ ἄλλων, ὧν πλήθουσι τὰ δάση· ἀλλὰ φιλόπονος καὶ λιτὸς ὡς εἶναι ὁ Μαυροβουνιώτης, διὰ τῆς θήρας καὶ διὰ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἀραβοσίτου, ἐπαρκεῖ τὰς ἀνάγκας του.

Ὁ βίος τοῦ Μαυροβουνιώτου εἶναι καλήτερος τοῦ βίου τοῦ Ἀλβανοῦ· εἶναι μᾶλλον φιλόξενος, ἧττον θηριώδης καὶ οὐδέποτε μάχεται ἐπὶ μισθῷ. Δέωντὴν καρδίαν ἐν καιρῷ πολέμου, ἀπεκδύεται ἐν καιρῷ εἰρήνης τὸ πολεμικὸν καὶ ἄγριον ἦθος καὶ ἐξασκεῖ τὰ πατριαρχικά του ἔθιμα.

Ὁ μὲν Ἀλβανὸς προσεύει τὸν μωαμεθανισμὸν καὶ ὑπόκειται τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσει· ὁ δὲ Μαυροβουνιώτης τὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ προκινδυνεύει ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ, περιχαρακούμενος εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη του, ὁπόθεν ἀείποτε ἀποκρούει τὰς ἐπανειλημμένας ἀποπείρας τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του.

Ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ὄρη τοῦ Μαυροβουνίου κατοικεῖ φυλή τις ἀγρία, φίλερις, μηδένα νόμον, μηδεμίαν πίστιν προσεύουσα καὶ ζῶσα διὰ λῃστείας ἢ ἁρπαγῆς· οὗτοί εἰσιν οἱ *Ζερβῖνοι* (ὀρεινοὶ), ἐκ τοῦ τόπου ἐν ᾧ κατοικοῦσι λαβόντες τὸ ὄνομα.

Οἱ Ζερβῖνοι δὲν ἀναγνωρίζουσιν ἄλλην Ἀρχὴν ἢ τοὺς πρεσβυτέρους τῶν φυλῶν αὐτῶν, ἄλλους νόμους ἢ τοὺς φυσικοὺς, τοὺς ὁποίους ἄλλως τε μετὰ μεγίστης εὐκολίας καταπατοῦσι. Τέκνα τῆς μεγάλης οἰκογενείας τοῦ Μαυροβουνίου, ἀπεσπάσθησαν τῆς μητρὸς αὐτῶν, διότι δυσανεσχέτουν πρὸς τοὺς οἰκογενειακοὺς θεσμοὺς· τὸ ἐλευθεριώτερον πολίτευμα ἤτο τυραννία βαρύνουσα τὸν τράχηλόν των, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ συμβιβάσωσι τὰς πολυθεϊκὰς δοξασίας των πρὸς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις. Βίον πλάνητα καὶ νομαδικὸν διάγοντες, δὲν ἐνθυμοῦνται τὴν πατρίδα εἰμὴ ἐν ὥρᾳ κινδύνου· τότε τάσσονται περὶ τὸν Βλαδίκαν, μάχονται ἀνδρείως, ὑπείκουσι τῷ χαλινῷ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ἅμα δ' ἀποκρουσθέντος τοῦ ἐχθροῦ παρέλθῃ ὁ κίνδυνος, ἐπανέρχονται εἰς τὰ ὄρη των ἵνα πνεύσωσι καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον ἀέρα, καὶ ἵνα σβέσωσι τὴν ἀργαλέαν δίψαν των. Περιηγητής τις, λαλήσας αὐτοῖς περὶ τιμῆς καὶ δικαιοσύνης, ἤκουσε τὰ εὐμνημόνευτα ταῦτα· « Δὲν ἐγεννήθημεν δι' ἐργασίαν καὶ ἔχομεν ἀνάγκην διὰ νὰ ζῶμεν. »

Δ'.

Ἄφετε νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ τῶν Ζερβίνων ἐξ ὅσων γνωρίζω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως.

Μετὰ τὰς πληροφορίας ἃς ἐλάβομεν ἐν Ῥαγούσῃ ἐγώ τε καὶ ὁ ἐμὸς συνοδοιπόρος, παρασκευασθέντες καθ' ὅλα, καὶ πρὸ πάντων ἑτοιμάσαντες τὰ ὅπλα μας, ἀνεθέσαμεν εἰς τὸν ξενοδόχον τὴν φροντίδα νὰ μᾶς προμηθεύσῃ ὁδηγὸν Μαυροβουνιώτην, ὅπερ δὲν ἐβράδυνε, διότι μετ' ὀλίγον παρεστάθη ἐνώπιόν μας νέος εἰκοσιπενταετὴς περίπου, ἀναστήματος ὑψηλοῦ, μελανόμματος, πωγωνοφόρος, ἀκμαῖος τὸ σῶμα καὶ τὴν φυσιογνωμίαν ἀγχίνους· ἐψιττάκιζε δὲ τὴν τῶν Ἰταλῶν γλῶσσαν, καὶ κατὰ τὸ λέγειν αὐτοῦ ἦτο Μαυροβουνιώτης, μετερχόμενος τὸ τοῦ μέλιτος ἐμπόριον ἐν Ῥαγούσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐπιτοπολὺ ἐπανήρχετο εἰς τὰ ἴδια ἄνευ φορτίου, ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ κτήνη του, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ διαμείνωμεν εἰκοσιτέσσαρας μόνον ὥρας ἐν Κατάρῳ, ἕνεκα μικρῶν τινων ὑποθέσεών του, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ.

— Καὶ ἔχει τι ἀξιοθέατον ὁ Κάταρος; ἠρώτησα ἐγώ.

— Τὸν κόλπον.

— Καὶ τίποτε πλέον;

— Τίποτε.

— Καὶ λοιπὸν τί νὰ κάμωμεν ἐκεῖ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας;

— Ἂν δὲν φοβῆσθε νὰ ῥιψοκινδυνεύσετε χωρὶς ἐμοῦ εἰς τὰ ὄρη, θέλω σᾶς δώσει ἓν ἀπὸ τὰ ζῶά μου, καὶ θέλω σᾶς προφθάσει εἰς Σελδιγάς.

— Καὶ τί εἶναι τὸ Σελδιγάς;

— Μικρὸν χωρίον τῆς Τσερνίσκας, εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου τῆς Κατούνσκας, ναΐας μου.

— Καὶ πῶς ἠμποροῦμεν νὰ συνεννοηθῶμεν μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ τόπου;

— Εὐκόλως, διότι ὁμιλοῦν ὀλίγον καὶ τὰ ἑλληνικὰ καὶ τὰ ἰταλικά.

Συγκατενεύσαμεν, καθότι ἡ ἰδέα τοῦ νὰ εἰσχωρήσωμεν μόνοι καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Μαυροβουνίου μᾶς κατέθελγε τὴν καρδίαν.

— Ἀλλά, ἠκολούθησεν ὁ Μαυροβουνιώτης, προσέξατε· φυλαχθῆτε ἀπὸ τοὺς Ζερβίνους.

— Τοὺς Ζερβίνους! καὶ τί πρᾶγμα εἶνε οἱ Ζερβῖνοι; ἠρώτησα ἐγώ, πρῶτον ἤδη ἀκούσας τὸ ὄνομα.

Καὶ ἐν ὀλίγοις μὲν, λίαν δὲ ἀκριβῶς μᾶς περιέγραψε τοὺς ἀγρίους τοῦ Μαυροβουνίου.

— Διάβολε!

— Μολαταῦτα, ἐπανέλαβεν, ἀρκεῖ νὰ φθάσετε σῶοι εἰς Σελδιγάς· τούτου γενομένου, φροντίσατε νὰ σᾶς φιλοξενήσῃ κάνεὶς Μαυροβουνιώτης καὶ νὰ *κάψετε ἕνα παρᾶκ* μετ' αὐτοῦ· τὸ ἥμισυ κρατεῖτε σεῖς, τὸ δ' ἄλλο ἥμισυ ἐκεῖνος· ὅταν δὲ τυχὸν σᾶς συλλάβωσι Ζερβῖνοι, δείξατε τὸ τεμάχιόν σας καὶ θὰ σᾶς ἀπολύσωσιν ἀμέσως, διότι θεωροῦσιν ἱεροὺς ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἐφιλοξένησε Μαυροβουνιώτης.

— Ἀλλ' ἂν πέσουν κατὰ κεφαλῆς μας, πρὶν φθάσωμεν εἰς Σελδιγάς;

— Ἔ! τότε, φίλοι μου, ἀνέκραξεν ὁ Μαυροβουνιώτης, κλίνων μὲν τὸν αὐχένα, ἀναστέλλων δὲ τοὺς ὤμους εἰς σημεῖον ἀπορίας τότε ὁ Θεὸς εἶνε μεγάλος.

— Θὰ μᾶς γυμνώσωσι λοιπόν;

— Βεβαιότατα.

— Ἀλλ' ἂν σὲ ἀφήσωμεν τὰ ἔπιπλά μας;

— Θ' ἀρκεσθῶσιν εἰς ὅσα θὰ φέρετε μαζῆ σας.

Μετὰ τὴν βραχεῖαν ταύτην συνομιλίαν, λαβόντες παρὰ τοῦ ξενοδόχου καὶ τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τῆς τιμιότητος τοῦ ὁδηγοῦ, ἀπήλθομεν.

Ἀπὸ τῆς Γιαρδίνας μέχρι τοῦ Κατάρου ἡ ὁδοιπορία μας ὑπῆρξε μονότονος· ὁ συνοδοιπόρος μου ἐκ διαλειμμάτων ἐκένου τὸ τουφέκι του κατὰ τῶν περδίκων ὧν ἔβρυον οἱ θάμνοι, οἱ ἑκατέρωθεν τῆς ἐλεεινῆς ὁδοῦ ἢ ἀτραποῦ ἣν διετρέχομεν. Φθάντες δ' ἐκεῖ, κατελύσαμεν εἰς μικρὰν καλύβην ἁλιέων, καὶ παραλαβόντες συνοδίτην Ἑβραῖον ἔμπορον ἐκ Βενετίας εἰς Μαυροβούνιον ἀπερχόμενον, ἀνεχωρήσαμεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἀνυπερθέτως, μὴ περιμείναντες τὸν ὁδηγόν ἡμῶν νὰ διεξαγάγῃ τὰς συναλλαγάς του.

Ὁ νέος ἡμῶν συνοδίτης, Ἑβραῖος, ὡς προεῖπον, τὸ ἔθνος, εἶχέ τι σπάνιον παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις αὐτοῦ· τὸν ὀφθαλμὸν τολμηρὸν καὶ ὡπλοφόρει. Εἵποντο δ' αὐτῷ δύο ὑπηρέται.

— Γνωρίζετε, ἠρώτησε μειδιῶν, καὶ ἐν τῷ μειδιάματί του διεφαίνετο θάῤῥος γνωρίζετε πόσον κίνδυνον τρέχουσιν οἱ ἀναβαίνοντες τὴν Ζερβίναν ἄνευ ὁδηγοῦ Μαυροβουνιώτου.

— Γνωρίζομεν κάλλιστα, ἀπεκρίθην, καὶ διὰ τοῦτο ἀφήκαμεν εἰς χεῖρας τοῦ ἡμετέρου ξενοδόχου ὅλα τὰ σκεύη μας, καὶ ἐλάβομεν μεθ' ἡμῶν μόνα τὰ τουφέκιά μας καὶ ὀλίγα χρήματα.

— Καλὴν τὸ μέτρον· καὶ ἐκτὸς τούτου, προσέθηκεν, οἱ ὑπηρέται μου εἶναι καλῶς ὡπλισμένοι, ὡπλισμένοι εἶσθε καὶ σεῖς καὶ ἐγώ, καὶ πιστεύω ὅτι πέντε ὡς εἴμεθα θὰ εἰμπορέσωμεν κἄτιτι νὰ κάμωμεν καὶ ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης.

Τῇ ἐπαύριον, περὶ μέσην ἡμέραν, εἰσήλθομεν εἰς τὰς βαθείας φάραγγας τοῦ ὄρους. Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὸ καταπληκτικὸν πανόραμα ὅπερ ἐξετυλίσσετο βαθμηδὸν ἐνώπιόν μου, καθόσον προσκηρόμην τὰς ἀποτόμους ἐκείνας καὶ ὀρθίας σπιλάδας, τὰς στενὰς καὶ μελανοχρόους κοιλάδας, τὰς ἀνωμάλους καὶ δυσδιακρίτους ἀτραποὺς, τὰς ὁποίας ἐβαδίζομεν. Αἱ Ἄλπεις τὰς ὁποίας ἄλλοτε ὑπερέβην, δὲν μὲ ἐξέπληξαν τοσοῦτον διὰ τῆς φρικαλέας μεγαλειότητός των.

Ἀνὰ πᾶν βῆμα νέφη περδίκων καὶ φασιανῶν ἐξηγείροντο ἀνιπτάμενα ἔνθεν καὶ ἔνθεν, καὶ ἐκ τοῦ χείλους τῆς ἀτραποῦ, ἀτραποῦ αἰωρουμένης ὑπεράνω ἀβύσσου ἀχανοῦς, κατέπιπτον πέτραι πολλαὶ μετὰ κρότου κυλινδούμεναι εἰς τοὺς κρημνούς.

Ἀνεχαίτισα τὴν ἡμιόνόν μου ἐπὶ μίαν στιγμὴν, καὶ ἐξέσυρα τοῦ σάκκου μου τὴν γραφίδα καὶ τὸ λευκωμά μου ἵνα σκιαγραφήσω τὰ περὶ ἐμέ. Αἴφνης δεξιόθεν, εἷς λαγωὸς πηδᾷ ἐκ μέσου συστάδος ἀρκ εὐθὺς, καὶ τρέχει δρομαῖος κατερχόμενος τὰ πρανῆ· ὁ συνοδοιπόρος μου λαμβάνει τὸ πυροβόλον καὶ σκοπεύει κατ' αὐτοῦ, ὅταν ὁ Ἑβραῖος, δραττόμενος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ·

— Ἔ! ἐπιφωνεῖ, τί κάμνεις;

— Θὰ κτυπήσω τὸν λαγωόν· δὲν βλέπεις;

— Δι' ὄνομα Θεοῦ, ἂν δὲν θέλεις ὡς ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ νὰ ἴδῃς ἀγελῆδὸν πίπτοντας ἐπάνω μας ἑκατὸν Ζερβίνους· μία βολὴ τουφεκίου ἐδῶ ἐξεγείρει συγχρόνως τριακοσίας ἠχοὺς τοὐλάχιστον.

Καὶ οὕτω μετεπείσθη ὁ συνοδοιπόρος μου· ἀλλ' ἡ πρόνοια τοῦ Ἑβραίου εἰς οὐδὲν ὠφέλησε, καθότι, περὶ δυσμὰς ἡλίου, ἐν ᾧ ἐπλησιάζομεν τὸ Σελδιγάς, ὀξεῖά τις καὶ βραγχώδης φωνὴ, ἄδηλον πόθεν ὁρμωμένη, προσέβαλε τραχέως πως καὶ ἐπιτακτικῶς τὰ ὦτά μας, λέγουσα στάκ, ὅ ἐστι στῆτε· καὶ αἴφνης, ὑπὸ τὰς ἀμυδρὰς ἀκτῖνας τοῦ δύοντος ἡλίου, ἴδομεν στίλβοντα κύκλῳ ἡμῶν τὰ μακρὰ Ἀλβανικὰ τουφέκια.

— Τὴν ἐπάθαμεν, εἶπεν ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ ὁ Ἑβραῖος· θάῤῥος, κύριοί μου, καὶ ἕτοιμα τα τουφέκιά σας.

Ἠκούσθη τότε ὁ ξηρὸς καὶ δυσηχὴς ἦχος τῶν βολίων, κυλινδουμένων πρὸς τὸν πυθμένα τῆς κάννας, καὶ μετέπειτα ἐπεκράτησε σιωπή . . .

Καὶ ὕστερον ἐπιφώνημα ὀργῆς ἐβρόντησε τρομερὸν, καὶ συγχρόνως ἐξέλαμψε πῦρ, καὶ σφαῖρα φλογερὰ διέθη σχίζουσα τὸν ἀέρα ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν.

— Φωτιά! ἔκραξεν ὁ Ἑβραῖος.

Τὰ τουφέκιά μας ἀπήντησαν θορυβωδῶς εἰς τὸ κέλευσμα, νέφος καπνοῦ μᾶς περιέβαλεν, ἀραὶ ἠκούσθησαν μεμιγμέναι φωναῖς πενθίμοις . . . καὶ ὅταν ἡ λάμψις τοῦ πυρὸς, αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ καπνὸς διεσκεδάσθησαν, ἴδομεν κυλινδούμενον πρὸς τὸ βάθος τῆς ἀβύσσου χιτώνιον ἐρυθροῦν, εὐθὺς δ' ἔπειτα νέφος ἀνδρῶν κεραυνωδῶς ἐπερχομένων καθ' ἡμῶν.

— Φωτιά! ἐπανέλαβεν ὁ Ἑβραῖος.

Ἀλλὰ τὸν λόγον δὲν εἶχεν ἀποτελειώσει ὁ τάλας, καὶ τὰ στήθη του ἐξέβαλον ὀδύνης κραυγὴν, τὸ πυροβόλον ἔπεσεν ἀπὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, ἀνήγειρε τοὺς βραχίονας, ἀνεστράφη τοῦ ἵππου καὶ ἄφωνος ἐκυλίσθη εἰς τὸ χεῖλος τῆς ὁδοῦ . . .

Σφαῖρα τουφεκίου προσέβαλεν αὐτὸν κατὰ μέσον μέτωπον.

Ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων βολῶν, μία τούτων ἐφόνευσεν ἕνα Ζερβῖνον, αἱ δὲ λοιπαὶ ἔπεσον ἐπὶ ματαίῳ.

Πρὶν ἢ πληρώσωμεν ἐκ νέου τὰ τουφέκιά μας, περιεστοίχισαν, περιέβαλον καὶ συνέθλιψαν ἡμᾶς τριάκοντα περίπου δαίμονες ἀνθρωπόμορφοι, ἐρυθροῦν φέροντες χιτῶνα, ἄγριοι τὴν ὄψιν καὶ τὸ ὄμμα αἱμοβαφεῖς. Τριάκοντα ἐγχειρίδια ἐξήστραψαν ἐπὶ τὰ στήθη ἡμῶν, καὶ ἐν πάσῃ ταπεινότητι ὁμολογῶ, ὅτι τὸ θάῤῥος καὶ ἡ γενναιότης μας ἐξέλιπον.

Ἄλλην σωτηρίας ἐλπίδα δὲν εἴχομεν εἰμὴ τὸ νὰ παραδώσωμεν τὰ ἡμέτερα ὅπλα· τοῦτο καὶ ἐγένετο, καὶ οἱ Ζερβῖνοι παρέλαβον ἡμᾶς αἰχμαλώτους.

Μετὰ δίωρον περίπου ὁδοιπορίαν, διαρκούσης τῆς ὁποίας ἡ νὺξ νεφόεσσα καὶ σκοτεινὴ ἐπῆλθεν, ἐφθάσαμεν εἰς πλατεῖαν τετράγωνον, πλήθουσαν καλυβῶν κεκαλυμμένων ἀρνακίοις, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας μεγάλη ἔκαιε πυρὰ, φωτίζουσα ἀπαισίως τὰ κάτισχνα πρόσωπα ἑκατὸν περίπου ὁπλοφόρων, συναδέλφων τῶν *Κυρίων* ἡμῶν, ὡς ἐφάνη ἐκ πρώτης ὄψεως καὶ ὡς ἀπέδειξαν ὕστερον τὰ πράγματα. Ἦτο στρατόπεδον τῶν Ζερβίνων.

Μᾶς ὡδήγησαν παρὰ τὴν πυράν, καὶ περικυκλώσαντές μας ἤρχισαν παρατηροῦντες ἡμᾶς ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν μετὰ περιεργείας μᾶλλον ἢ ἀγρίως.

Γερόντιόν τι, ἀγριωπὸν τὴν ὄψιν καίτοι λευκογένειον, ἠρώτησεν ἡμᾶς ἰταλιστί, ἂν ἰταλικὰ ἠδύναντο νὰ κληθῶσι τὰ γελοῖα αὐτοῦ ψελλίσματα, τίνες εἴμεθα καὶ πόθεν ἐρχόμεθα.

— Ἕλληνες! εἶπον ἐγὼ μετὰ θάῤῥους.

Εἰς τὴν ἀπάντησιν ταύτην, οἱ Ζερβῖνοι περιέφερον κύκλῳ τὸ ὄμμα, μειδιῶντες μειδίαμα δυσπιστίας, διότι τὰ παρισι νὰ ἐνδύματά μας δὲν συνῆδον τῷ μεγάλῳ ἐκείνῳ ὀνόματι, τῇ καταπληκτικῇ καὶ ὑπερβαλλούσῃ ἐκείνῃ ὑπολήψει, ἣν περιεποίησαν τοῖς Ἕλλησι τὰ περίπυστα γεγονότα τοῦ 1821.

— Δότε ὅ,τι ἔχετε, ἠκολούθησεν ὁ γέρων.

Ἠνοίξαμεν τὰ βαλάντιά μας, μόλις διακόσια γρόσια περιέχοντα· ἀλλ' οἱ Ζερβῖνοι δὲν ἠρκέσθησαν εἰς ταῦτα, κατέλαβον τὰ ὅπλα καὶ πᾶσαν τὴν πενιχρὰν ἡμῶν σκευὴν, καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ ζητήσωσι καὶ τὸ λεύκωμά μου, ὅπερ φυλλομετροῦντες καὶ ἰδόντες ἐν αὐτῷ τὸ σχεδιογράφημα τῶν βουνῶν αὐτῶν, ἐξέβαλον κραυγὴν θαυμασμοῦ καὶ περιέφερον αὐτὸ κύκλῳ, μεταδίδοντες ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα.

Ἡ σελήνη μετ' οὐ πολὺ διασκεδάσασα τὰς νεφέλας, ἐπέλαμψε φαιδρὰ καὶ ἐφώτισεν ἡμᾶς, κεκοπιακότας ἐκ τοῦ καμάτου τῆς ὁδοιπορίας οὐχ ἧττον ἢ ἐκ τοῦ τρόμου· ὑπὸ τὸ μελαγχολικὸν αὐτῆς φῶς καθήμενοι, συνεδέσαμεν ὁμιλίαν μετὰ τοῦ γεροντίου, ἰταλιστὶ μὲν ἀλλὰ πάντοτε τὴν γραμματικὴν διαστρεβλοῦντες.

— Εἴμεθα πτωχοὶ ἄνθρωποι καὶ ὄχι πλούσιοι, ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων· ζῶμεν ὡς σεῖς μὲ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν μας· ἐκτὸς τῆς ἐλευθερίας ἄλλο καλὸν δὲν ἔχομεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον· καὶ ἂν σεῖς, ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, μᾶς στερήσετε αὐτῆς, τί θὰ μᾶς μείνῃ πλέον;

— Εἶν' ἀληθὲς ὅτ' εἶσθε Ἕλληνες;

Ἀπεκρίθην καταφατικῶς τὴν χεῖρα ἐπιθεὶς τοῦ στήθους.

— Καὶ διατί ταξειδεύετε; ἠκολούθησεν ἐρωτῶν τὸ γερόντιον.

— Διὰ νὰ διδαχθῶμεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ κόσμου, καὶ νὰ ἴδωμεν ἄνδρας ὡς σᾶς.

Ἡ ἀπάντησις ἤρεσεν αὐτῷ, ὡς ἐννόησα ἐκ τοῦ μειδιάματός του, μετ' ὀλίγον δὲ μὲ ἠρώτησε·

— Σὺ ἔκαμες τὴν ζωγραφίαν ἐκείνην;

— Ναί.

— Καὶ ἠμπορεῖς νὰ κάμῃς καὶ τὴν ἰδικήν μου;

— Βεβαιότατα.

— Καλά· ἂν μὲ κάμῃς καὶ τὴν ἰδικήν μου, σᾶς ἀποδίδω καὶ τὰ τουφέκια καὶ τὰ χρήματά σας καὶ σᾶς ἀφήνω νὰ ἀναχωρήσετε.

— Ἀκούεις; εἶπον ἐγὼ ἑλληνιστὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν συνοδοιπόρον μου· ἀκούεις; εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἀπόκειται ἡ λύσις τοῦ δράματος τούτου, οὗτινος τὴν εὕρεσιν δὲν χρεωστοῦμεν τῇ φιλολογίᾳ.

Ὁ συνοδοιπόρος μου ἐσιώπα, καὶ παρακαθήμενος ὑπεβάσταζέ μου τὴν πυξίδα.

Θέαμα ἡδονικόν! οἱ ἄγριοι καὶ ἀπολίτευτοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι ἐφάνησαν ἀναγνωρίζοντες τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης· διότι πάντες συνήχθησαν κύκλῳ ἐν σιωπῇ, καὶ μάλιστα δύο ἐξ αὐτῶν, ἵνα μὲ βοηθήσωσιν εἰς τὸ ἔργον, ἀνῆψαν δᾷδας καὶ ἐλθόντες ἐστάθησαν παρ' ἐμοί.

Κατὰ σύμπτωσιν ὅλως γραφικὴν, μικρὸν νέφος ἐκάλυψε τὴν σελήνην καὶ μετὰ μικρὸν διελύθη.

Οἱ λῃσταὶ οὗτοι μὲ τὰς δασυτρίχους κάπας των, ἡ πυρὰ, τὸ δάσος ἐκεῖνο, ἡ σελήνη, ἀπήρτιζον πίνακα, τὸν ὁποῖον ὁ Σαλβατὼρ Ῥόζας ἢ ὁ Ὁ-

ράτιος Βερνὲτ ἤθελον πληρώσει ἀντὶ πολλοῦ, ἐν ᾧ ἐγὼ ἀπήλαυον αὐτοῦ *σχεδὸν ἀμισθί*.

Καὶ λοιπὸν λαβὼν τὴν γραφίδα καὶ ὁρίσας τὴν θέσιν τοῦ προτύπου ἐπελήφθην τοῦ ἔργου· ἐννοεῖται δ' ὅτι οὔτε ὁ τόπος οὔτε ὁ χρόνος ἐπέτρεπόν τι ἐντελές, καθόσον μάλιστα καὶ ἡ πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένη ἱκανότης ἐλλείπετο· ἀλλ' ἂν ἀληθεύῃ ὅτι ἔν τισι περιστάσεσι τὸ ἔκτατον τῆς θέσεως, ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος ἢ οἱαδήποτε ἄλλη συγκίνησις ἐνδόμυχος ἐπιτείνουσι τὰς δυνάμεις, ὁμολογῶ ὅτι τοῦτο στνέβη μοι τότε. Ἡ πυρέσσουσα δεξιά μου μετεχειρίζετο θαρραλεώτερον τὴν γραφίδα· ὁ χρωματισμὸς, ἡ κρᾶσις, τὸ σκιόφως διεδέχοντο ἄλληλα ἐν τάξει καὶ ἐπιτυχῶς.

Ἀγνοῶ πόσον χρόνον κατέβαλα, διότι ἤμην διόλου προσηλωμένος εἰς τὸ ἔργον καὶ μετ' ἐμοῦ οἱ ἄγριοι καὶ ἀμαθέστατοι ἐκεῖνοι ἵσταντο ἄφωνοι, ἀκίνητοι, οὐδὲ λέξιν ν' ἀρθρώσωσιν ἢ κίνημά τι νὰ κάμωσι τολμῶντες.

Ὅτε ἡ εἰκὼν ἐτελείωσε, πάντες συνδραμόντες ἐσωρεύθησαν περὶ ἐμὲ καὶ ἐγένοντο ὅλοι ὄμματα· ὁμολογητέον δ' ὅτι ἡ περιέργεια εὕρισκέ πως νὰ ἀνταμειφθῇ.

Ἐν πρώτοις, εἰς τὸ μέσον τῆς εἰκόνος ἐφαίνετο ἡ καίουσα καὶ καπνίζουσα πυρά· πέριξ αὐτῆς τριάκοντα περίπου Ζερβῖνοι τὰς κάπας των περιβεβλημένοι καὶ ἐστηριγμένοι ἐπὶ μακρῶν τουφεκίων· ἡ κάτισχνος μορφὴ τοῦ ἀρχηγοῦ, τοῦ λευκογενείου ἐκείνου γεροντίου, καθημένου μὲ τὸ *τσιμπούκι* εἰς τὰ χείλη, τὸ *γιαταγάνι* εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὰ στήθη· εἶτα εἰς τὸ βάθος, σωροὶ βράχων φαλακρῶν, κορυφῶν ἀποτόμων καὶ κομωσῶν, φαράγγων ζηρῶν· ταῦτα δὲ πάντα κεχρωσμένα τῷ ἀμυδρῷ φωτὶ τῆς σελήνης.

Οἱ Ζερβῖνοι ἐπεφώνησαν ἐπιφώνημα θαυμασμοῦ· ὁ δὲ ἀρχηγὸς ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς εἶπεν·

— Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν ἔχουν χεῖρας ἐπιτηδείας ὡς σὺ, εἶναι ἄξιοι νὰ ἔχουν τὰ χρήματα ὅλου τοῦ κόσμου, καὶ εἰμποροῦν χωρὶς φόβον νὰ κοιμηθῶσιν ὑπὸ τὴν σκηνὴν τῶν Ζερβίνων. — Εἶτα ἐπρόφερέ τινας λέξεις ἀκαταλήπτους εἰς ἡμᾶς, μετὰ τὰς ὁποίας εὐθὺς παρέστη εἰς τὸ μέσον νεανίας φέρων τὰ τουφέκιά μας, ἐνῷ ὁ ἀρχηγὸς τείνων ἡμῖν τὴν δεξιὰν, προσέφερε πυρίτιδα καὶ σφαίρας, προσθείς·

— Γεμίσατέ τα διὰ νὰ πεισθῆτε ὅτι εἶσθε ἐλεύθεροι.

Ὕστερον μᾶς ἀπέδωκε τὸ ἀργύριον καὶ τὰ μικρὰ ἐκεῖνα πράγματα ἐξ ὧν μᾶς ἐγύμνωσαν, καὶ ἐκάλεσε νὰ συμετάσχωμεν τοῦ δείπνου του.

— Ἡ λέξις *δεῖπνον* διήγειρεν ἐν ἡμῖν βουλιμίαν, διότι πρὸ δώδεκα ἢ δεκατεσσάρων ὡρῶν ἡ κοιλία μας, κατὰ τὸ λεγόμενον, *ἔπαιζε λύραν*.

Μᾶς ὡδήγησεν ὑπὸ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, μᾶς παρουσίασεν εἰς δύο γυναῖκας, αἵτινες ἀμφότεραι ἦσαν ἐπίσης ὡραῖαι, καί τοι διέφερον τὴν ἡλικίαν· ἐλάλησεν αὐταῖς ἀλβανιστὶ, καὶ αὗται κλίνασαι τὴν κεφαλὴν ἐχαιρέτισαν ἡμᾶς, ἐπιθεῖσαι τὴν δεξιὰν ἐπὶ τὰ στήθη καὶ τὸ μέτωπον. Τούτου γενομένου, ἐκεῖνος ἐξῆλθε καὶ μετὰ μικρὸν ἐπανῆλθεν ἀνὰ χεῖρας ἔχων τεμάχιον ἐριφίου ὀπτοῦ, ὅπερ ἀπέθηκεν ἐπὶ μαρμάρου καθαροῦ καὶ καταλεύκου. Αἱ γυναῖκες ἐκόμισαν σταμνίον βαναύσου κατασκευῆς πλῆρες γάλακτος, τὴν κλασσικὴν *πλόσκαν*, καὶ ὀπωρικά τινα, καὶ διὰ σημείου ἐκάλεσαν ἡμᾶς νὰ καθήσωμεν κυκληδόν.

Τὸ μέσον τῆς σκηνῆς ἐχρησίμευσεν ἀντὶ τραπέζης· τὰ ἐγχειρίδια ἐπέσχον τόπον περονίων, τμῆμα διπύρου ἐξ ἀραβοσίτου καὶ σίτου μέλανος κατεσκευασμένου διέπρεπεν ἀντὶ ἄρτου, καὶ ὁ ἀρχηγὸς διὰ τῶν ἐξησκημένων δακτύλων του κατεκερμάτισε τὸ ἐρίφιον, τὸ ὁποῖον κακτεβροχθίσαμεν.

Ἀμυστίσας ἀρκετὰ ὁ ἀρχηγὸς κατέστη λάλος· ἠρώτησεν ἡμᾶς περὶ μυρίων πραγμάτων, ἰδίως περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτῆς· περὶ τοῦ Κυβερνήτου ἐλάλησε μετὰ ζήλου καὶ ἐξέφρασεν ὑπόληψιν ὑπερβάλλουσαν· τόσον ὁ μεγαλοφυὴς ἐκεῖνος ἀνὴρ, οὗτινος τὸ ὄνομα εὐλογημένον φέρεται παρὰ τοῖς ὁμοεθνέσιν, ἐνέπνεε σέβας καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀλλοφύλοις! Εἶτα ἐλάλησε περὶ τῆς φιψοκινδύνου αὐτοῦ ζωῆς· εἶπεν ὅτι ἕνεκα τοῦ προβεβηκότος τῆς ἡλικίας ἦτον εἷς τῶν ἀρχηγῶν τῆς φυλῆς αὐτοῦ, καὶ ὅτι αἱ δύο παρακαθήμεναι γυναῖκες ἦσαν ἡ μὲν θυγάτηρ ἡ δὲ σύζυγός του.

Μετὰ τὸ δεῖπνον ὁ Χασὰν-μουλᾶς (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ Ζερβῖνος ἀρχηγὸς) ἐζήτησε καφὲν, ὅστις, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἔθος, τῷ ἐδόθη ἄνευ σακχάρεως· συγχρόνως δὲ προσέφερεν ἡμῖν τσιμπούκιον. Καπνίσαντες δὲ καὶ πιόντες τὸν καφὲν, ἤλθομεν εἰς τὸ περὶ τοῦ ὕπνου κεφάλαιον, καὶ τότε ὁ Χασὰν ἐζήτησε συγγνώμην παρ' ἡμῶν περὶ τῆς σκληρᾶς κλίνης, ἥτις μᾶς περιέμενεν ἀλλαχοῦ, ἔξω τῆς σκηνῆς.

Διαρκοῦντος τοῦ δείπνου, οἱ Ζερβῖνοι ἔστησαν παρὰ τὴν καίουσαν πυρὰν σκηνὴν ἰδιαιτέραν, καὶ ἀντὶ κλίνης ἔστρωσαν ἐπὶ κλάδων ἐρείκης δορὰς ἄρκτων. Εἰσελθόντες περιεφέραμεν τὸ ὄμμα εἰς τὰς περιϊσταμένας σκηνάς· οἱ πλεῖστοι τῶν Ζερβίνων ἐκάθευδον ὕπνον νήδυμον κοιμώμενοι· τινὲς ἔψαλλον μελαγχολικόν τι ᾆσμα εἰς ἐπίκλησιν τῶν θεῶν τῆς νυκτὸς, δώδεκα δ' ἐξ αὐτῶν ἠγρύπνουν παρὰ τὴν πυρὰν, φρουροῦντες τὸ στρατόπεδον.

Μετὰ τὰ γεγονότα, ἅτινα ἀνωτέρω διῆλθον, πρῶτον ἤδη ἐντυχὼν μόνον τὸν συνοδοιπόρον μου, ἠσθάνθην ἐν ἐμαυτῷ ἔφεσιν νὰ ἐναγκαλισθῶ αὐτὸν τοῦθ' ὅπερ καὶ αὐτὸς οὗτος ἐπεθύμει· διὸ καὶ ὡς ἐξ αὐτοματόου περιεχύθημεν ἀλλήλους, ἀφέντες κραυγὴν χαρᾶς καὶ τὰς δεξιὰς ἀλλήλων θλίβοντες. Συνωμιλήσαμεν ἐπὶ δύο ὥρας περίπου, καὶ ἡ ἀνατολὴ ὑπέφωσκεν ἤδη, ὅτε ὁ ὕπνος ἐπεκάθησε τῶν βλεφάρων μας, εὑρὼν ἡμᾶς κατακεκλιμένους ἐπὶ δορᾶς, καὶ ὡς προσκεφάλαιον ἔχοντας τὰ τουφέκιά μας. Ματαία προφύλαξις! μεταξὺ τῶν λῃστῶν ἐκείνων, ὧν ὁ ἀρχηγὸς μᾶς ἐφιλοξένει, εἴμεθα ἀσφαλέστεροι ἢ ἂν διετελοῦμεν ὑπὸ τὴν ἐπαγρύπνησιν τῆς αὐστηροτέρας εὐρωπαϊκῆς ἀστυνομίας. Οὕτως, ὅταν ἐξηγέρθημεν, ὁ ἥλιος ἦτο μεσουράνιος, καὶ οὐδ' ὁ ἐλάχιστος κρότος διετάραξε τὸν ὕπνον μας· ἡ πυρὰ εἶχε σβεσθῆ, τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Ζερβίνων ἔπαιζον, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἀνδρῶν ἔλειπον· δέκα δὲ ἢ δώδεκα τούτων περιεφέροντο μετὰ σοβαρότητος, τὸ τσιμποῦκι ἔχοντες εἰς τὰ χείλη καὶ τὸ τουφέκι εἰς τοὺς ὤμους. Ὁ Χασὰν ἦν μετ' αὐτῶν καὶ ἦλθε πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐχαιρέτισεν ἡμᾶς κατὰ τὸ σύνηθες, ἐπιθεὶς τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ τοῦ μετώπου· ἠρώτησεν ἂν ἐκοιμήθημεν ἡσύχως καὶ ἂν ἠθέλομεν νὰ ἀριστήσωμεν· ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἡμῶν ἀπαντήσει, μᾶς ὡδήγησαν ὑπὸ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, ὅπου αἱ γυναῖκες παρέθεντο ταὐτὰ ὅσα καὶ τὴν προτεραίαν.

Ἀλλ' ὅπερ ἐνεποίησεν ἡμῖν εὐάρεστον ἐντύπωσιν ἦτον ἡ εἰκὼν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχιληστὴς ἀνήρτησεν ἐπὶ δοκοῦ, ἄνωθεν τοῦ προσκεφαλαίου τῆς κλίνης του, περιβαλὼν δίκην στεφάνου ὁλόκληρον πανοπλίαν ἐγχειριδίων, μαχαιρῶν καὶ τουφεκίων.

Ἠυχαριστήσαμεν αὐτὸν διὰ τὴν φροντίδα, οὗτος δὲ διεβεβαίωσεν ἡμῖν ὅτι ἤθελε διαφυλάξει τὸ ἔργον μου εὐσεβάστως μέχρι θανάτου, καὶ εἶτα ἤθελε κληροδοτήσει αὐτὸ τοῖς υἱοῖς. Ἐνταυτῷ εἶπεν ὅτι ἐπεθύμει νὰ μᾶς ξενίσῃ ἐπὶ μίαν εἰσέτι ἡμέραν καὶ μίαν νύκτα, ἀλλὰ καὶ ὅτι δὲν ἐπεθύμει νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ν' ἀπέλθωμεν, ἂν φθάντες ἀπεφασίσαμεν, διότι ἡ ἐλευθερία ἀπὸ χθὲς μᾶς ἀπεδόθη. Συγκατενεύσαμεν εὐχαρίστως, ἀφ' ἧς μάλιστα ὑπεσχέθη νὰ μᾶς παραπέμψῃ δι' ἰδίου ὁδηγοῦ εἰς Σελδιγάς. Τότε προέτεινεν ἡμῖν νὰ ἐξέλθωμεν εἰς κυνηγεσίαν ὑπὸ τὰ παρακείμενα δάση· ἐγὼ δὲ, ὅστις ποτὲ δὲν ἐκένωσα πυροβόλον, καὶ ἀγαπῶ τὰ θηρευτὰ ἐπὶ πινακίου μᾶλλον καὶ εἰς ἐμβάμματα παρατεθειμένα, ἔσπευσα μὲν νὰ μεθέξω τῆς διασκεδάσεως, ὡς καλοῦσιν αὐτὴν οἱ φιλόθηροι, ἀλλ' ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ ἕπωμαι μόνον τοῖς θηρευταῖς, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ συμπράττω.

Πρέπει τις νὰ διατρέξῃ τὰ πυκνὰ ἐκεῖνα δάση, νὰ ἀναβῇ τοὺς ἀποκρήμνους ἐκείνους βράχους, ἵνα ἴδῃ τῳόντι ὁποῖόν τί ἐστι θαυμάσιον πλῆθος ζώων παντοδαπῶν. Οἱ λαγωοὶ πηδῶσιν ἀγεληδὸν, αἱ πέρδικες ἀνίπτανται κατὰ μυριάδας, καθόσον μάλιστα ταύτας οἱ Ζερβῖνοι θεωροῦντες ἱερὰς ἀπέχουσι τοῦ θηρεύειν.

Διὸ καὶ ὁ συνοδοιπόρος μου, ἑπόμενος τῷ κοινῷ παραδείγματι, ἐσεβάσθη τὰς δοξασίας τοῦ τόπου· ἀλλ' οἱ λαγωοὶ, αἱ δορκάδες, οἱ λαγιδεῖς ἔπεσον ἀντ' ἐκείνων, καὶ οἱ τέσσαρες Ζερβῖνοι, τοὺς ὁποίους συμπαρελάβομεν πρὸς μεταφορὰν τῆς ἄγρας, ἐπανήρχοντο καμπτόμενοι ὑπὸ τὸ βάρος.

Φθάντες εἰς τὰ στρατόπεδον, εὕρομεν τοὺς λοιποὺς Ζερβίνους ἐπανελθόντας ἐκ τῶν ἡμερησίων ἐκδρομῶν, μεγάλως δὲ ἐξεπλάγημεν μεταξὺ τούτων ἰδόντες καὶ τὸν Μαυροβουνιώτην ὁδηγόν μας, ὅστις, καθὰ εἶπε, παραγενόμενος εἰς Σελδιγὰς καὶ μὴ εὑρὼν ἡμᾶς ἐσυμπέρανε τὰ τῆς τύχης μας καὶ ἔσπευσε ζητῶν ἡμᾶς. Προσέθηκε δ' ὅτι τῇ ἐπαύριον ὤφειλεν ἀνυπερθέτως ν' ἀναβῇ εἰς Σετίγνην, πρωτεύουσαν τοῦ Μαυροβουνίου, ἕνεκα τῶν ὑποθέσεών του, διὸ παρεκάλεσεν ἡμᾶς ν' ἀπέλθωμεν αὐθωρεί.

Ὁ Χασὰν Μουλᾶς ἐξέφρασε λύπην περὶ τῆς ἀναχωρήσεώς μας καὶ ἠθέλησε νὰ συμφάγωμεν μετ' αὐτοῦ τὸ ἔσχατον. Τὰ ἀγρευθέντα ἐψήθησαν εἰς τὴν μεγάλην πυρὰν, ἀναφθεῖσαν διότι ἡ ἑσπέρα ἤγγιζε, καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὸ δεῖπνον πρὸς τιμήν μας πάντας τοὺς παρ' αὐτόν· ὁ Σκουτάρειος οἶνος ἔρρευσεν ἀφθόνως, αἱ γυναῖκες ἐτραγῴδησαν, οἱ ἄνδρες ἐμύζησαν σοβαρῶς πως τὰ τσιμπούκιά των, καὶ ἐπελθούσης τῆς ὥρας τοῦ χωρισμοῦ, ὁ Χασὰν Μουλᾶς ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ βαλαντίου του ἕνα *παρᾶν*, ἔκοψεν αὐτὸν κατὰ μέσον δι' ἐγχειριδίου καὶ παραδοὺς ἡμῖν τὸ ἥμισυ·

— Τοῦτο, εἶπεν, ἔχετε ὡς φυλακτὸν, καὶ μὲ τοῦτο ἠμπορεῖτε νὰ διατρέξετε ὅλα μας τὰ ὄρη. Παντοῦ θὰ εἶσθε εὐπρόσδεκτοι καὶ σεβαστοὶ, διότι τοῦτο θὰ εἰπῇ ὅτι ἐφάγετε καὶ ἐπίετε μετὰ τῶν *λεόντων*. Ἂν δὲ ποτὲ ἐπιστρέψετε εἰς τὰ μέρη μας, ἐνθυμηθῆτε ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει ὁ τόπος σας, ἡ κλίνη σας ὑπὸ τὴν σκηνὴν, καὶ ὅτι οὐδεὶς πλέον θέλει καπνίσει εἰς τὸ τσιμποῦκι τὸ ὁποῖον ἤγγισαν τὰ χείλη σας.

Εἶτα μᾶς ἐνηγκαλίσθη θερμῶς, καὶ ὅταν ἱππεύσαμεν προσέθηκεν·

— Εἴθε αἱ ψυχαὶ τῶν πατέρων μου νὰ σᾶς ἀκολουθήσωσι, καὶ νὰ ἀγρυπνῶσιν ἐπὶ τὰς κεφαλάς σας καθόλον τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας σας!

Μᾶς ἔδωκεν ὕστερον συνοδίαν μέχρι τοῦ Σελδιγὰς καὶ ἐχωρίσθημεν.

Ἐγὼ δὲ ἠρώτησα τὸν ὁδηγὸν ποῖον νόημα εἶχον οἱ λόγοι τοῦ γέροντος ἀρχηγοῦ, εὐχηθέντος ἡμῖν νὰ ἀγρυπνῶσιν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν αἱ ψυχαὶ τῶν πατέρων του.

— Αἱ ψυχαὶ, ἀπήντησε, τῶν πατέρων μας ἀδιακόπως περιτρέχουσι τοὺς αἰθέρας ἄνω τῶν κεφαλῶν μας.

Τοῦτο ἦτο ἄρα δοξασία τοῦ τόπου.

— Καὶ ποίας θρησκείας εἶσαι; τὸν ἠρώτησα.

— Ἀνήκω εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν.

— Καὶ πιστεύεις τοιαύτας δεισιδαιμονίας;

Ἡ ἐρώτησίς μου τῷ ἐφάνη δηκτικὴ, καὶ εἶπεν·

— Ὅστις δὲν πιστεύει τοῦτο, θὰ πάθῃ ὅ,τι ἔπαθεν ὁ κυνηγὸς Στέφανος.

— Ἄ'. ἐπεφώνησεν ὁ συνοδοιπόρος μου, ἂς ἀκούσωμεν· λέγε μας τί ἔπαθεν ὁ Στέφανός σου οὗτος;

Καὶ ὁ Μαυροβουνιώτης, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δοξασίας αὐτοῦ, διηγήθη ἡμῖν τὰ ἑξῆς ἐκ παραδόσεως φερόμενα.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΚΟΠΕΝΑΓΗ Β. ΕΤΑΙΡΙΑΝ

τῶν ἀρχαιολόγων τῆς ἄρκτου.

—ooo—

Τὴν 13 τοῦ παρελθόντος Μαΐου ἡ ἔντιμος αὕτη ἑταιρία συνεκρότησεν ἐν τοῖς ἀνακτόροις Χριστιανοβούργου τοῦ Μ. βασιλέως τῆς Δανίας καὶ κλεινοῦ αὐτῆς προέδρου, τὴν ἐνιαύσιον αὐτῆς συνεδρίασιν, ἐν ᾗ ὁ ἀκάματος γραμματεὺς καὶ Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας Κ. Κάρολος Ῥάφνος ἀνέγνω σύντομον περίληψιν τῶν κατὰ τὸ 1859 ἔτος ἐργασιῶν τῆς ἑταιρίας ταύτης, παρουσιάσας συγχρόνως τὰ δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ αὐτῆς ἐκδοθέντα πονήματα, ἤτοι τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιθεώρησιν, καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ χρονικὰ τῆς Ἄρκτου, ἐν οἷς ἐμπεριέχονται διάφοροι διατριβαί, καὶ ἰδίως ἡ περὶ Βεοβύλφου μετὰ διαφόρων ἐξηγήσεων περὶ τῆς τοῦ Λοδβρόγου ὀνομασίας ἐπὶ Ἀγγλοσαξώνων, ὑπὸ Φ. Σχιέρνου· τὸ περὶ τῆς ῥίζης καὶ σημασίας τοῦ Σανσκριτικοῦ ῥήματος *βέρα*, ὑπὸ Δ. Οὐαρμίγκου· τὸ περὶ τῆς τοῦ Σαβολαζῶνος ἀρχαιότητος, ὑπὸ Ἀ. Ι. Εὐρωπαίου· διασαφήσεις ἰσλανδικάς, ἤτοι περὶ γλώσσης, ἱστορίας, κτλ. τῆς νήσου Ἰσλανδίας, ὑπὸ Κονράδου τοῦ Ἰσλάσονος· τὸ περὶ τῶν ἐν Σκανίᾳ ἀνακαλύψεων τῶν καὶ ἀνηκουσῶν εἰς τὴν τοῦ σιδήρου λεγομένην ἐποχήν, ὑπὸ Ν. Γ. Βρυζελίου· τὸ περί τινων ἐν Σελανδίᾳ τάφων ἀνηκόντων μέρος μὲν εἰς τὴν λίθινον καλουμένην ἐποχήν, καὶ μέρος εἰς τὴν χαλκίνην, ὑπὸ Β. Βούου· τὸ περὶ τῶν τῇ ἐν Λεμβέργῃ βιβλιοθήκῃ σωζομένων διπλωματικῶν ἐγγράφων τῆς ἐν Κοπενάγῃ χρηματισάσης πολωνικῆς πρεσβείας, ὑπὸ Ἐδβίνου Μ. Θόρσονος· περιγραφὴν τῆς Ἰσλανδίας συγγραφεῖσαν ἐν ἔτει 1614 ὑπὸ Δανιὴλ Στρεύκου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ μεταγραφεῖσαν ἐκ τοῦ Πολωνικοῦ ὑπὸ Ἐδβίνου Μ. Θόρσονος, μετὰ ἐξηγητικῶν σημειώσεων Σιγύρδου τοῦ Ἰωαννάσονος· ἱστορικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ ἐπισκόπου Βρέμης Διϋδερίκου, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βρέμης τε καὶ Ἀμβούργου Ἴννου, ὑπὸ Ἰ. Κοινιγσφέλδου· τὸ περί τινος ἀποβιβάσεως εἰς Ἀγγλίαν σχεδιασθείσης ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Οὐαλδεμάρου τοῦ καὶ Ἀττερδάγου ἐπικληθέντος, καὶ τῶν τότε Γάλλων, ὑπὸ Φ. Σχιέρνου. Μετὰ ταῦτα ὑπέβαλε τὸν Α΄ τόπον δοκιμίων τινῶν Ἐσκυϊμαλικῆς φιλολογίας, ἤτοι παραδόσεις τινὰς δημώδεις τῶν κατοίκων τῆς Γροελανδίας, συλλεγείσας ἐπιμελείᾳ τοῦ Δόκτωρος Χ. Ῥίγκου ἐπιθεωρητοῦ τῆς μεσημβρινῆς Γροελανδίας, ὅστις ἐπεμψε τῇ ἑταιρίᾳ καὶ ὀκτὼ διαφόρων μερῶν φωτογραφικοὺς πίνακας, ἐν οἷς καὶ τὸν παριστῶντα τὰ ἐρείπια τῆς Κακσιαρσούτης, ἀρχαίας ἐπισκοπικῆς τοῦ Γαρδάρου ἕδρας. Παρουσίασαν ἔτι καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ δραστηρίου ἱστοριογράφου τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας Κ. Γασπάρεως Φ. Οὐεγενέρου ἀρτίως ἐκδοθέντα τόμον τῶν ἱστορικῶν πρακτικῶν.

Εἶτα ἡ Α. Μ. ὁ φιλόμουσος Βασιλεὺς ἔδειξε τῷ συλλόγῳ διάφορα ἀρχαῖα ἀντικείμενα, καὶ ἰδίως τῆς λιθίνης λεγομένης ἐποχῆς, μεθ' ὧν ἐπλουτίσθη ἐσχάτως τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ μουσεῖον, καὶ ἃ κατὰ πλεῖστον μέρος εὑρέθησαν ἐν Ἰϋδερύπῳ τῆς Σελανδίας. Ἔδειξε πρός δε λίθον τινὰ ἀνακαλυφθέντα ἐν τῇ χερσονήσῳ Ἐλγένῃ τῆς Φιονίας, καὶ φέροντα ἀξιοπερίεργον ἐπιγραφήν, ἧς τὴν ἑρμηνείαν ἐπεχείρισεν ὁ πολυμαθὴς Κ. Ῥάφνος. Ἐπὶ τέλους ἡ Α. Μ. παρουσίασεν 88 ἀρχαῖα ἀργυρᾶ νομίσματα τῆς ἐποχῆς Ἐρρίκου τοῦ Πομερανίας εὑρεθέντα ἐσχά τως ἐν Χελζαρόδῃ τῆς Σελανδίας. Ὁ δὲ στρατηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Κ. Δε Φιβίγερος παρουσίασε συλλογὴν σχεδίων ἀρχαίων καννονίων κατασκευασθέντων ἀπὸ τῆς ΙΔ΄ μέχρι τῆς Ιϛ΄ ἑκατονταετηρίδος, καὶ διατηρουμένων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν τῷ ἐν Κοπενάγῃ ἱστορικῷ ὁπλοστασίῳ, καί τινων ἐν τῷ παρὰ τὴν Πετρούπολιν φρουρίῳ τοῦ Τσάρκογε-Σέλο.

Ὁ δὲ ἔφορος τοῦ μουσείου τῶν ἀρκτικῶν ἀρχαιοτήτων Κ. Κ. Ἰ. Θώμσενος διεκοίνωσε τῇ σεβαστῇ ὁμηγύρει παρατηρήσεις περί τινων ἀρχαίων ξυλίνων ἀντικειμένων ἀνευρεθέντων ἐν τισι ἀνθρακωρυχείοις.

Παρουσίασε καὶ ὁ Κ. Ἐ. Σχμίδτος συλλογὴν λιθίνων βελῶν, ἀνήκουσαν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ.

Ὁ δὲ Κ. Ἀξελὸς Οὐάττερος ἐκ τοῦ τῆς Ὑψάλης πανεπιστημίου, ὑπέβαλεν ἀφομοίωμα ἀρχαίας τινος ἀρκτικῆς λίαν ἀξιολόγου ἐπιγραφῆς ἀνακαλυφθείσης ἐν τῇ ἐφημερίᾳ Σκοκλοστέρου τῆς Ὑπλανίας καὶ περὶ Ῥωσσίας πραγματευομένης. Ἐκ μέρους δὲ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Νορβηγίας προσεφέρθη ὡς δῶρον τῇ ἑταιρίᾳ τὸ μέγα πόνημα τὸ ἐκδιδόμενον δαπάνῃ μὲν τῆς μητροπόλεως Τρονδεΐμου, ἐπιστασίᾳ δὲ τοῦ Κ. Ἀ. Μύγχου, καὶ μετὰ εἰκονογραφιῶν σχεδιασθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἀριστοτέχνου Κ. Χ. Ε. Σχιρμέρου.

Ἔληξε δὲ ἡ συνεδρίασις διὰ τῆς παραδοχῆς νέων μελῶν ἐκ τῶν διακεκριμένων διαφόρων πόλεων ἀνδρῶν.

Ἐνταῦθα δὲ λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὸν ἐν Κοπενάγῃ Καθηγητὴν καὶ λεξικογράφον Κ. Λ. Ἰ. Βορρίγιον διὰ τὴν σταλεῖσαν ἡμῖν συλλογὴν διαφόρων ἐπικρίσεων δημοσιευθεισῶν παρὰ τῶν περιοδικῶν τῆς ἀρκτῴας Εὐρώπης συγγραμμάτων, ἐπὶ τῆς ἀξιολόγου διατριβῆς τοῦ πολυμαθοῦς Κ. Κ. Ῥάφνου, τῆς πραγματευομένης περὶ τοῦ κατὰ τὸν Πειραιᾶ μαρμαρίνου λέοντος, ἧς περίληψις ἐδημοσιεύθη ὑπὸ μὲν τοῦ πρώην ὑπουργοῦ καὶ σοφοῦ τῆς *Πανδώρας* συνεργάτου Κ. Ῥαγκαβῆ δι' αὐτῆς ταύτης τῆς *Πανδώρας*, ὑπὸ δὲ τοῦ ὑποφαινομένου διὰ τῆς ἐφημερίδος *Ὁ τηλέγραφος τῶν Κυκλάδων*.

Ἰ. ΔΕΚΙΓΑΛΑΛΑΣ.

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 235 — 254.)

—ooo—

Μετὰ ταῦτα ἠκούσθησαν οἱ μάρτυρες. Ὁ John Fleming ἐμαρτύρησεν ὅτι εἶδε, περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας, τὸν ὑπόδικον ἔχοντα εἰς τὸν ζωστῆρα δύο πιστόλια, καὶ ἐλθόντα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Θωμᾶ μετὰ πεντήκοντα ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶπεν· « Ἐμπρὸς, παλληκάριά μου, » καὶ διευθυνθέντα πρὸς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἀποστάται ὑπήκουον καὶ ἐφαίνοντο θεωροῦντες αὐτὸν ἀρχηγόν. Ὁ Patrick Farrell κατέθεσεν ὅτι εἶχε περιπέσει μεταξὺ συμμορίας ἀποστατῶν οἵτινες ἠθέλησαν νὰ τὸν τουφεκίσωσιν, ἀλλ' ὅτι ὁ Ῥοβέρτος Ἔμμετ ἐπεμβὰς τὸν ἔσωσεν. Ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἐμαρτύρησαν μετ' αὐτούς· ὁ δὲ κατηγορούμενος ἤκουεν ἐν σιωπῇ. Ὅτε ὅμως διεκοινώθησαν εἰς τὸ δικαστήριον τὰ ἐν τῇ ἀποθήκῃ τῆς ὁδοῦ Θωμᾶ εὑρεθέντα ἔγγραφα, ἐζήτησε διὰ μεσολαβήσεως τοῦ δικηγόρου νὰ ἀναγνώσωσι ὑψηλῇ τῇ φωνῇ τὴν ἀκόλουθον παράγραφον, ἐξαχθεῖσαν ἐκ τῆς διακηρύξεως τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως.

« Ἡ χρῆσις τοῦ λοιποῦ τῆς μαστιγώσεως καὶ τῆς βασάνου ἀπαγορεύεται ἐπὶ τοῦ Ἰρλανδικοῦ ἐδάφους, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει δὲν ἐπιβάλλεται πλέον εἰς ὁποιονδήποτε. »

Μετὰ τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων ὁ Κ. Mac Naly, δικηγόρος τοῦ Ῥοβέρτου, ἐδηλοποίησεν ὅτι ὁ κατηγορούμενος μὴ προσκαλέσας μάρτυρας ὑπὲρ αὐτοῦ, οὐδεμίαν φέρει παρατήρησιν ἐπὶ τῶν προηγηθεισῶν ἀποδείξεων· μὴ ἔχων δὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν, θεωρεῖ τὴν περαιτέρω συζήτησιν τετελεσμένην ἑκατέρωθεν. Ἀλλ' ὁ Κ. Πλούγκετ, γενικὸς εἰσαγγελεὺς, ἀναστὰς εἶπεν· « Μετὰ μεγίστης λύπης ὁμολογῶ ὅτι εἰς ὁμοίας περιστάσεις δὲν αἰσθάνομαι ἐμαυτὸν ἐλεύθερον, ν' ἀκολουθήσω τὸ παράδειγμα ὅπερ σήμερον μοὶ δίδεται ὑπὸ τοῦ δικηγόρου τοῦ κατηγορουμένου. »

Ὁ εἰσαγγελεὺς παρετήρησε τότε ὅτι, οἱ φυλακισθέντες ἐπειδὴ δὲν ἐπαρουσίασαν οὐδεμίαν ὑπεράσπισιν, δὲν ἦτο ἀνάγκη τοῦ νὰ λάβῃ τὸν λόγον οὐ εἰσαγγελεύς· ἀλλ' ὁ Κ. Πλούγκετ ἀπήγγειλε λόγον ὁ ὁποῖος ὑπερέβη κατὰ τὴν διάρκειαν τὸν τοῦ εἰσαγγελέως. Ὡμίλησε μετὰ γλαφυρότητος, ἀκριβείας καὶ αὐστηρότητος, ἐπεσώρευσεν ὅλας τὰς ἀποδείξεις τῆς ἐνοχῆς, καὶ ἐπεκαλέσθη κατὰ τοῦ κατηγορουμένου τὴν δικαίαν αὐστηρότητα τῶν νόμων. « Ἐνταῦθα βλέπετε, εἶπε, τὸ κέντρον, τὴν ζωὴν, τὸ αἷμα καὶ τὴν ψυχὴν τῆς ἀποτροπαίου συνωμοσίας. Ὁ ὑπόδικος ἦλθεν ἐκ τῆς Γαλλίας τὴν ὥραν καθ' ἣν πόλεμος κηρύσσεται μεταξὺ τοῦ τόπου ἐκείνου καὶ τῆς Ἀγγλίας· ἅμα ἐκραγέντος τοῦ πολέμου ἐνεργεῖ τὰ ἐπίβουλα σχέδια αὐτοῦ, κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς ξένης εἰσβολῆς. Εἶναι εὔκολον νὰ ἐξάξωμεν τὸ συμπέρασμα τῆς τοιαύτης διαγωγῆς. Ὁ σκοπὸς τῆς συνωμοσίας ἦτο νὰ διαχωρίσωσι τὴν Ἰρλανδίαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἤθελεν εἴσθαι, Κύριοι, ἀνόητον, ἀπασχολῶν τὴν πρυσοχὴν ἐμοῦ τε καὶ ὅλου τοῦ δικαστηρίου, τὸ νὰ ζητήσω ν' ἀποδείξω τὴν ἐγκληματικὴν παραφροσύνην τοῦ θελήσαντος τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους τούτου, οὗ τινος ἡ δόξα καὶ ἡ εὐτυχία ἐξαρτῶνται ἐκτῆς ἀδιαλύτου ἑνότητος αὐτοῦ. Ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ θραύσωσι τὴν ἑνότητα ταύτην, νὰ λύσωσι τοὺς δεσμοὺς τοὺς προσκολλῶντας ἡμᾶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ νὰ μᾶς ἐξακοντίσωσιν ἐν τῷ ὠκεανῷ τῶν ἐπαναστάσεων, τίς ἠδύνατο ν' ἀποκριθῇ περὶ τῆς ἰρλανδικῆς ὑπάρξεως δι' ἓν καὶ μόνον ἔτος; Ὁ Θεὸς καὶ ἡ φύσις ἐδημιούργησαν τοὺς δύο τούτους τόπους ἀναποσπάστους ἀπ' ἀλλήλων· εἴθε διατηρηθῶσιν ἡνωμένοι μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος! . . . Ζητοῦσι νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὸ νέον ἡμῶν κράτος, τὸ ἀπολαῦον ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἀξιοθαυμάστου ὀργανισμοῦ, τὸ μόλυσμα τῶν νέων γαλλικῶν ἀρχῶν· οὐδὲν παράδειγμα καταδυναστεύστεως δύνανται ν' ἀναφέρωσιν δικαιολογοῦν τὴν ἐγκληματικὴν αὐτῶν διαγωγήν. Ὑπάρχει ἄνθρωπος μὴ δυνάμενος νὰ ἐξασκήσῃ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου ἔντιμον βιομηχανίαν; μὴ ἀπολαμβάνων ἐν εἰρήνῃ τὰ ἐκ τῶν ἰδιοκτησιῶν του καλά; Τί ζητοῦσι; Διὰ τί παραπονοῦνται; Ὁποῖον εἶναι τὸ ἀγαθὸν ὅπερ ἔμφρων φίλος τῆς ἐλευθερίας ἐπιθυμεῖ, καὶ τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς οὗτος δὲν εἶναι ἐν πλήρῃ κατοχῇ. Αἱ μάταιαι αὗται ἱστορίαι τῶν καταδυναστευτικῶν ἑξακοσίων χρόνων ἄνευ γεγονότος δυναμένου νὰ τὰς ὑποστηρίξῃ, εἶναι ψιλαὶ προφάσεις τῶν φιλοδόξων καὶ φιλοταράχων τῶν διαφθειρόντων τὴν εὐπιστίαν καὶ ἄγνοιαν. Εἰς ἡμᾶς δὲν ἀπόκειται νὰ θέσωμεν ὅρια εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, μόνος αὐτὸς γινώσκει ὅ,τι δύναται νὰ παρέξῃ εἰλικρινὴς μετάνοια. Ἀλλ' ἐὰν ὁ ἀτυχὴς οὗτος νέος, ὁ μεταχειρισθεὶς τόσῳ ἐλεεινῶς τὰ μεγάλα αὐτοῦ προτερήματα, διατηρεῖ εἰσέτι ἴχνη τινὰ τῆς ἐναρέτου ἀγωγῆς ἣν ἔλαβε, θέλει ἀφιερώσει ταῦτα εἰς τὸν ἐναπομένοντα αὐτῷ καιρὸν, ἐνώπιον τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ τόπου του, πρὸς ἐπίσημον ἱλασμὸν τῶν ἐγκλημάτων αὐτοῦ. Λέγουσιν ὅτι ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ Φάρρελλ. Εἴθε ἡ ἐνθύμησις τῆς ἀγαθῆς ταύτης πράξεως καταπραΰνει τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγμάς! Ἀλλ' ἐὰν ἐν τῷ γενικῷ αὐτοῦ περὶ καταστροφῆς σχεδίῳ, δὲν ἐπρομελέτησε προσωπικούς τινας φόνους, τοῦτο βεβαίως δὲν θέλει σύρει τὴν συμπάθειαν τῶν δικαστῶν. Ἐν διαστήματι μιᾶς καὶ μόνης ὥρας ὁποῖαι αἱματηραὶ καὶ φοικώδεις σκηναὶ δὲν κατετρόμαζαν τὴν πρωτεύουσαν! Καὶ ὅμως τολμῶσι νὰ ἐπικαλεσθῶσι τοῦ Ὑψίστου τὴν προστασίαν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνός των· ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἐγκληματικὸς, ἀπάνθρωπος καὶ ἀποτρόπαιος, ἐνθέρμως παρακαλῶ τὸν Θεὸν ὅπως ἐκμηδενίσῃ αὐτόν. »

Ὁ Λόρδος Νορβουρὺ συγκεφαλαιώσας τὰς συζητήσεις ἐφάνη, πρὸς μεγάλην τῶν παρευρεθέντων ἔκπληξιν ὀλιγώτερον σκληρὸς καὶ ὁρμητικὸς ἐν τῇ ἀνακεφαλαιώσει ἢ ὁ Κ. Standish O' Grady καὶ

Πλούγκετ. Ὁ κατηγορούμενος ὁμοφώνως ἐκηρύχθη ἔνοχος. Ὁ Κ. Mac Naly ὑπέβαλεν οἴκοθεν αἴτησιν ὅπως ἡ δίκη ἀναβληθῇ τὴν ἐπαύριον· ἀλλ' ἦτο ἀργά, διότι ἡ συνεδρίασις ἤρχισε τὴν 10 τῆς πρωΐας, καὶ ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ μέχρι τῆς 11 τῆς ἑσπέρας. Ἡ αἴτησις αὕτη δὲν ἐγένετο δεκτή. Ὁ γραμματεὺς τοῦ στέμματος στραφεὶς τότε πρὸς τὸν κατηγορούμενον τὸν ἠρώτησε κατὰ τὴν συνήθειαν· « Τί ἔχεις νὰ εἴπῃς ὅπως ἡ θανατικὴ ἀπόφασις καὶ ἡ ἐκτέλεσις ταύτης μὴ ἐκφωνηθῶσι κατὰ σοῦ σύμφωνα μετὰ τοῦ νόμου; »

Ὁ δὲ Ῥοβέρτος ἀναστὰς, ἐπροχώρησε πρὸς τὸ βῆμα, ἐχαιρέτισεν ὀλίγον τὸ δικαστήριον, καὶ μετὰ μεγίστης ἀταραξίας, εἶπε τὰ ἑξῆς.

« Μυλόρδοι!

» Τί ὀφείλω νὰ εἴπω ὅπως μὴ ἡ θανατικὴ ἀπόφασις καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἐκφωνηθῶσι κατ' ἐμοῦ κατὰ τὸν νόμον;

» Οὐδὲν ἔχω ν' ἀντιλέξω εἰς τοὺς νομίμους λόγους, τοῦ νὰ ἐκφωνηθῇ ἡ θανατικὴ ἀπόφασις καὶ ἡ ἐκτέλεσις ταύτης. Ἀλλ' ἵνα ἀποπλύνω τὴν τιμιότητα τοῦ χαρακτῆρός μου ἀπὸ τῶν προσαπτομένων μοι συκοφαντιῶν, πολλὰ ἔχω νὰ εἴπω. Δὲν ἀξιῶ νὰ τροποποιήσω τὴν ἀπόφασιν ἣν μέλλετε νὰ ἐκφωνήσετε· χρεωστῶ ὅμως νὰ ὑπερασπίσω ὅ,τι μοὶ εἶναι ἀγαπητότερον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, καὶ ὅ,τι ἐζητήσατε νὰ καταστρέψετε ἐκτελοῦντες τὰ χρέη σας ἐν τῷ καταδυναστευομένῳ τούτῳ τόπῳ. Δὲν φαντάζομαι ὅτι θέλουσι δώσει πίστιν εἰς τοὺς λόγους μου, οὔτε ἐλπίζω ὅτι θέλω δυνηθῆ νὰ θέσω τὴν φήμην μου ὡς ἐπ' ἀγκύρας ἐν τῇ συνειδήσει τῶν μελῶν τοῦ δικαστηρίου· ἀλλ' ἕνα καὶ μόνον πόθον ἔχω ὅπως ἀφήσετε αὐτὴν νὰ πλανᾶται ἐν τῇ μνήμῃ ὑμῶν, μέχρις ὅτου ἀπαντήσῃ λιμένα φιλόξενον, ὅστις νὰ τὴν προφυλάξῃ ἐκ τῶν τρικυμιῶν, ὧν τὴν στιγμὴν ταύτην δέχεται τὰς προσβολάς.

» Παρίσταμαι ἐνταῦθα ὡς ἐνοχοποιηθεὶς εἰς συνωμοσίαν κατὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐν Ἰρλανδίᾳ. Ὁμολογῶ ὅτι εἶμαι συνωμότης, ὥστε διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο χρεωστῶ νὰ ὑποστῶ τὴν παρὰ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένην ποινήν· διὰ δὲ τοὺς σκοπούς μου θέλω δώσει λόγον εἰς τὸν Θεόν. Ἕτοιμος εἶμαι νὰ πράξω καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο.

» Ἐὰν ἔμελλον μόνον νὰ ἀποθάνω μετὰ τὴν καταδίκην, δὲν ἤθελον ποσῶς σᾶς ἀπασχολήσει, ἀλλ' ἤθελον ἐν σιωπῇ ὑποταχθῆ εἰς τὴν τύχην μου. Ἡ νόμιμος ὅμως καταδίκη ἡ παραδίδουσα τὸ σῶμά μου εἰς τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, παραδίδει καὶ τὴν φήμην μου εἰς τὴν μομφὴν τῆς κοινῆς γνώμης. Ἄνθρωπος εὑρισκόμενος ὅπου ἐγώ, δὲν ἔχει νὰ παλαίσῃ πρὸς μόνας τὰς αὐστηρότητας τῆς εἱμαρμένης αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς προλήψεις· ὅταν ἡ τύχη ἐγκαταλείπῃ αὐτὸν καὶ τὸν παραδίδῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ὁ χαρακτὴρ του προσβάλλεται πάραυτα καὶ διαστρέφεται ἐκ τῆς συκοφαντίας. Διότι, μυλόρδοι, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἔγκλημα καὶ ἐγκληματίας· μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἐμοῦ θέλουσιν ἀποφασίσει οἱ μεταγενέστεροι. Ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκει, ἀλλ' ἡ μνήμη αὐτοῦ ζῇ. Ὅπως δὲ καὶ ἡ ἰδική μου μὴ καταστῇ ἀναξία τοῦ σεβασμοῦ τῶν συμπολιτῶν μου, δράττω τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἵν' ἀποκρούσω τινὰς τῶν ἀποδοθεισῶν μοι προσβολῶν.

» Κατηγοροῦμαι ὅτι εἶμαι μυστικὸς ἀπεσταλμένος τῆς Γαλλίας. Τοῦτο εἶναι ψευδές. Δὲν ἠθέλησα νὰ παραδώσω τὸν τόπον μου εἰς ξένην δύναμιν, καὶ ὀλιγώτερον πάσης ἄλλης εἰς τὴν τῆς Γαλλίας. Οὐδέποτε συνέλαβον ἰδέαν νὰ ἐγκαταστήσω τὴν γαλλικὴν ἐξουσίαν ἐν Ἰρλανδίᾳ. Καὶ καθὼς βλέπετε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς προκηρύξεως τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως, εἶναι πρόδηλον ὅτι, πᾶς κίνδυνος ἐπόμενος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, θεωρεῖται προτιμότερος τοῦ ὀλεθριωτέρου κινδύνου τῆς εἰς τὸν τόπον τοῦτον εἰσαγωγῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ἐνταῦθα δὲ ἂς μοὶ συγχωρηθῇ νὰ καταδείξω παράδοξον πλάνην συλλογισμοῦ τοῦ Κ. εἰσαγγελέως. Ἀπόδειξις, λέγει, ὅτι ἐστηριζόμεθα ἐπὶ τῆς βοηθείας τῶν Γάλλων, εἶναι ὅτι ἡ συνωμοσία ἐσχεδιάσθη πρὸ τῆς ἀφίξεως αὐτῶν. Καὶ ὅμως τὸ ἐναντίον συμπέρασμα ἐξάγεται προφανῶς ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ του. Καὶ τῳόντι ἠθέλομεν εἶσθαι πάντη ἀνάξιοι τοῦ ὀνόματος τῶν φίλων τῆς πατρίδος καὶ πάντη ἄλογοι, ἡ ὑποκρισία τῶν φιλελευθερίων ἡμῶν φρονημάτων θὰ ἦτο καταφανής, ἐὰν ἠθέλομεν ἐπιθυμήσει νὰ πωλήσωμεν τὴν πατρίδα εἰς λαὸν, ὅστις, ὄχι μόνον εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος δοῦλος, ἀλλ' ὅστις ἐγένετο τὸ μοχθηρὸν καὶ μυστικὸν ὄργανον τῆς ὑποδουλώσεως τῶν ἄλλων. Ἰδέτε ὁποία ἦτο ἡ διαγωγὴ τῆς Γαλλίας εἰς Ἑλβετίαν, Ὁλλανδίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐδυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐλπίσωμεν διαγωγὴν καλλιτέραν πρὸς ἡμᾶς;

» Ἠθελήσαμεν νὰ παραδώσωμεν τὸν τόπον μας εἰς τὴν Γαλλίαν! Καὶ διατί; Ὅπως ἀλλάξωμεν δεσπότας; Ἐὰν τοιαύτας ἰδέας ὑπεθάλπομεν, πῶς θὰ ἐτολμῶμεν νὰ εἰπῶμεν ὅτι θὰ ἐδίδομεν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς συμπατριώτας μας; Πᾶν τοιοῦτο συμπέρασμα, ἀφ' ὁποιανδήποτε μέρος τῆς διακηρύξεως τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ἐξαγόμενον, συκοφαντεῖ τὰ σχέδια αὐτῆς· οὐδὲν ἀποδεικνύει αὐτό. Ἀναγνώσατε τὴν διακήρυξιν. Ποῦ γίνεται λόγος περὶ βοηθείας τῶν Γάλλων; Μήπως εἰς τὴν περικοπὴν ἐν ᾗ ὁ λαὸς τῆς Ἰρλανδίας προσκαλεῖται ἵνα ἀποδείξῃ εἰς τὸν κόσμον ὅτι εἶναι ἄξιος νὰ ἀνακτήσῃ τὴν τάξιν αὐτοῦ μεταξὺ τῶν ἐθνῶν; ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς λαὸς ἀνεξάρτητος, δίδων τὴν μόνην ἀπόδειξιν διὰ τῆς λυτρώσεως αὐτοῦ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ ζυγοῦ; Ἡ συνωμοσία δὲν ἤρχισε διοργανιζομένη ὀκτὼ μῆνας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν; Λέγουσιν ὅτι προετιθέμεθα νὰ παραδώσωμεν τὸν τόπον μας εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐπιβεβαιοῦντες αὐτὸ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀποδείξεως ἢ διὰ ψιλῶν λόγων. Ἡ διακήρυξις καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν ἀνατρέπουσι τοὺς λόγους σας.

» Εἶναι ἀληθὲς, ὅτι συμφωνία τις ἐσχεδιάσθη μετὰ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ μόνον τὸ ἀμοιβαῖον συμφέρον ἤθελε καθιερώσει ἢ ἀπαιτήσει αὐτήν. Δὲν ἀνεκάλυψα σήμερον πρῶτον ὁποῖός τις ὁ δεσμὸς ὁ ἑνόνων πρὸς ἄλληλα τὰ Κράτη. Γνωρίζομεν καλλιστα ὅτι ἡ ἕνωσις αὕτη δὲν ὑπάρχει ἢ ἐφ' ὅσον τὰ συμφέροντα αὐτῶν τὴν ἀπαιτοῦσι, καὶ ἐὰν ταῦτα μεταβληθῶσιν, εἶναι βέβαιον ὅτι τὸ μᾶλλον ἀδύνατον Κράτος διὰ γραπτῶν ἄρθρων οὐδέποτε θέλει προστατευθῇ καὶ ἀσφαλίσει τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Διὸ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ συνάψῃ διαρκῆ συμμαχίαν μετὰ τῆς Γαλλίας, γινώσκουσα κάλλιστα ὅτι αἱ συνθῆκαι θεωροῦνται ταχέως ἄκυροι καὶ παραβιάζονται κατὰ τὴν ἐλαχίστην πρόφασιν, ἅμα ἐκλείψαντος τοῦ ἀμοιβαίου συμφέροντος. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἐγένοντο μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰρλανδίας διαπραγματεύσεις, καὶ ὅτι ὁ πόλεμος δὲν ἦτο εἰς ἡμᾶς ἀπροσδόκητος. Ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπάρχει ἐν Γαλλίᾳ πράκτωρ τις τῶν Ἡνωμένων Ἰρλανδῶν, διαπραγματευόμενος μετὰ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐπιτύχῃ βοήθειαν ἐπαρκῆ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ διαχωρισμοῦ τῆς Ἰρλανδίας ἀπὸ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, βοήθειαν τῆς ὁποίας τὰ προοίμια θέλουσιν εἶσθαι ἐγγύησις διὰ τὴν Ἰρλανδίαν, ὁμοία τῆς ἀποδοθείσης ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ἐὰν ἐπιτύχῃ ἡ διαπραγμάτευσις ἡ Ἀγγλία θέλει κρίνει ποτὲ περὶ αὐτῆς.

» Ἐὰν οἱ Γάλλοι ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν ὡς κατακτηταὶ, ὡς ἐχθροὶ, μὴ κληθέντες ὑπὸ τῶν εὐχῶν τοῦ λαοῦ, τὸ χρέος μου ἤθελεν εἶσθαι νὰ πολεμήσω αὐτοὺς μέχρι τελευταίας μου πνοῆς· ἤθελα σᾶς συμβουλεύσει νὰ τοὺς ὑποδεχθῆτε εἰς ταύτην τὴν παραλίαν κρατοῦντες ξίφος καὶ πυρσόν. Ἤθελον ὑπάγει κατ' αὐτῶν μεθ' ὅλης τῆς μανίας πολέμου καταστρεπτικοῦ· ἤθελον σᾶς προτρέψει νὰ τοὺς θυσιάσετε ὅλους ἐντὸς τῶν πλοίων των πρὶν ἢ μολύνωσι τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος μου. Ἐὰν ἐπετύγχανον ν' ἀποβιβασθῶσι, καὶ ἐὰν ἠναγκαζόμην νὰ ὑποχωρήσω πρὸ τῆς ὑπεροχῆς τῆς πειθαρχίας, ἤθελον τοῖς διαφιλονεικήσει ἑκάστην σπιθαμὴν γῆς, ἤθελον καύσει ἕκαστον χόρτον, καὶ τὸ τελευταῖον ὀχύρωμα τῆς ἐλευθερίας ἤθελεν εἶσθαι ὁ τάφος μου. Ὅ,τι ἐγὼ ὁ ἴδιος δὲν ἤθελον ἴσως δυνηθῆ νὰ πράξω ἀποθνήσκων, ἤθελον τὸ κληροδοτήσει εἰς τοὺς συμπολίτας μου ὡς τελευταῖον καθῆκον, πεπεισμένος ὅτι ἡ ζωή, πλέον ἢ ὁ θάνατος εἶναι ἀνωφελὴς ἐφ' ὅσον ἔθνος ξένον ἐξουσιάζει τὴν πατρίδα μου.

» Μυλόρδοι, ἴσως εἶναι τὸ σύστημα παρωργισμένης δικαιοσύνης τὸ νὰ ταπεινοῦται ἡ ψυχὴ καταδικαζομένη εἰς τὸ ὄνειδος ἀτίμου θανάτου· ἀλλὰ χείρων τοῦ αἴσχους καὶ τῶν τρόμων τῆς λαιμητόμου ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἰδέα τοῦ ὅτι ὑπῆρξα ὄργανον τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς φιλοδοξίας τῆς Γαλλίας· καὶ ἐφ' ὅσον μία πνοὴ ὑπάρχει ἐν ἐμοὶ, θέλω ἐξορκίσει τοὺς συμπατριώτας μου νὰ μὴ μὲ ὑποθέσωσιν ἔνοχον ἐγκλήματος τοσοῦτον ἀτίμου κατὰ τῶν ἐλευθεριῶν των. Σκοπὸς καὶ ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως ἦτο νὰ πραγματοποιήσωμεν ὁλόκληρον διαχωρισμὸν μεταξὺ τῆς Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας . . »

— Ἐνταῦθα ὁ λόρδος Νορβουρὺ ἀντέκοψε τὸν ὑπόδικον ἐπιτάξας σιωπὴν, ὅπως ἀκούσῃ τὴν ἀπόφασιν τοῦ νόμου.

« Ἤκουστα πολλάκις, Μυλόρδε, ἐπανέλαβεν ὁ Ῥοβέρτος, ὅτι οἱ δικασταὶ θεωροῦσιν ἐνίοτε ὡς καθῆκον νὰ ἀκροάζωνται μεθ' ὑπομονῆς καὶ νὰ ὁμιλῶσι μετὰ φιλανθρωπίας· νὰ παραινῶσι τὸ θῦμα τῶν νόμων, καὶ νὰ παρουσιάζωσι μετ' ἀγαθότητος τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἴτια, ἅτινα τὸν ἔφερον εἰς τὸ ἔγκλημα οὗ τινος ὑποτίθεται ἔνοχος. Ὅτι δικασταὶ ἐθεώρησαν καθῆκον νὰ πράξωσιν οὕτω, δὲν ἀμφιβάλλω· ἀλλὰ ποῦ ἡ τόσον φημιζομένη ἐλευθερία τῶν νόμων σας; ποῦ ἡ τόσον ἐξυμνουμένη ἀμεροληψία, ἡ ἐπιείκια, ἡ πραότης τῶν δικαστηρίων σας, ἐὰν ταλαίπωρός τις ὑπόδικος, ὃν ἡ πολιτική σας μᾶλλον ἢ ἡ δικαιοσύνη σας προτίθεται νὰ στείλῃ εἰς τὴν λαιμητόμον, δὲν ἔχῃ τὴν ἄδειαν νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς ἀρχὰς αἵτινες τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ πράξῃ!

» Εἶσαι δικαστὴς, Μυλόρδε, ἐγὼ δὲ ὁ ἐγκληματίας, ἢ τοὐλάχιστον ὡς τοιοῦτος ὑποτίθεμαι. Διά τινος ἀλλαγῆς τῆς ἐξουσίας, ἠδυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν θέσιν, ποτὲ ὅμως καὶ χαρακτῆρα. Ἐὰν ἐμφανιζόμενος εἰς τὸ βῆμα τοῦτο δὲν ἔχω τὴν ἐξουσίαν νὰ ὑπερασπισθῶ, ὁποία κωμῳδία εἶναι ἡ δικαιοσύνη σας! Ἐὰν ἐνώπιον τοῦ βήματος τούτου δὲν ἔχω τὴν ἄδειαν νὰ ἀπολογηθῶ, πῶς τολμᾶτε καὶ συκοφαντῆτε! Ἡ θανατικὴ ποινὴ εἰς ἣν μὲ καταδικάζει ἡ βέβηλος πολιτική σας, καταδικάζει καὶ τὴν φήμην μου εἰς τὸ ὄνειδος; Ὁ δήμιός σας δύναται νὰ συντέμῃ τὴν διάρκειαν τῆς ὑπάρξεώς μου· ἀλλ' ἐφ' ὅσον θέλω ζήσει, οὐδέποτε θέλω παραιτηθῆ ὑπερασπιζόμενος τὸ ὄνομα καὶ τὰς ἐνεργείας μου κατὰ τῶν κατηγοριῶν σας· ὡς ἄνθρωπος δὲ ἀγαπῶν μᾶλλον τῆς ζωῆς τὴν τιμὴν, θέλω μεταχειρισθῆ καὶ τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ζωῆς ταύτης ὅπως ὑπερασπισθῶ τὸ ὄνομα τὸ ὁποῖον θέλει ζήσει μετ' ἐμὲ, τὸ μόνον κληροδότημα, ὅτερ δύναμαι ν' ἀφήσω εἰς ὅσους τιμῶ καὶ ἀγαπῶ, καὶ δι' ὃ καυχῶμαι ὅτι ἀποθνήσκω.

» Ὡς ἄνθρωποι, Μυλόρδε, ἅπαντες θέλομεν παρόησιασθῆ ἐνώπιον τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, καὶ τότε ὁ ἐταζων καρδίας θέλει ἀποδείξει εἰς ὅλον τὸν κόσμον ποῦ ἦσαν αἱ ἐναρετώτεραι πράξεις καὶ τὰ ἁγιότερα αἴτια, μεταξὺ τῶν δυναστῶν τῆς πατρίδος μου ἢ μεταξύ . . . . . »

Ἐνταῦθα ταραχὴ ἐγένετο ἐν τῷ δικαστηρίῳ, τὸ ὁποῖον ἠθέλησεν ἐκ νέου ν' ἀποσύρῃ τὸν λόγον ἀπὸ τὸν κατηγορούμενον!

« Ἐὰν ἀπαρνῆσθε εἰς ἄνθρωπον ἀποθνήσκοντα, ἐξηκολούθησεν ὁ Ἔμμετ, τὸ προνόμιον τοῦ νὰ ἀπολογηθῆ ἐναντίον τῆς κατ' αὐτοῦ ἐκτοξευομένης κατηγορίας, ὡς θελήσαντος νὰ καταστρέψῃ ἕνεκα εὐ-

τελῶν λόγων τὰς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος αὐτοῦ, διατί, Μυλόρδοι, μὲ ὑβρίζετε, ἢ κάλλιον διατί ὑβρίζετε τὴν δικαιοσύνην, αἰτοῦντες παρ' ἐμοῦ λόγους, ἵνα μὴ θανατικὴ ἀπόφασις προφερθῇ κατ' ἐμοῦ ; Ἠξεύρω, Μυλόρδοι· ὅτι κατὰ τύπον ἔπρεπεν οὕτω πως νὰ θέσετε τὸ ζήτημα· ἀλλ' ὁ τύπος δίδει καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀπαντήσεως. Ἀναμφιβόλως ἠδύνασθε ν' ἀπαλλαχθῆτε τοῦ τύπου τούτου, ὡς καὶ ὅλης τῆς διαδικασίας, ἀφοῦ ἡ ἀπόφασις προαπηγγέλθη ἐν τῷ παλατίῳ τῆς κυβερνήσεως πρὶν κληρωθῶσιν οἱ ἔνορκοι. Αἱ ἐκλαμπρότητες ὑμῶν δὲν εἶναι ἢ οἱ ἱερεῖς τοῦ χρησμοῦ, καὶ εἰς σᾶς ὑποτάσσομαι· ἀλλ' ἐπιμένω ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τοῦ ὅλου τῶν τύπων. . . . . »

Ἐνταῦθα ὁ Ἔμμετ ἐσταμάτησε, καὶ μετά τινα στιγμὴν δισταγμοῦ, τὸ δικαστήριον τὸν ἐπρότρεψε νὰ ἐξακολουθήσῃ.

(Ἕπεται συνέχεια.)

Σ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τοῦ Κυβερνήτου Ἰ. Καποδιστρίου,

Πρὸς τὸν Κ. Α. Λουριώτην (*).

—ooo—

Κύριε!

Εἶναι ἀδύνατον νὰ σᾶς ἐξηγήσω τὴν λύπην τὴν ὁποίαν ἠσθάνθην ἀναγινώσκων τὴν ἔκθεσιν, τὴν περιεχομένην εἰς τὰς δύω τελευταίας ἐπιστολὰς τῶν 23 καὶ 30 Δεκεμβρίου μηνὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους, τὰς ὁποίας ἐλάβετε τὴν καλοσύνην νὰ μὲ γράψητε.

Καίτοι μὴ δυνάμενος νὰ κρίνω τὰς διὰ τῶν δανείων πράξεις, βλέπω ὅμως ἐναργῶς, καὶ μετὰ ἀθυμίας, ὅτι τὸ πλειότερον μέρος τῆς χρηματικῆς ταύτης ποσότητος κατηναλώθη· ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐλπίζουσα ἐξ αὐτῆς βοήθειαν ἐπεφορτίσθη δι' ἑνὸς ὑπερόγκου χρέους· ἔχει κατὰ τὸ παρὸν κατεπειγούσας ἀνάγκας, καὶ ἐπαπειλεῖται ἑνταυτῷ νὰ χάσῃ ἐξολοκλήρου καὶ τὴν χρηματικὴν της ὑπόληψιν.

Ὅσον μᾶλλον παρατηρεῖ τις μετὰ προσοχῆς τὰ δεινὰ ταῦτα ἀποτελέσματα, τοσοῦτον πληροφορεῖται, ὅτι ἡ πατρίς Σας θέλει μεγάλως ὑποφέρει, ἂν ἡ διοίκησίς της διὰ φρονίμων καὶ ταχυτάτων μέσων δὲν ἐμποδίσῃ τὰ ὀλέθρια ἐπακόλουθα, εἰς τὰ ὁποῖα ἤθελον τὴν κρημνίσῃ ἡ ἀναγκαία ἀταξία τῶν ἐσωτερικῶν χρηματικῶν της προσόδων· ἡ κατάστασις τοῦ δευτέρου δανείου, καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ νὰ ὀργανίσῃ τρίτον ἄλλον δάνειον. Πείθομαι μεθ' ὑμῶν, Κύριε, ὅτι δὲν χρειάζεται, εἰμὴ ἕν μιλλιώνιον φράγκων. Ἀλλ' εἰς τίνα νὰ τὸ ζητήσῃ τις; καὶ πῶς νὰ ἐλπίσῃ ὅτι θέλει εἰσακουσθῆ! Τοιοῦτον εἶναι τὸ πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἐστοχάσθην νὰ καθυποβάλω εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐνθάδε ἐνθέρμων φίλων τῆς Ἑλλάδος, ἱκανῶν νὰ διασαφηνίσωσι τὸ πρᾶγμα διὰ φρονίμου σκέψεως, καὶ πρακτικῆς συμβουλῆς. Οὗτοι λοιπὸν ἅπαντες, καὶ ἐν μιᾷ φωνῇ μ' ὡμολόγησαν, ὅτι ἤθελε προδόσῃ τις τὴν Ἑλλάδα ἂν ὑπέσχετο εἰς αὐτὴν κατὰ τὸ παρὸν βοήθειαν τρίτου δανείου, ἢ συνδρομὴν διὰ νέων συνεισφορῶν. Ἀγνοῶ ἂν οἱ φιλέλληνες Ἄγγλοι εἰσὶ τῆς αὐτῆς γνώμης. Ἂν πρέπῃ ὅμως τις νὰ κρίνῃ ἀπὸ τὴν πρόσκλησιν τὴν ὁποίαν διὰ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς ἔκαμε πρὸς τοὺς συμπατριώτας του, ὁ πρὸς πάντα κόπον ἀκάματος, καὶ περφωτισμένος ζηλωτὴς Κύριος Βλακέρος, στοχάζομαι, λέγω, ὅτι εἶναι ἡ ἰδία. Πλὴν ἂν ἡ πρόσκλησις αὕτη, ὡς τὸ ἐλπίζω, βοηθουμένη ἀπὸ τὴν ὁμόνοιαν ἥτις φαίνεται ὅτι ἐπιπολάζει ἤδη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τοὺς εὐτυχεῖς θριάμβους αὐτῶν, τούς τε κατὰ θάλασσαν, καὶ ξηρὰν, ἂν ὅλα ταῦτα λέγω ἤθελον ἐπιφέρῃ ἀγαθὴν τινὰ μεταβολὴν τῶν πραγμάτων, ἴσως ἠθέλετε δυνηθῆ νὰ προβλέψητε, μόνοι, καὶ ἄνευ δυσκολίας τὴν ἀναγκαίαν χρηματικὴν ποσότητα διὰ τὰς δύο φρεγάδας, τὰ ἀτμοκίνητα, καὶ τὴν λοιπὴν πολεμικὴν ἀποσκευὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἔχει βέβαια μεγίστην ἀνάγκην. Ἀλλ' εἶναι ἐξ ἴσου δυνατὸν οἱ φιλέλληνες οὗτοι νὰ μείνωσι ψυχροὶ θεαταὶ τῶν Ἑλληνικῶν συμβεβηκότων ἐλπίζοντες, ὅτι αἱ διοικήσεις θέλουσιν εἰς τὸ ἑξῆς τελειοποιήσει ἔργον τοσοῦτον ἐμπρὸς προχωρημένον, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς τῆς μεταβολῆς αὐτῆς ἐπλησίασεν ἤδη. Εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν, καὶ εἰς τὴν θέσιν Σας, Κύριε, δὲν ἤθελον ἀναντιρρήτως ἐπαναπαυθῆ ἐπὶ τοιούτων ἡμιπιθανῶν ἐλπίδων. Οὔτε πάλιν ἤθελον ἀπελπισθῆ διὰ τὰς κατὰ τὸ φαινόμενον ἀηττήτους δυσκολίας. Διότι οὔτε εἰσὶν ἀήττηται, οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν ἐκεῖ, ὅπου ὁ παντοδύναμος δάκτυλος τοῦ Θεοῦ, φαίνεται ἐναργῶς ὑπερασπιστής, καὶ ἐπομένως πᾶς ὁ ἀγὼν θέλει ἐξ ἅπαντος τελειώσει, κατὰ τὴν ἀχανῆ του θείαν βούλησιν, καὶ κατ' εὐχήν.

Πεπεισμένος εἰς τοῦτο θέλω σᾶς προτείνει ἰδέαν τινὰ τὴν ὁποίαν, περιπλέον, ἀφίνω ὅλως δι' ὅλου εἰς τὴν ἐπίκρισίν Σας, καὶ εἰς τὴν τῶν συνυπουργῶν Σας.

Εἰς τὴν ὑπόθεσιν περὶ ἧς ὁ λόγος, τοῦ χρηματικοῦ, λέγω, καὶ τῆς ὑπολήψεως, νομίζω πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀδύνατον νὰ κατορθωθῆ παρ' ὑμῶν, Κύριοι, καὶ παρὰ παντὸς ἄλλου Ἕλληνος, εἶναι ἀναμφιβόλως εὐκολώτατον εἰς πολυχρημάτους Εὐρωπαίους, ὡς εἰσὶν οἱ K. Eynard, Delessert, Ternaux, καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί των τραπεζῖται, οἱ φιλέλληνες Βρετανοί. Ἅμα λοιπὸν ὡς πληροφορηθῆτε ὅτι δὲν δύνασθε, κατὰ δυστυχίαν, νὰ ἐξοικονομήσητε τὴν ποσότητα τὴν ὁποίαν χρειάζεσθε, δὲν μένει ἄλλο, νομίζω, παρὰ νὰ προτείνητε εἰς τὴν διοίκησίν Σας νὰ διευθυνθῇ αὐτὴ ἡ ἰδία πρὸς τὰ δύο Κομητάτα τοῦ Λονδίνου καὶ Παρισίων παρακαλοῦσα καὶ προτείνουσα τὰ ἑξῆς·

1'. Νὰ ἐξετάσωσι τὰ προρρηθέντα δύο Κομητάτα τὴν κατάστασιν τοῦ χρηματικοῦ τοῦ δευτέρου δανείου.

2'. Νὰ ἀποπληρώσωσι καὶ ξεκινήσωσι τὰς φρεγάδας, τὰ ἀτμοκίνητα, καὶ τὴν λοιπὴν πολεμικὴν ἀποσκευήν.

3'. Ν' ἀνοίξωσιν, ἂν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, καὶ τρίτον δάνειον.

Τὰ γράμματα ταῦτα ὄντα ἐπικυρωμένα διὰ τῆς ἐθνικῆς συγκατανεύσεως, δι' ἧς ἤθελεν ἐγγυηθῇ ἡ Ἑλλὰς νὰ τιμήσῃ τὰς ὑποχρεώσεις της, ὡς πρὸς τοὺς δανειστὰς τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου δανείου· καὶ κατὰ δεύτερον λόγον δίδουσα πᾶσαν τὴν πληρεξουσιότητα εἰς τὰ δύο ῥηθέντα Κομητατα, ἢ εἰς τοὺς ἐπιτρόπους των διὰ νὰ διατάξωσιν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Ἑλλάδος, τὸ μέρος τοῦτο τοῦ χρηματικοῦ της συμφέροντος. Ἡ διοίκησις τότε δύναται νομίζω νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι ὁ σκοπός της δὲν ἤθελε ματαιωθῆ.

Αὐτοῦ ἴσταμαι, Κύριε. Οὔτε κρίνω ἀναγκαῖον νὰ ἐκτείνω τὴν πρότασιν περαιτέρω, καὶ εἰς πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἔκτασιν καὶ ἐφαρμογήν. Τὸ προβαλλόμενον δὲν δύναται μετ' ὠφελείας νὰ ἐκπληρωθῇ, εἰμὴ ὅταν πᾶς ἄλλος τρόπος θεραπείας μείνῃ ἄπρακτος. Ἴσως ὅμως μέχρι τοῦδε εὕρετε τὰ μέσα, ὡς ἔλεγον πρὸ μικροῦ, διὰ νὰ ἐξοικονομήσητε πᾶσαν χρείαν· μάλιστα διὰ τῶν τελευταίων χαροποιῶν εἰδήσεων, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ Σᾶς ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, καὶ διὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἤγειρεν εἰς τὰς καρδίας τῶν φιλελλήνων Ἄγγλων ὁ ἀληθὴς φιλέλλην Κύριος Βλακέρος.

Δέχθητε, Κύριε, μετὰ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου Σας ἀγῶνος εὐχῶν μου, τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐντελοῦς ὑπολήψεως, μεθ' ἧς εἰμί·

ὅλος πρόθυμος

Δ. Κ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ.

Γενεύη τῇ 3/15 Φευρουαρίου 1826.

(*) Ἀντεγράφη ἐκ τοῦ πρωτοτύπου· τὸ πρὸ τῆς ὑπογραφῆς « ὅλος πρόθυμος » εἶναι ἰδιόχειρον τοῦ Κυβερνήτου, ὡς ἰδιόχειρος εἶναι καὶ ἡ ἐπιγραφή, γεγραμμένη γαλλιστὶ οὕτω· « A' Monsieur Monsieur André Luriottis, Député de la Grèce à Londres.

ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟΝ.

—ooo—

Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως τοῦ ἐν Γαλατσίῳ Ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τοὺς λόγους τοῦ Γυμνασιάρχου, τοῦ παρ' ἡμῖν γνωστοῦ Κ. Δ. Παῤῥησιάδου, καὶ τοῦ οὐχ ἧττον γνωστοῦ φιλέλληνος Κ. Ἐῤῥίκου Ματθαίου· χαίροντες δὲ ἀναγγέλλομεν ὅτι αἱ ἐλπίδες ἡμῶν περὶ τῆς ἐκ τοῦ καταστήματος τούτου ὠφελείας δὲν ἐψεύσθησαν (1).

Κατὰ τὸ τελευταῖον Σχολικὸν ἔτος ἑκατὸν καὶ εἰκοσιδύο νέοι ἐδιδάχθησαν ἐν τῷ ἱδρύματι τούτῳ, 65 μὲν τὴν ἀλληλοδιδακτικὴν, 49 δὲ τὰ μαθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου, καὶ 8 τὰ τῆς ἁ τάξεως τοῦ Γυμνασίου. Ἐκ τῶν 122 δὲ τούτων, 88 μὲν ἦσαν Ἕλληνες, 18 δὲ Δᾶκες, 12 Βούλγαροι καὶ 4 Ἰσραηλῖται.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ διδασκαλία γίνεται ὅπως καὶ εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι σχολεῖα, τὸ ἡμέτερον ἐπὶ τῆς Παιδείας ὑπουργεῖον ἀνεγνώρισεν ὡς ἡμεδαπὸν τὸ φροντιστήριον τοῦτο, « ὅπως ἀνεξετάστως οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια. »

Τοιούτων ἐκπαιδευτηρίων ἵδρυσις εἰς τὰ ἑτερόγλωσσα μέρη, ὅπου διατρίβουσι καὶ ἐγκαταβιοῦσι μάλιστα πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν, εἶναι ἀληθὴς εὐεργεσία· διότι, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα πρέπει νὰ παρακολουθῇ πανταχοῦ καὶ πάντοτε τοὺς ὁμογενεῖς· ταύτην δὲ ὑποθάλπει καὶ θερμαίνει καὶ ἀκαίμπτον διατηρεῖ ἡ μελέτη τῆς πατρίου γλώσσης καὶ ἱστορίας. Ἐγνωρίσαμεν νέους Ἕλληνας γεννηθέντας ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, οἵτινες οὐδὲ λέξιν ἑλληνικὴν ἐνόουν· μετὰ λύπης δὲ προσθέτομεν ὅτι οὔτε σπινθῆρα ἀγάπης εἶχον πρὸς τὴν πατρίδα.

Πολλὴ ἄρα εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται πρὸς τὸν Ἕλληνα πρόξενον Κ. Σ. Γκιώνην, ὅστις πρῶτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς συστάσεως ἐκπαιδευτηρίου ἐν Γαλατσίῳ, καὶ μετὰ καρτερίας παλαίσας πρὸς πολλὰς δυσχερείας, καὶ, τὸ δεινότερον, πρὸς κακοβουλίαν καὶ ἀντενεργείας, κατενίκησεν αὐτάς, καὶ θαῤῥαλέως προβαίνει βελτιῶν καὶ τελειοποιῶν τὸ τέκνον αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλην ὠφέλειαν οὐχ ἧττον ἀξίαν λόγου προξενοῦσι τὰ καταστήματα ταῦτα· οἱ ἑτερογενεῖς νέοι, παρατριβόμενοι μετὰ τῶν ἡμετέρων, καὶμαθάνοντες ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὅτι οὐδὲ κἂν ἴχνος ἀντιπαθείας φυλετικῆς ὑπάρχει ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ὅτι μάλιστα εὐχόμεθα καὶ ποθοῦμεν τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν, θέλουσιν ἀποβάλει μετὰ καταφρονήσεως ὅσα ἰδιοτελεῖς ἢ ἄκριτοι σπερμολογοῦσι.

Διὸ εὐχόμεθα ἀπὸ καρδίας τὴν στερέωσιν τοῦ ἐκπαιδευτηρίου τοῦ Κ. Γκιώνη· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀνάγκη νὰ μὴ ψυχρανθῇ ὁ ζῆλος τοῦ ἱδρυτοῦ, ἀναμιμνησκομένου τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο· « *ἀεὶ τὰ σεμνὰ πάντα κέκτηται φθόνον.* »

(1) Ὅρα φυλλάδ. 202, σελ. 245.

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ.

Διήγησις ἱστορική (1).

—ooo—

Μὴ ἀπορεῖτε διὰ τὴν τραγικὴν ὑφὴν τῶν διηγήσεών μου, διότι εἶναι ἀληθεῖς κατὰ πάντα· εἶναι κάτοπτρον ἀντανακλῶν ἀκριβῶς γεγονότα, τῶν ὁποίων ἐγὼ αὐτὸς ἐγενόμην μάρτυς μετερχόμενος τὸ ἰατρικόν μου ἐπάγγελμα. Μὴ λησμονεῖτε δὲ ὅτι δύο ἐπαγγέλματα, τὸ τοῦ ἰατροῦ καὶ τὸ τοῦ νομικοῦ, σχέσιν ἄμεσον ἔχουσι πρὸς τὰς συμφορὰς τῆς ἀνθρωπότητος· ἄνευ νόσου καὶ ἄνευ ἐγκλήματος εἰς τί θὰ ἐχρησίμευον;

Καὶ λοιπὸν θὰ ἐξακολουθήσω τὰς διηγήσεις μου, καὶ ἂν κινδυνεύω ἀείποτε νὰ λυπῶ τοὺς ἀναγνώστας. Ναὶ μὲν θέλομεν περιφέρεσθαι μεταξὺ ὀδυνῶν καὶ θλίψεων· εἰ δέ ποτε ἀκτὶς ἱλαρὰ διασχίσει τὸ νέφος τῶν διηγήσεων τούτων, ἡ λάμψις θέλει ἀναδείξει ἔτι μᾶλλον τὸ ζόφος τῆς εἰκόνος. Δὲν εἶναι τοιοῦτος ὁ ἀνθρώπινος βίος;

Ἰδοὺ θέλω παραθέσει τὴν ἱστορίαν ἀνθρώπου προικισθέντος μὲν δι' ἀπείρων δώρων καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τῆς τύχης, δυστυχοῦς ὅμως· ἡ φιλοδοξία, οἱ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνες, οἱ θριαμβοι οἵτινες φυσιοῦσι μὲν ἀλλὰ φονεύουσιν, αἱ ἧτται κατεσπάραξαν τὸν βίον τοῦ Σταφόρ. Μόνον τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι πλαστόν, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀληθέστατα. Προσθέτω νέαν σελίδα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μαρτύρων τῆς φιλοδοξίας, οἵτινες, μὴ ὠφελούμενοι ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων, πολλαπλασιάζονται καθ' ἑκάστην. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς ἄλλους, ὁ πόθος τοῦ νὰ πρωτεύσωμεν, γεννῶνται ἐκ τῶν μαθημάτων τῆς ἀντιζηλίας καὶ τῆς φιλαυτίας, τὰ ὁποῖα ἀρύεται ἡ νεολαία εἰς τὰ σχολεῖα. Ὁ βίος ἡμῶν εἶναι πάλη ματαιότητος ἀρχομένη μετὰ τῶν πρώτων ψελλισμάτων· τοιαύτη καὶ τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν συμβούλων ἡμῶν ἡ θέλησις· τὸν σπόρον τῆς φιλοδοξίας τὸν φύσει κείμενον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, καλλιεργεῖ καὶ ἀναπτύσσει καὶ βιάζεται νὰ βλαστήσῃ ἰσχυρῶς ἡ ἀγωγή, καὶ οὕτω ἀνοίγει ἀπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἡλικίας τὴν πληγὴν τῶν δεινοτέρων ἡμῶν παθημάτων.

— Ἠκουσες τὸν τελευταῖον λόγον τοῦ Σταφόρ; ἔλεγέ τις τῶν ἀρχαίων συμμαθητῶν μου πρὸς φίλον του.

— Ναί· ἐξαίσιος λόγος!

— Τί δύναμις! τί εὐφράδεια! τί εὐγλωττία! Θὰ γείνῃ μεγάλος ἄνθρωπος.

Καὶ ἐπὶ τέταρτον ὥρας δὲν ἔπαυσαν ἐξυμνοῦντες τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Σταφόρ, ὥστε ἐνέπνευσαν καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν ἀκούσω. Μεταβὰς λοιπὸν εἰς τὸ Βουλευτήριον εὗρον τὴν αἴθουσαν πλήρη, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλων προσηλωμένους εἰς τὸν ῥήτορα, νέον ὠχρόν, ἀλλὰ τὸ ἦθος ἔχοντα ζωηρόν. Μόλις εἶδον αὐτὸν καὶ ἐνόησα καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐπιῤῥοήν του. Καὶ αἱ χειρονομίαι καὶ ἡ προφορὰ ἦσαν ὅλως ἀνεπιτήδευτοι· ἐφαίνετο ὅτι δὲν ζητεῖ ἐπιτυχίαν· τὸ πρόσωπόν του δὲν εἶχεν οὔτε γλυκύτητα οὔτε ἱλαρότητα· ἐξ ἐναντίας ἡρμήνευε μᾶλλον κακὴν προαίρεσιν καὶ ἔλλειψιν εὐγενίας. Διὰ τὴν ἀδιάκοπον τάσιν τοῦ νοὸς ἐβιάζετο νὰ συστέλλῃ τὰς ὀῤῥοῦς καὶ τὸ στόμα, τὸ μειδίαμά του ἦτο μηχανικόν, καὶ τὸ ἦθός του δυσάρεστον. Ἐγὼ ὅμως ἔβλεπον ὅτι ταῦτα πάντα ἐμαρτύρουν δύναμιν ἐσωτερικὴν γινώσκουσαν ἑαυτήν. Πολλοὶ ῥήτορες ὡμίλησαν ἑλκύσαντες μάλιστα καὶ εὐφημίας, διότι οἱ λόγοι αὐτῶν ἦσαν καὶ εὐφυεῖς καὶ ἐμφαντικοί. Ἀλλ' ὁ Σταφὸρ, καθήμενος ἥσυχος ἐφαίνετο ἀκούων κατὰ χάριν· ἠγέρθη τέλος πάντων καὶ σιωπὴ βαθεῖα ἐπεκράτησεν.

Ἡ ἀρχὴ ἦτο ἁπλῆ, καὶ ἔβλεπες τὴν ταραχὴν καὶ τοὺς φόβους του· ἀλλ' ἀναλαβὼν μετὰ μικρὸν θάῤῥος, ἐγένετο ἐγκρατὴς καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἀκροατηρίου. Δὲν ἦτο ξένος πρὸς τὰ σοφίσματα, οὐδὲ ἀκριβεῖς ἦσαν ὅλαι αἱ ῥήσεις αὐτοῦ· τὰ συμπεράσματά του ἦσαν πολλάκις παράλογα, οὐδὲ ἠκολούθει τὴν ἄλυσιν τῶν λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Ὅθεν εὔκολον ἦτο ν' ἀμφισβητηθῶσι τὰ πλεῖστα τῶν δεδομένων ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο. Ἀλλ' ὁποία ἰσχὺς λόγου! Μετὰ πόσης ἐπιδεξιότητος ἀπέφευγε τὰς δυσκολίας! Ὁποῖον εὖρος συλλογισμοῦ! Μετὰ πόσης εὐχερείας καὶ δυνάμεως παρέθετε καὶ τὰς μᾶλλον μεμακρυσμένας ἰδέας, καὶ παρατρίβων αὐτὰς ἐξέφερεν ἀκτῖνας καταπληττούσας τὸ ἀκροατήριον! Ὁ Σταφὸρ ἐγεννήθη εὔγλωττος· ναὶ μὲν ἔβλεπες τὴν φιλόδοξον τάσιν τῆς εὐγλωττίας ταύτης, τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἐπιφάνειαν, τῆς ὁποίας ἡ στιλπνότης ἔκρυπτε τὸ σαθρὸν τῶν ἐπιχειρημάτων, ἀλλ' ἐμαγεύεσο. Ὅτε κατέλυσε τὸν λόγον διεξοδικὸς ψιθυρισμὸς ἐγκρίσεως ἀπέδειξε τὸν ζωηρὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν παρεστώτων· αὐτὸς δὲ ἔσπευσε νὰ ἀναχωρήσῃ, ἀποφεύγων μετριοφρόνως τὰς εὐφημίας.

Καὶ προέβλεπον μὲν ὅτι ἔνδοξος θὰ ἦτο ἡ μέλλουσα τύχη τοῦ νέου τούτου· δὲν ὑπώπτευον ὅμως ὅτι ἔμελλέ ποτε νὰ γείνῃ ὁδηγὸς τῆς Βουλῆς τῶν κοινοτήτων καὶ τῆς τῶν Πατρικίων αὐτῶν. Διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν παῤῥησίαν αὐτοῦ κατὰ τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τὸν ἠγάπων ἰδιαζόντως καὶ τὸν προετίμων ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ ἔξοχος νοῦς ἐμπνέει οἶκτον, σοφιστίαν καὶ ἀλαζονείαν. Ἐθαύμαζον τοῦ μέλλοντος ὑπουργοῦ, ὅντινα ἐθεώρουν μόνον ὡς ἄνδρα εὐφυᾶ, τὴν ἀγχίνοιαν, τὸ ἀντιληπτικόν, τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὴν μετριότητα, τὴν ταχύτητα τῆς σκέψεως, τὴν εὔροιαν τοῦ λόγου, τὰς ἀρετὰς λέγω ἐκείνας, αἵτινες ἐπέπρωτο νὰ κυβερνήσωσιν ὁλόκληρον κράτος.

Ἐπειδὴ δὲ μόνην τὴν πολιτικὴν ἐτίμα, τὰ πάντα ἀνῆγεν εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ 21 ἔτους ἀνέγνω ὅλας τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις καὶ συνέθετο κατὰ ἰδίαν τινὰ ἀξιόλογον μέθοδον ἀναλυτικὸν πίνακα, τῇ βοηθείᾳ τοῦ ὁποίου ἦτο εὔκολον νὰ εὕῃς, κατὰ τὸν ῥητορικὸν καὶ νομοθετικὸν ἐκεῖνον πύργον τῆς Βαβυλῶνος, ὅ,τι εἶχε σχέσιν πρὸς τοιάνδε ἢ τοιάνδε ὑπόθεσιν. Κατεφρόνει δὲ ἀπροκαλύπτως τὴν ἐπιμέλειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐθεώρει τὴν εὐφυΐαν ὡς ὄργανον ἰσχύος. Καὶ σκοπὸν μὲν εἶχε τὴν ἐξουσίαν, μέσον δὲ τὴν πολιτικήν· ἑνὶ λόγῳ κατὰ τὴν γέννησίν του ἡ φιλοδοξία ἐπέθεσεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν δάκτυλόν της καὶ εἶπεν· « Εἰς ἐμὲ ἀνήκεις. »

Τὸ μέτωπόν του εἰ καὶ νέον ἦτο πλῆρες ῥητίδων, διότι ἠγρύπνει τὰς νύκτας, καὶ ἐξηγείρετο τὴν ἕκτην ὥραν τῆς πρωΐας. Ἡ εὐαισθησία του νύξανε καθεκάστην, καθόσον μάλιστα ἐνέκυπτεν ἀδιαλείπτως εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων. Ὅτε ἦτο μόνος ἐγύμναζε τὴν ἰσχυρὰν μνήμην του, ἐπαναλαμβάνων γεγωνυῖᾳ τῇ φωνῇ τοὺς λόγους τοὺς Πὶτ καὶ τοῦ Βούρκ. Μὴ ἀνεχόμενος τὰς συμβουλὰς, καὶ ἀκορέστως ποθῶν τὰς διακρίσεις, ὡς ἐμμανὴς κατεγίνετο εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀντικειμένων ἅτινα ἤρεσκον αὐτῷ. Ἐν τοσούτῳ ἡ ὑγεία του ἐξησθένει, καὶ φόβος ἦτο μήποτε ἡ φιλόδοξος καὶ ἀνήσυχος ψυχή του ἐπισπεύσῃ τὴν παρακμὴν τοῦ περικλείοντος αὐτὴν σώματος.

Ὁ Σταφὸρ καὶ ἐγὼ εἴμεθα οἰκειότατοι φίλοι, ὅτε τελειώσας τὰς ἐν Καρτορβηγίᾳ σπουδάς του μετέβη εἰς τὴν ἤπειρον. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ μὲν κατετρέχθην ὑπὸ τῆς τύχης, αὐτὸς δὲ διῆγεν ἐν Φλωρεντίᾳ, αἱ σχέσεις ἡμῶν διεκόπησαν. Ἐν τοσούτῳ παρερχομένου τοῦ χρόνου ἡ τύχη ἐφάνη εὐνοϊκωτέρα πρὸς ἐμέ, καί ποτε ἀναγινώσκων τὰς ἐφημερίδας εἶδον ἀπορῶν ὅτι τὸν Σταφὸρ ἐξελέξατο ἀντιπρόσωπον αὐτῆς ἡ . . . εἰς τὴν Βουλὴν τῶν κοινοτήτων. Τότε μοὶ ἦλθεν ἰδέα νὰ ἀνανεώσω τὰς παλαιάς μας σχέσεις· ἀλλ' εἶχε παρελθεῖ τόσος καιρὸς, καὶ δὲν ἐτόλμων. Μετὰ ἕνα μῆνα εἶδον εἰς τὰς ἐφημερίδας τὸν παρθένιον λόγον (1) του. Ἀδύνατον, ἔλεγεν ὁ ἐφημεριδογράφος, νὰ περιγράψωμεν τὴν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐντύπωσιν. Ἀνὰ πᾶσαν φράσιν τοῦ ῥήτορος παρενεγράφοντο ἐπευφημίαι. Ἐγὼ δὲ ἀναγνοὺς τὴν ὁμιλίαν ἐκείνην μᾶλλον εὔγλωττον καὶ ἀνθηρὰν ἢ ἔλλογον, ἀνεγνώρισα τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν καὶ τὴν σοφιστικὴν ἀλλὰ λαμπρὰν φοράν, τὸν εἴρωνα οἶστρον καὶ τὴν ἐκπληκτικὴν ἰπποπολαιότητα τοῦ νέου τροφίμου τῆς Καντορβηγίας. Τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν συναναστροφὴν ὅλοι ὡμίλουν περὶ τοῦ παρθενίου λόγου τοῦ Σταφὸρ· ὅλαι αἱ κυρίαι ἐπεθύμουν νὰ τὸν γνωρίσωσι, καὶ ὅλαι αἱ μερίδες ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν ἀντιποιηθῶσι. Πολλοὶ περικυκλώσαντές με μὲ ἠρώτησαν ὁποῖος ἄνθρωπος ἦτο, καὶ ἐπεθύμουν νὰ μάθωσι λεπτομερῶς περὶ τῆς νεανικῆς αὐτοῦ ἡλικίας. Ἰδοὺ δόξα καὶ εὐτυχία! ἔλεγον. Ἀλλ' οἴμοι! ἡ δόξα καὶ ἡ εὐτυχία προεμήνυον συμφοράς.

Τὴν ἐπαύριον, περὶ τὴν πρωΐαν, ἤκουσα κρουομένην τὴν θύραν μου· καὶ ἀνοίξας εἶδον τὸν Σταφὸρ εἰσελθόντα καὶ περιπτυχθέντα με.

— Παλαιέ μου φίλε, εἶπε, δὲν σ' ἐλησμόνησα. Μεταξὺ ὅλων τῶν ἰατρῶν τοῦ Λονδίνου, σὲ ἔρχομαι νὰ συμβουλευθῶ, καὶ ἀπὸ σοῦ ζητῶ βοήθειαν. Φοβοῦμαι ὅτι κινδυνεύω· καὶ ὅμως εἶχα τόσα νὰ κάμω ἀκόμη! . . .

Εἶπε καὶ ἐκάθησε. Τὸ πρόσωπόν του ἦτο κάτωχρον· ἔφερε τὸ ῥινόμακτρον εἰς τὸ στόμα, καὶ σπασμοὶ ἐτάρασσον αὐτόν· Ἐγὼ δὲ τὸν ἠτένισα περίλυπος.

— Φίλτατε Σταφὸρ, τί ἔχεις; τὸν ἠρώτησα.

— Θὰ μὲ εἴπῃς ὅμως εἰλικρινῶς πῶς σὲ φαίνομαι. Ἐπεθύμουν νὰ ἐξακολουθήσω τὰς παλαιάς μου σχέσεις με σέ. . . . Ἀλλὰ τί ἔγινες;

— Ἂς ὁμιλήσωμεν τώρα διὰ τὴν ὑγείαν σου.

— Ἐκεῖνος ὁ κατηραμένος λόγος μὲ σκοτόνει. Κατέβαλα ὅλα μου τὰ δυνατὰ διὰ νὰ κάμῃ κρότον. Ἐνέργειαν, δραστηριότητα, μελέτην, σκέψιν, γλῶσσαν, ὅλας τὰς δυνάμεις ὅσας μὲ ἔδωκεν ἡ φύσις τὰς μετεχειρίσθην.

— Καὶ διὰ τοῦτο ἐπέτυχες, φίλε μου· ὅλη ἡ Ἀγγλία εἰς σὲ ἔστρεψε τὰ βλέμματά της.

— Φοβοῦμαι, φίλε μου, μήπως ἐξαγοράσω μὲ τὴν ζωήν μου τὴν ἐπιτυχίαν. Ἂν καὶ εἶχα ἐξασθενήσει μετὰ τὸν λόγον, μετέβην ἀνοήτως καὶ τὴν δευτέραν ἡμέραν εἰς τὴν Βουλήν. Ὁ λόρδος Φ. . . παρέστησε τὸν λόγον μου ὑπὸ ὄψιν τόσῳ ψευδῆ, μὲ ἀπέδωκε τόσους παραλογισμοὺς, ὥστε ἡτοιμάσθην νὰ τὸν ἀντικρούσω. Ὅλην τὴν νύκτα ἔβηχα καὶ εἶχα πυρετόν. Ἐπειδὴ ὁ ἀντίπαλός μου μὲ εἶχεν ἐρεθίσει, ἡ ἀπάντησίς μου ὑπῆρξε καὶ σφοδρὰ καὶ δεξοδική. Ὅταν δὲ ἐκάθησα ἠσθάνθην πόνον εἰς τὸ στῆθος καὶ ἐβασανίσθην ἀπὸ δυνατώτατον βῆχα. Ἐκβῆκα ἀπὸ τὴν αἴθουσαν, ἐπεριφέρθην ὀλίγον εἰς τοὺς προδόμους, ἀλλ' εἰς μάτην· τίποτε δὲν κατεπράυνε τὸν βῆχά μου. Ἔσπευσα λοιπὸν νὰ ὑπάγω εἰς τὴν ἁμαξάν μου, καὶ παρετήρησα εἰς τὸ φῶς ὅτι τὸ μανδύλιόν μου ἦτο καταιματωμένον. Φοβοῦμαι, φίλε μου, μὴν ἐτελείωσεν ἡ ζωή μου· ἂν ἐτελείωσε . . . κρῖμα τὰ σχέδια, οἱ σκοποί, αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ ἰδέαι μου . . . ὅλα ἐχάθησαν.

Εἶπε καὶ ἔπεσεν ἀναίσθητος εἰς τὰς ἀγκάλας μου· ἐγὼ δὲ ἔσπευσα νὰ λύσω τὸν λαιμοδέτην καὶ νὰ ῥαντίσω τὸ πρόσωπόν του. Ὅτε δὲ ἀνένηψεν ὅλως κάτωχρος, ἔσφιγξε δυνατὰ τὴν χεῖρά μου. Κυριευόμενος ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι διεῤῥάγη φλὲψ εἰς τὸ στῆθός του, ἤκουε σιωπῶν τοὺς παρηγορητικούς μου λόγους, καὶ ἐδείκνυε δυσπιστίαν σείων ἐλαφρῶς τὴν κεφαλήν. Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπον ὅτι δὲν ἦσαν βάσιμοι οἱ φόβοι του, ἐπροσπάθουν νὰ τοὺς διασκεδάσω· αὐτὸς ὅμως μόλις ἐπείσθη μετὰ μακρὰν παθολογικὴν καὶ ἀνατομικὴν ἔκθεσιν, τῆς ὁποίας ἤκουσε μετὰ περιεργείας καὶ τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας. Κατώρθωσα νὰ ἀποδείξω ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ στήθους καὶ ἡ ἀῤῥενωπὸς φωνή του ἐμαρτύρουν ὅτι εἶχεν ὑγείαν ἰσχυράν. Περιέγραψα δὲ μετὰ ταῦτα μετ' ἀκριβείας καθηγητοῦ, τὰς αἰ-

(1) Ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἱστορικῶν διηγήσεων, αἵτινες ἐδημοσιεύθησαν ἐν τοῖς φυλλαδίοις 238 — 246 καὶ 251.

(1) Maidem-speech, δηλαδὴ τὸν πρῶτον λόγον.

τίας καὶ τὰ δυνατὰ ἢ πιθανὰ ἀποτελέσματα τῆς συμβάσης αὐτῷ αἱμοπτυσίας, ὡς καὶ τὴν μέθοδον τῆς θεραπείας τὴν ὁποίαν ἐνόμιζον καλήν, καὶ ἀφοῦ ἐτελείωσα ἐφάνη ἀναγεννώμενος. Ἐπειδὴ δὲ εἶχον παραγγείλει ἀφαίμαξιν « λοιπόν, εἶπεν, ἄνοιξε εὐθὺς τὴν φλέβα μου, » τοιαύτη ἦτο ἡ δραστηριότης τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου. Ἐπλαγίασεν ἀμέσως, καὶ μετά τινων ἡμερῶν θεραπείαν καὶ δίαιταν ἀνέλαβε τὴν ὑγείαν του. Ἐκ τῶν ἀποτελεσματικωτέρων θεραπευτικῶν τρόπων τῆς ἰατρικῆς εἶναι ἡ ἀποβολὴ τοῦ φόβου. Ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ νόσος εἶναι ἧττον τοῦ φόβου ἐπικίνδυνος, καὶ ὅτι αὐτὸς θυσιάζει πλειοτέρους ἐκείνης. Εἶναι μακαριότης, ἀπαράμιλλος ἀγαλλίασις ἡ θεραπεία φαντασίας ἀσθενοῦς, ἡ διασκέδασις τοῦ φάσματος τοῦ θανάτου περιϊπταμένου περὶ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς, ἡ ἀναγέννησις τῆς ἐλπίδος, τῆς πεποιθήσεως ὅτι θέλει ἀναζήσει ὁ πάσχων.

Ἀλλὰ πῶς νὰ κατορθωθῇ παρὰ τῷ Σταφὸρ ἡ ἰσορροπία αὕτη τῶν δυνάμεων, ἐνῷ ἀδιακόπως διεταράττεν αὐτήν; Πῶς νὰ καταπραϋνθῇ τὸ νευρικὸν ἐκεῖνο σύστημα τὸ ὁποῖον ἐκλόνει ψυχὴ ἀνήσυχος καὶ φλογερά; Μὴ εὐχαριστούμενον διὰ τὴν ἐνεστῶσαν θέσιν του, ἐπιθυμοῦντα ἐνθέρμως νὰ μεγαλύνῃ αὐτήν, καὶ μηδέποτε ἀναπαυόμενον, ἤρκει νὰ συνταράξῃ ἡ ἀνάγνωσις καὶ μιᾶς ἐφημερίδος. Εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν ἀγωνίαν προσετέθη καὶ ὁ φόβος τοῦ θανάτου. Ἐὰν ἀπέθνησκεν αἴφνης, πῶς ἤθελεν ἀποκτήσει τὰ δύο ταῦτα στίγματα τοῦ φιλοδόξου, δημοτικότητα λέγω καὶ ἐξουσίαν; Πῶς νὰ λύσῃ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο πρόβλημα; Ὅτε εἶπον αὐτῷ ὅτι ἡ τόση ἀνησυχία ἀντὶ νὰ βελτιώσῃ τὴν ὑγείαν του θέλει τὴν καταβάλει·

— Ὄχι, ὄχι, ἀπεκρίνατο· ὁ νοῦς μου εἶναι ἥσυχος... δὲν σκέπτομαι περὶ οὐδενὸς πράγματος.. ἀφίνω τὰς δυνάμεις μου νὰ ἀναγεννηθοῦν...

Καὶ ὅμως βίαιός τις ἐρεθισμὸς συνέστελλε καὶ ἐχαμήλονε τὰς ὀρρῦς του· ἐνίοτε μάλιστα καὶ ἀκοντος αὐτοῦ ἐξερρήγνυντο αἱ σκέψεις του· ἦτο ἄνθρωπος ἀξιότιμος, γενναῖος, πλήρης χριτος καὶ ἀγαθότητος, οὐ μόνον ὡς ἰδιώτης, ἀλλὰ καὶ ὡς δημόσιος λειτουργός· ὡς τοιοῦτος μάλιστα ἀπένειμε καὶ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἀξιολόγους ὑπηρεσίας. Ὅστις τὸν ἤκουε κατὰ τὰς περιόδους τοῦ πολιτικοῦ του πυρετοῦ, θὰ τὸν ἐξελάμβανεν ἀντὶ τοῦ Ῥιχάρδου Γ', σπαρασσομένου ὑπὸ τῆς ἐνόχου του συνειδήσεως. Ἡ φιλοδοξία ὡμίλει διὰ τοῦ στόματός του, καὶ ἡ ὁμιλία αὐτὴ τῶν τιμιωτέρων καὶ ἀγαθοτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἀγγλίας, ἡρμήνευε μετάνοιαν καὶ ἀγωνίαν. Ὅστις ἔβλεπεν αὐτὸν ἐν ὥρᾳ ἀναπαύσεως, ἐξηγούμενον πρὸς φίλον, θὰ ἐμίσει διὰ παντὸς καὶ νοῦν καὶ φιλοδοξίαν.

— Μένω, ἔλεγεν, ἀδρανής... οἱ μικροὶ προχωροῦν.. οἱ ἰδιοτελεῖς ἐρίζουν περὶ τῆς δάφνης.. Ἀποσύρθητι ὀλιγον ἀπὸ τὴν σκηνήν, καὶ σὲ λησμονεῖ τὸ δημόσιον... Καὶ ὅμως μεγάλα εἶναι τὰ σχέδιά μου· εἶναι ὠφέλιμα... Νὰ περιμένω! εἶναι βάσανος τοῦ Ταντάλου!... Καὶ ὁ ἠλίθιος ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος μὲ καταδιώκει μὲ χλευασμοὺς εἰς τὰς ἐφημερίδας... Ἀνόητα περιπαίγματα, αὐθάδειαι... Οἱ πατρίκιοι δὲν μ' ἀγαποῦν... Εἶμαι ἀπὸ τὸν λαόν... ὅταν θ' ἀναβῶ εἰς τὴν ἐξουσίαν θὰ μὲ μισήσῃ ὁ λαός... Ὦ ποία ὕπαρξις... Χρειάζεται πετρίνη ψυχὴ εἰς σῶμα χάλκινον διὰ νὰ τὰ ὑποφέρῃ..

— Καὶ βέβαια, ὑπέλαβον, ἐὰν ἐξακολουθῇς οὕτω πως δὲν θ' ἀνθέξῃ ἡ ψυχή σου.

Αὐτὸς δὲ μειδιάσας μετὰ δυσπιστίας ἔλαβε χαρτίον, ἐφ' οὗ ἐσημείωσε τὰς περιόδους λόγου ἀπαγγελθέντος ἐναντίον του τὸν ὁποῖον ἔμελλε ν' ἀντικρούσῃ· τὸ κονδύλιον ἐστρέφετο ταχέως μεταξὺ τῶν δακτύλων του· ὁ ἄτακτος σφιγμός του ἔπαλλεν ἑκατὸν παλμοὺς ἀνὰ πᾶν λεπτόν· ἐγὼ δὲ ἁρπάσας καὶ χαρτίον καὶ κονδύλιον τὰ ἔρριψα μακράν.

— Εἶσαι, εἶπον, χαμένος, καὶ τὸ σύμπτωμα τὸ ὁποῖον σ' ἐτρόμαζε τόσον πολὺ προ τινων ἡμερῶν, θὰ ἀναφανῇ δεινότερον. Ὕπαγε εἰς τὴν ἐξοχήν· ἄφες τὰ πολιτικά· λησμόνησε τὰ σχέδιά σου· ἀνάλαβε τὰς δυνάμεις σου ἐντὸς ἀτμοσφαίρας ἀπηλλαγμένης ἀγώνων, πάλης, ἐχθροπαθείας· ἄλλως δὲν ἐγγυῶμαι περὶ τῆς ζωῆς σου.

— Ἔστω... θὰ τὸ κάμω... οἱ ἐχθροί μου θὰ ὠφεληθοῦν... ἡ ζωή μου θὰ παραταθῇ ἐπὶ δύο ἔτη· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ζητεῖς, σὲ ὑπακούω...

Καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐξοχήν. Ὀκτὼ δὲ ἡμέρας μετὰ ταῦτα, αὐτὸς ὁ ὑπακούσας εἰς τὴν παραγγελίαν μου ἐξέδωκεν ὀγκώδες φυλλάδιον κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Ἀπώλεσα λοιπὸν πᾶσαν ἐλπίδα σωτηρίας· ἀλλ' εὐτυχῶς νέον πάθος εἰσβαλὸν εἰς τὴν καρδίαν του ἦλθεν εἰς βοήθειάν μου. Ἡ πρωτότοκος θυγάτηρ εὐγενοῦς πατρικίου κατοικοῦντος παρὰ τὴν ἐξοχὴν τοῦ φίλου μου, ἐξήγειρε τὰ τρυφερά του αἰσθήματα, ἐνῷ νέος τις συνταγματάρχης ἐπολιόρκει τὴν καρδίαν τῆς ὡραίας Ἔμμας. Ἡ περίστασις αὕτη ἐξώρισεν ἐπί τινα χρόνον μακρὰν τῆς κεφαλῆς τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς τὴν φιλοδοξίαν. Καὶ ὅμως εὗρε τρόπον νὰ ἀναμίξῃ εἰς τὸ πάθος του τὴν περιπόθητον πολιτικήν του. Ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἔμμας ἐζήτει νὰ γείνῃ βουλευτής. Ὁ Σταφὸρ ἐδημηγόρησε, παρέσυρε διὰ τῆς εὐγλωττίας του τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἀβεβαίους, καὶ εἰς ἀμοιβὴν τῆς ἐπιτυχίας του ἐδόθη αὐτῷ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ἠγάπα.

Δέκα ἔτη παρῆλθον ἔκτοτε· ἡ φιλοδοξία τοῦ Σταφὸρ ἀνέπτυξε καὶ πάλιν τὰς πτέρυγάς της, καὶ ἡ ταχίστη αὐτῆς ἐξόρμησις ἐξέπληξε καὶ τοὺς οἰκειοτέρους τῶν φίλων του· ἦτο ἀναγκαῖος καὶ διὰ τὰς εἰδικὰς γνώσεις, καὶ διὰ τὴν ἐπεδεξιότητα μεθ' ἧς ἐφέρετο εἰς τὰς συζητήσεις τὰς πλέον ἀκανθώδεις, καὶ διὰ τὴν λεπτὴν καὶ εὐφυᾶ εἰρωνείαν τὴν ὁποίαν ἀνεμίγνυεν εἰς τὴν εὐγλωττίαν του. Ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ νομομαθεῖς τὸν ἤθελον. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν εἶχον παύσει καλλιεργῶν τὴν φιλίαν του,

ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἐσπαράσσετο ὑπὸ πολιτικῶν φροντίδων, ἐφαίνετο εὔνους πρὸς ἐμέ. Πλὴν τούτου μὲ εἶχεν ἀνάγκην καὶ ὡς ἰατρόν. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἔλαβον τὸ ἑξῆς ἐπιστόλιον·

« Φίλτατε...

» Σὲ γράφω ἐν μεγίστῃ σπουδῇ. Ἔλθὲ αὔριον σὲ παρακαλῶ, καὶ θὰ σὲ εἰπῶ τὸ διὰ τί· ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ μείνῃς ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν μου, διότι σὲ ἔχω ἀνάγκην. Ἡ παρουσία σου εἶναι ἀναπόφευκτος. Θὰ προγευματίσωμεν ὁμοῦ. Δεῖξε μόνον ὅτι δὲν σὲ προσεκάλεσα, καὶ ἡ Κ. Σ. νὰ μὴ ὑποπτευθῇ ὅτι σὲ ἔγραψα Ὑμέτερος.

ΣΤΑΦΟΡ. »

Ἡ παράδοξος αὕτη ἐπιστολὴ καὶ τὸ παραδοξώτερον ὕφος της μὲ ἠνάγκασαν νὰ σπεύσω ἀμέσως. Παρεκάλεσά τινα τῶν ὁμοτέχνων μου νὰ μὲ ἀναπληρώσῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν, καὶ μετέβην εἰς τὴν παρὰ τὸ Λονδῖνον ἐξοχὴν τοῦ φίλου μου.

(Ἕπεται συνέχεια.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps, par M. Guizot, tom. III Paris, 1860. Ἤτοι

Ἀπομνημονεύματα πρὸς χρῆσιν τῆς συγχρόνου ἱστορίας ὑπὸ τοῦ Κ. Γιζότου. Τόμος Γ'. Παρίσιοι. 1860.

Πρὸς εὐδαιμονίαν τῶν λαῶν, ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, ἔπρεπεν, ἢ οἱ βασιλεῖς νὰ ἦναι φιλόσοφοι, ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεῖς. Τοῦτο, βαθεῖα ἀλήθεια ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Σταγειρίτου, δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα ἐν ταῖς συνταγματικαῖς πολιτείαις. Ἐν αὐταῖς ὁ βασιλεὺς εἶναι κυρίως τὸ σύμβολον τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος, ἡ ἀσάλευτος καὶ ἀπρόσβλητος κρηπὶς ἐφ' ἧς κινοῦνται τὰ τῆς διοικητικῆς μηχανῆς ἐλατήρια. Παρὰ τῆς βάσεως ἑπομένως ταύτης ὡς πρωτίστη καὶ ἀναγκαιοτάτη ἰδιότης ἀπαιτεῖται τὸ στερεὸν, καὶ εἰς τοῦτο ἀποβλέπει ὁ νόμος, καθιστῶν τὴν βασιλείαν ἀνεύθυνον, καὶ εἰς τοῦτο ἡ θρησκευτικὴ εὐλάβεια ὑφ' ἧς ὁ θρόνος περιστοιχίζεται, καὶ ἣν ἀρνοῦνται μόνοι οἱ μὴ ἐννοοῦντες ἢ οἱ ἐπιβουλευόμενοι τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα.

Ἐν δὲ συνταγματικαῖς πολιτείαις τὸ λόγιον τοῦ Ἀριστοτέλους πρέπει οὕτω νὰ μεταβληθῇ· « Ὅπως εὐδαιμονῶσιν οἱ λαοί, πρέπει ἢ οἱ ὑπουργοὶ νὰ εἶναι σοφοί, ἢ οἱ σοφοὶ ὑπουργοί· » διότι ἐν αὐταῖς ὁ ὑπουργὸς εἶναι τὸ τῆς κυβερνήσεως ἐλατήριον· οὗτος ἔχει πασῶν τῶν κυβερνητικῶν πράξεων οὐ μόνον τὴν εὐθύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ σορίζεται παραλογιζόμενος ὁ συνταγματικὸς ὑπουργὸς, ὅστις διὰ τὰς κακὰς πράξεις του ἢ διὰ τὴν ἀπραξίαν του αἰτιᾶται ἄλλον ἢ ἑαυτόν, τὰς Βουλὰς ἢ τὸν βασιλέα· διότι καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι περιορίζει τις τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας του, οὐδείς ποτε δύναται νὰ τῷ ἀφαιρέσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς παραιτήσεως.

Οἱ τοιαύτην λοιπὸν δύναμιν περιβεβλημένοι ὑπουργοὶ εἶναι ἀναγκαιότατον νὰ ἦναι σοφοί, νὰ ἦναι οἱ τοῦ ἔθνους των ἄριστοι κατὰ τὰ προτερήματα τὰ σώζοντα τοὺς λαοὺς καὶ δοξάζοντα αὐτοὺς, καὶ ὅπου τοιοῦτοι ἐκλέγονται διὰ τῆς διπλῆς ἐνεργείας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν Βουλῶν, ἐκεῖ τὸ κράτος προκόπτει καὶ εὐοδοῦται. Ὅτι δὲ τὸ εὐτύχημα τοῦτο εἶχεν ἡ Γαλλία, ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον της ὁ Γιζότος, περὶ τούτου ἂν τις ὑπάρχῃ μὴ πεισθεὶς ἐκ τῶν λαμπρῶν λόγων του, οἵτινες ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἀντήχουν ἀπὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ ἄμβωνος τῆς Γαλλίας, καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ διαγωγῆς, οὐδεμίαν θέλει διατηρήσει ἀμφιβολίαν ἐὰν ἀναγνώσῃ τ' ἀπομνημονεύματα ταῦτα. Ἐν φράσει νευρώδει, ἀποφθεγματικῇ, καὶ πλήρει ἀπηχήσεων τῆς κεραυνοβόλου ἐκείνης ῥητορείας, ἥτις ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐξέπληττε τὰς γαλλικὰς Βουλὰς καὶ ἐκεῖθεν τὴν Εὐρώπην ἅπασαν, ἀποκαλύπτουσι τὸν νοῦν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ δεικνύουσιν αὐτὸν προσελθόντα εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, οὐχὶ τυχαίως καὶ ἀλογίστως, ἀλλὰ μετὰ πεποιθήσεων βαθέως ἐρριζωμένων, καὶ μετὰ σχεδίων ἃ ἤρχετο νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐκ περιουσίας γνώσεως καὶ μελέτης.

Οἱ δύω πρῶτοι τόμοι τῶν ἀπομνημονευμάτων τούτων, οἱ ἐν ἔτεσι 1858 καὶ 1859 ἐκδοθέντες, περιέχουσι τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Γιζότου εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον (1). Ἀπὸ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐξελέγη ὑπουργὸς, ἐν ἐποχῇ καθ' ἣν αἱ ἀλλεπάλληλοι μεταπολιτεύσεις καὶ ἐπανορθώσεις εἶχον παραγάγει τοσαύτας ἀξιώσεις καὶ τοσαῦτα δικαιώματα· ἐξελέγη δὲ δι' οὐδένα ἕτερον λόγον, εἰμὴ διότι ἐκ τῆς καθηγεσίας καὶ τῶν τότε ἔτι ὀλίγων συγγραφῶν του κατεγνώσθη καὶ ἡ ἱκανότης αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν ἰδεῶν του ὀρθότης.

Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐμφανίσεως αὐτοῦ, ὁ Γιζότος εὗρε τὸν ἐπανορθωθέντα, καὶ εἰς τὴν ὀρλεανὴν δυναστείαν μεταβάντα θρόνον, ἀντεφελκόμενον μεταξὺ δύο ἄκρων, τοῦ τῆς ἐπαναστατικῆς καὶ τοῦ τῆς μοναρχικῆς ἀντιδράσεως. Μία μερὶς, οἱ τῆς ἐπαναστάσεως θιασῶται, ἤθελον τὸν πολίτην βασιλέα διάδοχον τοῦ Ῥοβεσπιέρου, καὶ τοὺς τῶν Βουρβόνων ὀπαδοὺς κατεδίκαζον εἰς ἐντελῆ ἀποκλεισμὸν, ἂν ὄχι καὶ εἰς τὴν λαιμητόμον· ἑτέρα δὲ μερὶς, ἡ τῆς ἐπανορθώσεως, ἐθεώρει καὶ αὐτὸν τὸν Λουδοβῖκον Φίλιππον ὡς παρανόμως κατακρατοῦντα τὸν θρόνον τῆς θεοχρίστου πρωτοτόκου βασιλικῆς γενεᾶς, καὶ κατὰ τοσοῦτον μόνον ἀνείχοντο αὐτὸν, καθ' ὅσον ἤλπιζεν ὅτι ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τῆς αὐστηρότητος τοῦ φυγάδος βασιλέως, καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀποτρόπαιον μνήμην τῆς βασιλοκτονίας εἰς τὸ αἷμα τῶν βασιλοκτόνων, καὶ

(1) Ὅρα τὴν περὶ τῶν τόμων τούτων κρίσιν ἐν τῷ φυλλαδίῳ 217, σελ. 13, τοῦ παρελθόντος ἔτους.

ν' ἀνασπάσῃ καὶ τὸ ἔσχατον σπέρμα τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τῆς καταδιώξεως τῶν ὀπαδῶν αὐτῆς. Τὰ δύω ταῦτα ἄσπονδα κόμματα ἀπῄτουν τὴν βασιλείαν ὄργανον ἐκπληρώσεως τῶν παθῶν των· καὶ οὐ μόνον ἕκαστον συνώμνυε κατ' αὐτῆς ὅταν δὲν τὴν εὕρισκε τῶν σχεδίων του ἐκτελεστὴν πρόθυμον καὶ συμμέτοχον τῶν ἀντιπαθειῶν του, ἀλλὰ καὶ συνησπίζοντο πολλάκις πρὸς καταστροφήν της, τὰς κατ' ἀλλήλων ἔχθρας κατ' αὐτῆς συνενοῦντα.

Τινὲς τῶν ψοφοδεεστέρων συμβούλων τοῦ στέμματος, τὴν ὁρμὴν βλέποντες τῶν φατριῶν, αἵτινες ἦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἰσχυρόταται, προέτρεπον τὸν βασιλέα εἰς τὴν ὑποχώρησιν, καὶ ἤθελον νὰ ἐκλέξῃ τοὺς ὑπουργούς του μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων τοῦ συστήματος ὃ ἠκολούθει. Ἀλλ' ὁ Γιζότος εἶχε τὸ ἀξίωμα, ὅτι τὰς μὲν ὀρθὰς τῶν λαῶν ἀξιώσεις πρέπει νὰ προλαμβάνωσιν αἱ κυβερνήσεις, καὶ νὰ ἱκανοποιῶσιν ἅμα γνωρίζουσαι αὐτάς, τὰς δ' ἀτόπους καὶ ἀδίκους ἀπαιτήσεις πρέπει νὰ πολεμῶσι μεθ' ὅλης των τῆς δυνάμεως, ὅταν μάλιστα, ὡς τότε συνέβαινεν ἐν Γαλλίᾳ, ὁ λαὸς διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων του ὑποστηρίζῃ τὴν κυβέρνησιν. Κυβέρνησις ὑπὸ τῆς ἀναρχικῆς θρασύτητος πτοουμένη, δὲν εἶναι πλέον κυρία τῶν ἡνιῶν, εἰσέρχεται εἰς ὁδὸν ἥτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν μακρύνει τοῦ προορισμοῦ της, καὶ τὴν ὠθεῖ πρὸς τὸν ὄλεθρόν της. Οὕτω φρονῶν ὁ Γιζότος, ἐν ᾧ ἐκηρύττετο φίλος πάσης νομίμου μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ συντάγματος συναδούσης προόδου, ἀφ' ἑτέρου ἐκήρυττεν ἀνένδοτον ἀντίστασιν κατὰ τῶν φατριῶν, καὶ ἐσυμβούλευεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ μὴ ὑποκύψῃ εἰς φόβον, ψεύδων τὴν ἐντολήν του, καὶ ἐγκαταλείπων τὴν σημαίαν τῆς συνταγματικῆς νομιμότητος, ἣν ἦλθε νὰ στήσῃ καὶ ὑπερασπίσῃ ἐν Γαλλίᾳ. Τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτική του, ὅτε τὸ πρῶτον ἐν 1830 εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εἰς ὃ ἐπ' ὀλίγους μῆνας διέμεινεν, ὑποχωρήσας εἰς τὸν γενναιότατα τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδίσαντα Καζιμὶρ Περιέρον, ὃν καὶ ὁ πρώην ὑπουργὸς μετὰ πάσης αὐταπαρνήσεως ὑπεστήριζε. Ταύτην ἠκολούθησε καὶ ὅταν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1832 ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, οὗ καὶ διὰ τὴν πολιτικήν του βαθύνοιαν, καὶ διὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ἀρχῶν του, καὶ διὰ τὴν σταθερότητα μεθ' ἧς τὰς ὑπεστήριζε, καὶ διὰ τὰ ἔξοχα ῥητορικὰ προτερήματά του, ἦν ἓν τῶν πρωτίστων καὶ ἐπισημοτάτων μελῶν. Ἀλλ' ἐν ᾧ μεγίστην ἐξήσκει ἐπιῤῥοὴν εἰς τὴν ἐν γένει τύχην τῆς Γαλλίας, ἰδιαιτάτην ὅμως ἀφιέρωσε προσοχὴν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὑπουργείας του εἰς τὸ ἰδιαίτερον ἀντικείμενον τοῦ κλάδου οὗ προΐστατο, τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν. Ἀναλογιζόμενός τις ὅτι ἡ Γαλλία πρὸ αἰώνων ἤδη προεπορεύετο τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν, καὶ ἐπὶ τοσούτοις ἐσεμνύνετο ἐξόχοις ἀνδρᾶσιν εἰς πᾶν εἶδος παιδείας, ἤθελε νομίσει ὅτι μικρὰν εἶχεν ἀνάγκην βελτιώσεων καὶ ὀργανισμῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐν 1832 τὸ ὑπουργεῖον τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἔπρεπε νὰ ἦναι αὐτόθι θέσις ἀπράγμων, τιμητικὴ μᾶλλον, καὶ μόνον ἔχουσα νὰ συντηρῇ τὰ καλῶς κείμενα. Ἀλλ' ὁ Γιζῶτος, ὅστις ἐγνώριζε πόσον εἰς πᾶν ἔθνος καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἱερὰ λειτουργία εἶναι ἡ τῆς ἐκπαιδεύσεως, πόσον ἀξία πασῶν τῶν σκέψεων καὶ τῶν προσπαθειῶν πολιτικοῦ ἀνδρὸς σπουδαίου καὶ μεγαλόφρονος, εὗρεν ἐπὶ τῶν τριῶν ἐτῶν τῆς ὑπουργείας του πολλὰ καὶ ἀξιόλογα νὰ σταχυολογήσῃ πρὸς ἰδίαν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ πρὸς ὄφελος τῆς πατρίδος του. « Ὅ,τι πρὸ πάντων, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀπομνημονευμάτων, δίδει κατὰ τοὺς παρόντας χρόνους ἀνωτάτην σημασίαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, εἶναι ἡ ἰδέα ὅτι ἡ *ἀτομικὴ ἀξία* εἶναι σήμερον ἡ πρώτη δύναμις καὶ ὁ πρῶτος καὶ ἀναπόφευκτος ὅρος τῆς ἐν τῷ βίῳ ἐπιτυχίας. Ἀπὸ τριῶν τετάρτων ἑκατονταετηρίδος μάρτυρες ἐσμὲν πόσον ἀσταθεῖς καὶ ἀνεπαρκεῖς εἰσὶν ὅλαι αἱ ὑπεροχαὶ ὅσας χορηγεῖ ἡ τύχη, ἡ γέννησις, ὁ πλοῦτος, ἡ παράδοσις καὶ ὁ βαθμός, ἐν ᾧ συγχρόνως εἴδομεν εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας καὶ εἰς ὅλα τὰ στάδια τῆς κοινωνίας, πλῆθος ἀνθρώπων ὑψουμένων καὶ καταλαβόντων ὑπερτάτας θέσεις, διὰ μόνης τῆς δυνάμεως τῆς εὐφυΐας, τοῦ χαρακτῆρος, τῶν γνώσεων καὶ τῆς φιλεργείας των. Ἡ βιαία καὶ ἀδιάλειπτος σύγχυσις τῶν κοινωνικῶν θέσεων καὶ ὑπάρξεων, ἀφίησι μὲν εἰς τὰ ψυχὰς θλιβερὰς ἐντυπώσεις καὶ δυσαρέστους, ἀλλὰ δίδει συγχρόνως καὶ μέγα ἐθνικὸν μάθημα, τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος τοῦ λοιποῦ ἐκτιμᾶται κατὰ τὴν ἀτομικήν του ἀξίαν, καὶ ἐξ αὐτῆς κυρίως ἐξαρτᾶται ἡ τύχη του. »

Ἐν τοιαύτῃ κοινωνίᾳ, ἐν ᾗ οὐχὶ πατραγαθίαι ἡ πλοῦτος, εἶναι κλίμαξ πρὸς ἀξίας καὶ πολιτικὰς διακρίσεις, ὁ ὀρθὸς τῆς παιδείας ὀργανισμὸς εἶναι καὶ τῶν ἰδιωτῶν ὡς πανταχοῦ πρέπει νὰ εἶναι τῶν κυβερνήσεων προσφιλὲς μέλημα.

Ἐν τῶν ἀντικειμένων ἃ κυρίως εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ μεγαλοφυοῦς ὑπουργοῦ, ἦν ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ δοθῇ θρησκευτικὴ διεύθυνσις εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν. « Δὲν ἐννοῶ δὲ μόνον, λέγει, ὅτι εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα πρέπει νὰ διδάσκωνται καὶ ἱερὰ μαθήματα, καὶ νὰ ἐκτελῶνται τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα. Λαοὶ δὲν ἀνατρέφονται θρησκευτικῶς ἐπὶ ὅροις τοσοῦτον ἁπλοῖς καὶ τοσοῦτον μηχανικοῖς. Ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις πρέπει νὰ λαμβάνεται καὶ νὰ δίδεται ἐντὸς ἀτμοσφαίρας θρησκευτικῆς, καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἐντυπώσεις καὶ ἕξεις νὰ περιστοιχίζωσι τὴν ψυχὴν πανταχόθεν. Ἡ θρησκεία δὲν εἶναι σπουδὴ ἢ γύμνασμα, διὸ δὲ νὰ δύναται νὰ ὁρισθῇ τόπος καὶ ὥρα, ἀλλ' εἶναι πίστις, εἶναι νόμος, ὅστις πρέπει νὰ ἐνεργῇ πανταχοῦ καὶ πάντοτε, καὶ οὕτω μόνον λαμβάνει ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς πᾶσαν τὴν σωτήριόν της ἐπιῤῥοήν. » Ἂν δὲ ταῦτα εἰσὶν ἀληθῆ ἀλλαχοῦ, πόσον μᾶλλον ἐφαρμόζονται παρ' ἡμῖν ἐν Ἑλλάδι, ὅπου ταυτίζονται ἀγωγὴ καὶ ἐκπαίδευσις, ὅπου διὰ τὰ πλεῖστα τῶν παιδίων ἡ ἀγωγὴ οὔτε ἡ ἐθνικὴ οὔτε ἡ θρησκευτική, δὲν δίδεται ἐν ταῖς οἰκογενείαις, καὶ περιμένεται νὰ δοθῇ ἐν τοῖς σχολείοις καὶ μόνοις. Ἐκεῖτὸ παιδίον πρέπει οὐ μόνον νὰ μάθῃ τὴν θρησκείαν του, ἀλλὰ νὰ διδαχθῇ ἢ μᾶλλον νὰ συνειθίσῃ εὐσέβειαν πρὸς αὐτό, καὶ τὴν πρακτικὴν ἄσκησιν τῶν ἀρετῶν αἵτινες διδάσκονται ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Γιζότου, ἣν οὐδεὶς ὀρθῶς φρονῶν θέλει ἀμφισβητήσει, περιέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος περὶ σχολείων δημοτικῶν, ἤτοι τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, διατηρουμένων ὑπὸ ἑτεροδόξων. Τὰ τοιαῦτα σχολεῖα, ἂν σκοπὸν ἔχωσι τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ὁμοδόξων τοῖς συνιστῶσι καὶ διατηροῦσιν αὐτά, εἶναι χρησιμώτατα, καὶ πρέπει ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ νὰ ἐπιτρέπωνται ἐν πάσῃ ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ θρησκευτικὴ ἀγωγὴ δὲν δύνανται νὰ διαιρεθῶσι, καὶ εἰς τὴν εὔπλαστον τῶν παιδίων ψυχὴν πρέπει ἡ θρησκεία νὰ εἰσέρχηται οὕτως εἰπεῖν δι' ὅλων τῶν πόρων, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐπιῤῥοῆς τῶν τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας ἐπιτετραμμένων, διὰ τοῦτο, καθ' ὃν λόγον ὁ νόμος δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέπῃ ὕπαρξιν προκαταρκτικῶν σχολείων, δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν, ἀφ' ὧν νὰ λείπῃ ἐντελῶς ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία, ὁμοίως δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπῃ κατὰ γενικὸν κανόνα τὴν εἰς τοιαῦτα σχολεῖα παραδοχὴν πολιτῶν ἄλλου δόγματος, διότι τοῦτο θὰ ἦν τὸ αὐτὸ ὡς ἂν ἐπέτρεπε νὰ ἐκπαιδεύωνται νέοι πολῖται ἄνευ θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἐκτὸς τῆς *θρησκευτικῆς ἐκείνης ἀτμοσφαίρας* περὶ ἧς λέγει ὁ Γιζότος. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ταῦτα λέγονται περὶ τῶν δημοτικῶν ἢ προκαταρκτικῶν σχολείων μόνον, ἐν οἷς πρόκειται νὰ διαπλασθῇ τὸ πρῶτον τοῦ παιδὸς ἡ καρδία, καὶ νὰ δοθῶσιν αὐτῷ αἱ πρῶται αὐτοῦ πεποιθήσεις ἃς παθητικῶς δέχεται, καὶ αἵτινες ἔχουσι μετὰ ταῦτα ἐπιῤῥοὴν ἐφ' ὅλης του τῆς ζωῆς. Ἄλλως βεβαίως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς ἐλευθέρας κρίσεως. Τότε ὁ νέος καταλείπεται εἰς ἑαυτόν, ἔχων ἐκ τῶν προπαρασκευαστικῶν σπουδῶν του ὀρθῶς κατηρτισμένον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, νὰ σχηματίσῃ τὰς πεποιθήσεις του. Τότε οὐδεμία πλέον βία τῷ ἐπιγίνεται· τότε καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκπαίδευσις μένει ἀνεξάρτητος τῆς θρησκευτικῆς, διότι ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἥτις ἐξ αὐτῆς τρέφεται, δὲν ἀνέχεται δεσμὰ οἱαδήποτε, οὐδ' αὐτὰ τὰ τῆς θρησκείας, ἐξ οὗ ἡ θρησκεία οὐδόλως προσβάλλεται, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζεται καὶ ὑψοῦται, διότι αἱ ἀλήθειαί της ἐν ἐλευθερίᾳ ἀναγνωρίζονται. Ταύτην τὴν ἀρχὴν ἀναγνωρίζει πληρέστατα ὁ ὑπομνηματιστὴς, λέγων ὅτι « ὡς πρὸς τὰς ὑψηλὰς ἐπιστήμας τῶν ἀνδρῶν ἢ τῶν νέων τῶν ἐγγιζόντων εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν, ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις δύνανται νὰ ἦναι διῃρημένη. Ἡ φύσις τῶν σπουδῶν τούτων τὸ ἐπιτρέπει, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ ἀ παιτεῖ. »

Μετὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ πανταχοῦ εἶναι ἓν τῶν σπουδαιοτάτων, καὶ παρ' ἡμῖν ἴσως τὸ σπουδαιότατον τῶν ἀφορώντων τὴν κατωτέραν ἐκπαίδευσιν, ἕτερον ἐκ τῶν πραγματευομένων ὑπὸ τοῦ Κ. Γιζότου, ἐπίσης ἐφάνη καὶ ἀλλαχοῦ καὶ δύναται καὶ παρ' ἡμῖν νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐρεύνης ἄξιον, τὸ περὶ ὑποχρεωτικῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Τὸ δημόσιον ἔχει συμφέρον ἕκαστος πολίτης νὰ γευθῇ παιδείας τινος ἀναλόγου τῆς τάξεώς του. Οὕτω τὸ ἔθνος ἐξευγενίζεται καὶ ἐξημεροῦται. Τὸ συμφέρον τοῦτο τῷ δίδει τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτῇ ὥστε ἕκαστον παιδίον νὰ φοιτᾷ *ὑποχρεωτικῶς* εἰς τὸ σχολεῖον. Ἄλλοτε ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ περιοδικῷ εἴχομεν ἐκφράσει τὴν περὶ τούτου γνώμην μας. Ἡ αὐστηρὰ ἐξέτασις τοῦ τοιούτου δικαιώματος θὰ ἦτον λίαν καταθλιπτική. Τὸ δημόσιον πρέπει νὰ διευκολύνῃ κατὰ πάντα τρόπον τὴν φοίτησιν τῶν δημοτικῶν σχολείων, καθιστῶν αὐτὴν μᾶλλον ἢ τὴν ἀνωτέραν ἐντελῶς ἀδάπανον, νὰ διδάσκῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ ἀληθές του συμφέρον, ἀλλὰ νὰ μὴ τῷ ἐπιφέρῃ καὶ βίαν Κατ' αὐτῆς ἐξανίσταται καὶ ὁ Κ. Γιζότος· « Χαρακτὴρ, λέγει, καὶ τιμὴ εἶναι τῶν ἐλευθέρων λαῶν τὸ νὰ ἔχωσιν ἐμπιστοσύνην ἐν ταὐτῷ καὶ ὑπομονὴν, τὸ νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ πεφωτισμένου νοὸς, τοῦ ὀρθῶς ἐννοουμένου συμφέροντος, καὶ νὰ περιμένωσι τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν. Μικρὸν ποιοῦμαι λόγον κανόνων οἵτινες φέρουσι τὸν τύπον στρατῶνος καὶ μοναστηρίου. »

Σπουδαῖον καὶ μιμήσεως ἄξιον ἔργον του ὑπῆρξε καὶ ὁ ὀργανισμὸς ἐπιθεωρητῶν τῶν σχολείων. Αἱ ἄρισται διατάξεις ἐνεργούμεναι μακρὰν τῆς ὄψεως τῆς κυβερνήσεως, ἥτις συνηρμολόγησε καὶ ἐννοεῖ αὐτῶν τὸν μηχανισμόν, ἄλλοτε μὲν παραμελοῦνται ὑπὸ διδασκάλων ὀκνηρῶν, καὶ οὓς δὲν διεγείρει ὁ φόβος τοῦ ἐλέγχου, ἄλλοτε δὲ διαστρέφονται. Ἡ ἄφευκτος συμπλήρωσις καλοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἡ ἐπιθεώρησις, καὶ ἡ δι' αὐτῶν γινομένη δαπάνη δὲν εἶναι ζημία, διότι αὕτη κυρίως καθιστᾷ τελεσφόρους τὰς ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσσεως καταβολάς.

Ἡ γνῶσις τῶν ἐν Ὀξωνίᾳ καὶ Κανταβεργίᾳ καταστημάτων τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἐνέπνευσεν εἰς τὸν ὑπουργὸν τὴν ἰδέαν ἀπομιμήσεώς τινος, κατὰ μέρος τοὐλάχιστον, τοῦ ἀξιολόγου ἐκείνου συστήματος. Ἀναλογιζόμενος εἰς ποῖον βάραθρον διαφθορᾶς βυθίζονται ἐν τῇ μεγαλοπόλει τῶν Παρισίων οἱ νέοι οἱ ἐρχόμενοι νὰ σπουδάσωσιν εἰς αὐτῶν τὸ πανεπιστήμιον, καὶ ὅτι πολλάκις ἀντὶ τῶν γνώσεων ἃς πέμπονται ν' ἀποκτήσωσι, ἀπαντῶσι τὸν παντελῆ ὄλεθρόν των, ἠθέλησε νὰ συστήσῃ οἰκοτροφεῖα, ἅτινα ἢ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἢ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην αὐτῆς ἐπιτήρησιν διατηρούμενα, νὰ ἐξακολουθῶσι τὴν οἰκιακὴν ἀγωγὴν καὶ ἐπιμέλειαν διὰ τοὺς νέους, οὓς οἱ γονεῖς των θέλουσι νὰ ἐμπιστεύωνται εἰς αὐτὰ, ὅπως ἐκεῖθεν, ὡς ἀπὸ πατρικῆς οἰκίας φοιτῶσιν εἰς τοῦ πανεπιστημίου τὰς ἀκροάσεις. Ἰδέα ἀρίστη ἥτις παρ' ἡμῖν ἠδύνατο σωτηριωδῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ.

Ἀλλὰ τινὰ τῶν ἀξιολόγων τούτων σχεδίων τοῦ Κ. Γιζότου ἔμειναν ἀνεκτέλεστα τότε, διότι ἡ ταραχώδης κατάστασις τῆς Γαλλίας δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐφαρμογήν των.

Δὲν θέλομεν νὰ παραιτήσωμεν τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις περὶ τοῦ Γ' τόμου τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Κ. Γιζότου, χωρὶς ν' ἀναφέρωμεν τὴν γνώμην του περὶ τοῦ τύπου, πρὸς ὃν καὶ ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ ἐν γένει, καὶ ὡς ὑπουργὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν γένει, ἔπρεπε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχήν του. Ὁ τύπος εἶναι τῶν νέων καὶ ἐλευθέρων κοινωνιῶν τὸ φῶς ὅταν γίνεται ὀρθὴ χρῆσις αὐτοῦ, ἡ δᾳς ἡ πυρπολοῦσα, ὅταν κατάχρησις αὐτῆς γίνεται. Τὸ νὰ κωλύεται ἡ χρῆσίς του πρὸς ἀποφυγὴν καταχρήσεως, εἶναι ἐπίσης ἄτοπον καὶ ἀδύνατον, ὡς τὸ νὰ ζῶμεν ἐν τῷ σκότει ὑπὸ φόβου πυρκαϊᾶς. Βεβαίως ὀρθοὶ νόμοι πρέπει νὰ τὸν κανονίζωσιν· ἀλλ' οἱ νόμοι πολλάκις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα δὲν ἀρκοῦσιν ὅπως τὸν περιστείλωσι, διότι ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου ἀπαιτεῖ δικαστικὴν καταδίωξιν, αἱ δὲ δικαστικαὶ καταδιώξεις, αἱ συνεχεῖς τοὐλάχιστον, φέρουσιν ἀποτέλεσμα ὅλως ἐναντίον τοῦ προσδοκωμένου, τὸ νὰ παριστῶσι τὴν κυβέρνησιν ἢ ὡς ἡττωμένην ἢ ὡς τὸν τύπον καταπιέζουσαν. Διὰ τοῦτο ἡ ὀρθοτέρα τῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸν τύπον, δηλαδὴ πρὸς τὸν παρεκτρεπόμενον τύπον διαγωγὴ εἶναι, οὔτε μὲν συνήθως νὰ τὸν καταδιώκῃ, καὶ ὅταν ἀκόμη ὁ νόμος πᾶν τῇ παρέχει εἰς τοῦτο δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ οὔτε νὰ τὸν περιφρονῇ, διότι ὅπως δήποτε εἶναι ἰσχυρὸν ὅπλον, εἴτε χρῆσις εἴτε κατάχρησις αὐτοῦ γίνεται· ἀλλ' εἰς τὸν τύπον ν' ἀντιτάττῃ τὸν τύπον, εἰς τὸν λόγον τὸν λόγον, πεποιθυῖα ὅτι μέχρι τέλους εἰς τὴν ὀρθὴν κρίσιν τοῦ ἔθνους ὁ δίκαιος λόγος ὑπερισχύει τοῦ ἀδίκου. Δὲν πρέπει βεβαίως ν' ἀγνοῇ ὅτι ἡ γραμμὴ αὕτη ἔχει τὰς δυσχερείας της ἐν χώραις ἐν αἷς, ὡς τότε συνέβαινεν ἐν Γαλλίᾳ, οὐχὶ πολιτικαὶ ἀρχαί, ἀλλ' ἀτομικὰ συμφέροντα ἀπαρτίζουσι πολιτικὰ κόμματα, διότι τότε ἐλλείπουσιν αἱ ἰσχυραὶ ἐκεῖναι πεποιθήσεις, αἵτινες, ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, δίδουσιν αὐτοκλήτους καὶ πεποιθότας ὑπερασπιστὰς εἰς τὴν κυβερνῶσαν μερίδα, ὡς ἀλλαχοῦ ἡ ἐλπὶς τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων δίδωσι ταύτας εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ ταὐτὰ φρονοῦντες συνασπίζονται πάντες καὶ ὑπερμαχοῦσιν ὑπὲρ τοῦ φρονήματός των· ἀλλαχοῦ οἱ εἰς ταὐτὰ ἐποφθαλμιῶντες, ἂν ἰδῶσι τινὰ ἐκ τῶν συντρόφων των προαχθέντα, ἀντὶ νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι, τείνουσι μᾶλλον εἰς τὸ νὰ τὸν πολεμήσωσι, διότι κατέλαβε θέσιν ἣν αὐτοὶ ἀπῄτουν δι' ἑαυτούς. Ἀλλὰ καί τοι πολλαχοῦ ὑπαρχούσης τῆς δυσκολίας ταύτης, ἄλλη πρὸς τὸν τύπον διαγωγὴ οὔτε φρόνιμος εἶναι οὔτε τελεσφόρος· ὀλίγαι δικαστικαὶ καταδιώξεις, ἀδιάκοπος, αὐστηρὰ, ἐπιτηδεία ἀναίρεσις. Τοιαύτη εἶναι ἡ περὶ τύπου γνώμη τοῦ Κ. Γιζότου.

Συνήθως ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ θεάτρου βλέπομεν τὰς τῶν προσώπων κινήσεις, βλέπομεν τ' ἀποτελέσματα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ διακρίνωμεν τὰς αἰτίας καὶ τὰ ἐλατήρια. Ὁποῖον εὕρημα διὰ τοὺς ἔχοντας πολιτικῶν ἀνδρῶν ἀξιώσεις, τὸ σύγγραμμα ἐν ᾧ εἷς τῶν πολιτικῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ αἰῶνος ἀναπτύσσει αὐτὸς τῶν πράξεών του τοὺς λόγους, καὶ γίνεται ὁδηγὸς εἰς τὰς ἀβύσσους τῆς εὐρείας του διανοίας!

Α. Ρ. Ρ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΘΗΡΑΣ. Δῆμος Θήρας, 5,574, Καλλίστης, 4,141. Ἐμπορίου, 3,199. Οἴας, 2,270. Θηρασίας, 603. Ἴου, 2,652. Ἀμοργοῦ, 3,756. Ἀνάφης, 938. Τὸ ὅλον 23,133. Τούτων εἰσὶ λεπροὶ 12, φρενοβλαβεῖς 11, ἔννεοι καὶ κωφοὶ 14, ἐπιληπτικοὶ 11, καὶ τυφλοὶ 15. Κατὰ δὲ τὸ λῆξαν ἔτος 1859, ἐγένοντο καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν γεννήσεις 538, ἐξ ὧν ἀῤῥένων μὲν 290, θηλέων δὲ 248. Γάμοι 131, καὶ ἀποβιώσεις 319, ἐξ ὧν ἀῤῥένων μὲν 154, θηλέων δὲ 165. Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν καθ' ὅλα τὰ τῆς ἐπαρχίας δημόσια καὶ δημοτικὰ σχολεῖα φοιτώντων μαθητῶν συμποσοῦται εἰς 1,264.

ΟΡΥΚΤΑ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ ΛΟΥΤΡΑ. Ἡ νῆσος αὕτη ἔχει τρία ἐξαίρετα μέρη ὀρυκτῶν λουτρῶν, τὸ τῆς *Πλάκας*, οὗ τὰ ὕδατα εἰσὶ χλιαρὰ καὶ θειοῦχα, τὸ τοῦ *Ἀθερμίου*, οὗ τὰ ὕδατα εἰσὶν ὡσαύτως θειοῦχα πλὴν θερμὰ, καὶ τὸ τοῦ *Βουλκάνου*, περὶ οὗ ἀνέφερεν ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει ἡ *Πανδώρα*, καὶ οὗ τὰ ὕδατα εἰσὶ ψυχρὰ, σιδηροθειοῦχα καὶ μοναδικὰ, κατὰ τὰ μέρη μας, ὡς πρὸς τὴν εἰδικὴν ἐνέργειαν ἣν ἔχουσι νὰ καθαρίζωσι τὸν ἰωμένον χαλκὸν, καὶ νὰ θεραπεύωσι διάφορα δυσίατα νοσήματα, ἰδίως δὲ τὰς χοιράδας, ῥαχίτην, χλωρώσεις, νευροπαθείας, κλ. κλ. Εἰς τὸ μέρος τῶν λουτρῶν τούτων, ὅπου κατὰ τὸ ἔαρ ἑκάστου ἔτους συῤῥέει πλῆθος λαοῦ, ὑπάρχουσιν οὐκ εὐκαταφρόνητα καταλύματα καὶ πάμπολλα, ἀναλόγως τοῦ τόπου, διασκεδάσεως μέσα, ὥστε συνιστῶμεν σφόδρα τὴν χρῆσιν τῶν λουτρῶν τούτων πρὸς πάντας τοὺς μεταχειριζομένους ἁπλᾶ θαλασσία καὶ ἄλλα ψυχρὰ λουτρὰ, καὶ ἑνὶ λόγῳ πρὸς τοὺς ὁπωσδήποτε ἔχοντας ἀνάγκην τονικῆς θεραπείας.

Ἰ. ΔΕΚΙΓΑΛΑΣ.

ΟΙΚΙΩΝ ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΙΣ. Ἐν τῷ φυλλαδ. 63 τῆς Πανδώρας εἴχομεν περιγράψει πῶς μετετοπίσθησαν ἐν Νεοεβοράκῳ τῆς Ἀμερικῆς δύο οἰκίαι λίθινοι, καὶ πῶς ταξειδεύσασαι διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἐθεμελιώθησαν ἀλλαχοῦ. Τοιοῦτόν τι ἀναγινώσκομεν ὅτι καὶ πάλιν ἐγένετο κατὰ τὴν αὐτὴν χώραν. Ἰδοὺ τί γράφουσιν αἱ ἐφημερίδες· « Τὰ ἰσχυρότατα ὑδραυλικὰ πιεστήρια τὰ ἐφευρεθέντα μὲν ὑπὸ τῶν Κ. Π. Τόρκετ καὶ Στὴν, χρησιμεύσαντα δὲ τὸ πρῶτον ἐν Ἀγ. Φραγκίσκῳ, πράττουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος θαύματα εἰς πολλὰ μέρη τοῦ Κράτους. Πολλαὶ ἐφημερίδες διαθρυλλοῦσι τὰ γενόμενα ἐν Σιράγῳ διὰ τῶν πιεστηρίων τούτων. Ἀναφέρουσι δὲ πρὸ πάντων μέγιστον ὄγκον συγκείμενον ἐκ δεκαὲξ κεραμοτεύκτων οἰκιῶν, βάρος ἐχουσῶν σημαντικώτατον, ὅστις ἀνυψώθη ὁλόκληρος διὰ μιᾶς. Ὁ ὄγκος οὗτος εἶχε 300 ποδῶν μῆκος καὶ 140 βάθος. Ἐντὸς δὲ πέντε ἡμερῶν ἀνεσηκώθη εἰς ὕψος 4 ποδῶν καὶ 8, δακτύλων, χωρὶς νὰ συμβῇ οὐδὲν δυσάρεστον καὶ χωρὶς νὰ ἐξέλθωσι τῶν οἰκιῶν οἱ κάτοικοι. »